

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ การเปลี่ยนแปลงขององค์กรธุรกิจเอกชนข้ามชาติใน
กระแสความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ชายแดน: ปรากฏการณ์เขต
พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษเชียงราย

โดยนายปฐมพงศ์ มโนหาญ

เดือน มีนาคม ปีพ.ศ. 2561 ที่เสร็จโครงการ

สัญญาเลขที่ RDG5910058

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ การเปลี่ยนแปลงขององค์การธุรกิจเอกชนข้ามชาติใน
กระแสความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ชายแดน: ปรัชญาการณเขต
พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษเชียงราย

ผู้วิจัย นายปฐมพงศ์ มโนหาญ
สังกัด มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

สนับสนุนโดยสำนักงานสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายนโยบาย
ชาติและความสัมพันธ์ข้ามชาติ (ฝ่าย 1)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว.และ
มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวงไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

โครงการ การเปลี่ยนแปลงขององค์กรธุรกิจเอกชนข้ามชาติในกระแสความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ชายแดน:

ปรากฏการณ์เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษเชียงราย

โดย

ปฐมพงศ์ มโนหาญ

สำนักวิชานวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

งานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงปรับตัวขององค์กรธุรกิจข้ามชาติในพื้นที่ชายแดนเพื่อเตรียมความพร้อมรับมือการดำเนินธุรกิจขององค์กรธุรกิจที่ไม่เป็นทางการอันส่งผลกระทบต่อสังคม 2. เพื่อออกแบบข้อเสนอแนะทางนโยบายที่สอดคล้องกับบริบทภูมิภาคที่มีการปรับตัวขององค์กรธุรกิจข้ามชาติและพื้นที่ชายแดน

ระเบียบวิธีวิจัยของโครงการนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้ข้อมูลจากการสืบค้นเอกสารทางราชการและการลงพื้นที่สัมภาษณ์บุคคลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อ ทำให้สามารถนำเสนอสรุปผลการวิจัยออกเป็น 5 บท คือ บทที่ 1 บทนำ บทที่ 2 พื้นที่ชายแดนเชียงรายก่อน-ตั้งแต่ปี พ.ศ.2532 การข้ามชาติในยุคก่อนการเชื่อมโยงภายใต้กรอบอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง บทที่ 3 พื้นที่ชายแดนปีพ.ศ.2532-2556 ภายใต้กระแสการเชื่อมโยงชายแดนและความเปลี่ยนแปลงในการประกอบธุรกิจขององค์กรธุรกิจข้ามชาติ บทที่ 4 พื้นที่ชายแดนเชิงของ ปีพ.ศ.2556-ปรากฏการณ์เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ: การเมืองเรื่องการพัฒนาพื้นที่ชายแดน และบทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การนำเสนอเนื้อหาในบทที่ 1 บทนำ เป็นการปูพื้นให้เห็นถึงที่มาและความสำคัญที่เป็นประเด็นหลักของงานชิ้นนี้เช่นปรากฏการณ์หลังการกลายเป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจของพื้นที่ชายแดนจังหวัดเชียงราย โดยเฉพาะพื้นที่ชายแดน 3 อำเภอ แม่สาย เชียงแสน และเชียงของ เนื่องจากเกิดปรากฏการณ์การลงทุนขององค์กรธุรกิจข้ามชาติโดยเฉพาะการลงทุนขององค์กรธุรกิจข้ามชาติสัญชาติจีนซึ่งชัดเจนมากขึ้นหลังจากมีการเปิดใช้สะพานมิตรภาพไทย-ลาวแห่งที่ 4 ในปีพ.ศ.2556 (ค.ศ.2013) ปรากฏการณ์ต่อเนื่องดังกล่าวนี้นึงนำมาสู่ความสนใจด้วยคำถามการวิจัย 3 คำถามด้วยกันคือ 1.บริบทความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างไทยและกลุ่มประเทศอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรตั้งแต่ปี ค.ศ.1992 (เป็นที่ GMS เริ่มโครงการ) – 2016 2. พื้นที่ชายแดนเปลี่ยนแปลงอย่างไรตั้งแต่ช่วงเวลาดังกล่าว ค.ศ.1992 – 2016 และ 3.

องค์กรธุรกิจข้ามชาติปรับตัวอย่างไรภายใต้เงื่อนไขความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภาคลุ่มแม่น้ำโขง (GMS) และความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ชายแดน

เพื่อการตอบคำถามทุกข้อทำให้บทที่ 2 3 และ 4 ได้รับการออกแบบนำเสนอด้วยวิธีการแบบประวัติศาสตร์ที่เรียงตามลำดับเส้นแบ่งเวลาอันจะทำให้เห็นความเปลี่ยนแปลงระหว่างองค์กรธุรกิจและพื้นที่ชายแดนอย่างลึกซึ้ง โดยข้อสรุปในบทที่ 2 พบว่า จังหวัดเชียงรายเป็นจังหวัดที่มีพัฒนาการทางเศรษฐกิจและการเมืองมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะยุคที่เข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ หรือ เชียงรายในยุครัฐชาติสมัยใหม่ ซึ่งก่อนหน้านี้เขตแดนไม่ใช่ประเด็นสำคัญในการกำหนดอาณาเขตของอำนาจรัฐ เพราะอำนาจรัฐขึ้นอยู่กับเจ้าผู้ปกครอง เช่นในยุคล้านนา แต่ล้านนาก็ถูกอิทธิพลของจักรวรรดินิยมตะวันตก อังกฤษและฝรั่งเศสแผ่ขยายเข้าทั้งทางด้านทิศตะวันตกและตะวันออก ทำให้รับสยামต้องปรับตัวใช้วิทยาการการแผนที่เข้ามาเป็นเครื่องมือในการล่าอาณานิคมภายใน หลังจากนั้นเกิดการปฏิรูปการปกครองทำให้เกิดความเสื่อมคลายของระบบเจ้าเมืองและถูกแทนที่ด้วยระบบผู้ว่าราชการจังหวัดและนายอำเภอ ความเป็นจังหวัดเชียงรายจึงมีความชัดเจนขึ้น อีกทั้งในช่วงทศวรรษ 2440 เป็นช่วงที่เริ่มมีการปักปันเขตแดนต่อเนื่องมาจนถึงทศวรรษ 2530 เขตแดนกันระหว่างไทยและพม่า ส่วนการปักปันเขตแดนฝั่งทิศตะวันออกระหว่างไทยและลาวเริ่มกระทำการอย่างเข้มข้นในช่วงทศวรรษ 2540 แต่กระนั้นก็ยังมีความคลุมเครือ อย่างไรก็ตามขณะที่การปักปันเขตแดนเริ่มเกิดขึ้นแต่ยังไม่ชัดเจนนัก การค้าชายแดนก็ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ทศวรรษ 2480 ถึงปัจจุบัน ประเด็นชายแดนเริ่มชัดเจนมากขึ้นในช่วงสงครามเย็นที่มีการทำสงครามระหว่างค่ายการเมืองสองค่าย เสรีประชาธิปไตยและคอมมิวนิสต์ ชายแดนไทย-ลาวกลายเป็นพื้นที่เฝ้าระวังส่งผลกระทบต่อการค้าชายแดนและการค้าแดนไปมา แต่ในช่วงต้นทศวรรษ 2520 หน่ออ่อนของการล่มสลายของลัทธิสังคมนิยมคอมมิวนิสต์เริ่มก่อตัว และจีนก็เป็นประเทศที่ไหวตัวก่อนเป็นอันดับแรกในกลุ่มประเทศอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจทุนนิยมเสรีในเขตเศรษฐกิจพิเศษด้วยการเชื้อเชิญกลุ่มทุนจีนโพ้นทะเลเข้าไปลงทุน หลังจากการล่มสลายของกำแพงเบอร์ลินประเทศสังคมนิยมในอนุภูมิภาคน้ำโขงเช่น สปป.ลาว เวียดนาม พม่า กัมพูชา ก็เริ่มนำเสนอนโยบายการพัฒนาที่เน้นการเปิดตลาด ไทยเองก็เช่นกันที่เสนอนโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้าในช่วงต้นทศวรรษ 2530 จนนำไปสู่กรอบความร่วมมือสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจหลังจากนั้นขยายกรอบเป็นความร่วมมือ 6 ประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง (GMS) ชายแดนจึงถูกนิยามใหม่ให้เป็นพื้นที่เพื่อการเชื่อมต่อทางเศรษฐกิจ ประเทศไทยเองก็บรรจุประเด็นดังกล่าวนี้ไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7-8 หลังจากนั้นก็มีกรริเริ่มเรื่องการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษในพื้นที่ชายแดนจังหวัดเชียงราย มากไปกว่านั้นไม่ใช่เพียงแค่การจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษเท่านั้นคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนยังออกสิทธิพิเศษเพื่อกระตุ้นการลงทุนในจังหวัดเชียงรายในฐานะเป็น

จังหวัดที่มีรายได้ต่อหัวน้อย ซึ่งพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ทั้งหมดนี้จะนำไปสู่ปรากฏการณ์การข้ามชาติขององค์กรธุรกิจเอกชนในช่วงทศวรรษ 2550

ต่อเนื่องด้วยข้อค้นพบในบทที่ 3 ซึ่งเสนอว่าความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจตั้งแต่ปีพ.ศ.2532-2556 ถือว่าเป็นช่วงเวลาที่มีความสำคัญมากเพราะมันเป็นช่วงเวลาที่เปลี่ยนแปลงโฉมหน้าชายแดนจังหวัดเชียงรายไปไม่เหมือนเดิมโดยเฉพาะชายแดนฝั่งแม่น้ำโขงที่กั้นระหว่างไทย-สปป.ลาว ภายใต้กรอบความร่วมมือทางเศรษฐกิจที่สำคัญ 2 กรอบใหญ่ FTA อาเซียน-จีน และ กรอบความร่วมมืออนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง GMS นั้นทำให้แนวโน้มการค้าชายแดนเชียงแสนและเชียงของเพิ่มมากขึ้น อีกทั้งการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อเชื่อมระเบียงเศรษฐกิจเหนือ-ใต้ (north-south economic corridor) ทำให้ระบบโลจิสติกส์ในอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อมต่อกันทางบกอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน การเปิดใช้สะพานมิตรภาพไทย-ลาวแห่งที่ 4 ที่อำเภอเชียงของสามารถทำให้การขนส่งสินค้าไปยังจีนตอนใต้ทำได้เร็วมากขึ้น ประกอบกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในพื้นที่ชายแดนที่ทำให้ภาค “เศรษฐกิจของประสบการณ์” ขยายตัว เท่ากับเป็นการเปิดตลาดใหม่ๆ เป็นโอกาสให้เกิดการลงทุนโดยธรรมชาติ พื้นที่ชายแดนจึงมีเงินทุนรายใหญ่ภายในประเทศและทุนจากองค์กรธุรกิจเอกชนข้ามชาติเข้ามาลงทุนเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรธุรกิจขนาดกลางและขนาดเล็กสัญชาติจีน ที่เข้ามาลงทุนทั้งในภาคเกษตร การท่องเที่ยวและบริการ ซึ่งการเข้ามาดังกล่าวแตกต่างไปจากการเข้ามาลงทุนของกลุ่มบริษัทข้ามชาติในช่วงทศวรรษ 2520 ที่ลงทุนในเขตนิคมอุตสาหกรรมภาคกลางและภาคตะวันออก ที่ลงทุนในพื้นที่ที่รัฐจัดสรรไว้ให้เพื่อได้รับสิทธิพิเศษด้านการลงทุน แต่การลงทุนขององค์กรธุรกิจข้ามชาติสัญชาติจีนในพื้นที่ชายแดนเชียงรายไม่สนใจว่าพวกเขาจะได้รับสิทธิพิเศษด้านการลงทุนในกรอบของ BOI หรือไม่ พวกเขาเลือกพื้นที่ที่เหมาะสมกับการผลิตสินค้าที่เป็นที่ต้องการของตลาด เช่น การท่องเที่ยวและบริการอย่างบริการจัดการด้านโลจิสติกส์พวกเขาเลือกพื้นที่เชียงแสนหรือไม่ก็เชียงของ ส่วนการลงทุนด้านการเกษตรพวกเขามุ่งเน้นไปที่อำเภอพญาเม็งราย เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่อยู่บนเส้นทาง R3A และสามารถรวบรวมที่ดินเพื่อทำการเกษตรแปลงใหญ่ (plantation) ได้ ซึ่งในพื้นที่อำเภอพญาเม็งรายมีการลงทุนในสวนยางพารากว่า 120,000,000 บาท และมีการลงทุนสวนกล้วยหอมพันธุ์เขียวคาเวนดิช อีกทั้งยังมีการขยายการเพาะปลูกกล้วยพันธุ์ดังกล่าวในพื้นที่อำเภอปงจังหวัดพะเยาโดยคนไทยที่มีเครือข่ายจีน นอกจากนี้ยังมีการขยายเครือข่ายกล้วยหอมฯ ไปยังภาคกลางเช่นจังหวัดสุพรรณบุรี สะท้อนให้เห็นว่าองค์กรธุรกิจสัญชาติจีนมีการลงทุนโดยใช้เครือข่ายที่ซับซ้อน

และข้อค้นพบในบทที่ 4 ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจชายแดนในกรณีของพื้นที่เชียงของได้ทำให้พื้นที่ชายแดนเปลี่ยนสภาพจากพื้นที่เฝ้าระวังเพื่อความมั่นคงไปเป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจ ซึ่งพื้นที่ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นนั้นได้ก่อให้เกิดภาค “ภาคเศรษฐกิจของประสบการณ์” ประกอบไปด้วยด้านการท่องเที่ยวและบริการ การขยายตัวของภาคเศรษฐกิจนี้เท่ากับเป็นการขยายพื้นที่และโอกาสขององค์กรธุรกิจเอกชน

ข้ามชาติโดยเฉพาะสัญชาติจีนเข้ามาลงทุน จนนำไปสู่ข้อสงสัยว่าการขยายตัวทางเศรษฐกิจชายแดน โดยเฉพาะกิจกรรมการนำเข้าส่งออกนั้นตกอยู่ในมือของท้องถิ่นหรือไม่ ในเมื่อมีองค์กรธุรกิจสัญชาติจีนดำเนินธุรกิจในส่วนนี้อยู่ การรื้อฟื้นโครงการระเบิดเกาะแก่งเพื่อการเดินเรือในแม่น้ำโขงหากเป็นโครงการเพื่อการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจแล้วก็จะทำให้องค์กรธุรกิจจีนได้ประโยชน์เพิ่มเข้าไปอีกทั้งๆ ที่การค้าชายแดนในอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขงตอนบนมีการค้าทางบกที่ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องบนเส้นทาง R3A ดังนั้นกลุ่มภาคประชาสังคมในพื้นที่ชายแดนจึงไม่เห็นด้วยกับการการระเบิดเกาะแก่งเพื่อแลกกับการสูญเสียแหล่งทรัพยากรและระบบนิเวศที่สำคัญ ประเด็นการขยายตัวของสวนกล้วยหอมเขียวคาเวนดิชที่ข้ามฝั่งและขยายตัวเข้าสู่ฝั่งไทยในพื้นที่อำเภอพญาเม็งรายและอำเภอปงจังหวัดพะเยาสะท้อนให้เห็นการขยายตัวของรัศมีของศูนย์กลางชายแดนที่ไปไกลกว่าจุดข้ามแดน ประเด็นนี้จึงเป็นประเด็นต่อเนื่องว่าการเมืองเรื่องชายแดนจะทำให้ท้องถิ่นปะทะกับผู้เล่นใหม่ๆ ในพื้นที่มีมากขึ้น จากในอดีตท้องถิ่นอาจปะทะสังสรรค์ต่อรองอำนาจกับอิทธิพลท้องถิ่น ทหารายใหญ่ที่ทำงานใกล้ชิดกับรัฐ แต่ปัจจุบันท้องถิ่นต้องพบเจอกับทุนข้ามชาติที่เข้ามาในพื้นที่แบบเงียบๆ แต่ต่อเนื่องซึ่งเป็นกลุ่มใหม่ที่วงการไทยศึกษายังไม่คุ้นชินนัก

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากข้อค้นพบในงานวิจัยชิ้นนี้ปรากฏว่าความพยายามของรัฐที่จะเสนอนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษหรือเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษมาตลอดเกือบ 2 ทศวรรษ อาจเป็นการเสนอนโยบายที่ผิดพลาดผิดตัวก็เป็นไปได้ เช่นรัฐพยายามที่จะจัดตั้งเขตยกเว้น (excepted zone) เพื่อที่ให้นิติบุคคลลงทุนในพื้นที่ดังกล่าวซึ่งไม่สัมพันธ์กับบริบทที่เกิดขึ้นจริง องค์กรธุรกิจเอกชนข้ามชาติในพื้นที่ชายแดนตัดสินใจทำการลงทุนในพื้นที่ที่มีความเหมาะสมตามลักษณะการประกอบธุรกิจ ซึ่งบางองค์กรไม่เลือกพื้นที่ชายแดนเชิงของหรือเชิงแสนที่เป็นเขตจัดตั้งฯ เสียด้วยซ้ำ อีกทั้งองค์กรธุรกิจเอกชนเหล่านี้ไม่ได้สนใจที่จะขอรับสิทธิประโยชน์ทั้งจาก BOI และเศรษฐกิจพิเศษซึ่งอาจเป็นเพราะว่าไม่อยากจะแสดงตัวตนให้ชัดเจนไปมากกว่าการจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลแบบร่วมทุนซึ่งยังอยู่ในขอบเขตกฎหมาย พ.ร.บ.การประกอบธุรกิจของคนต่างด้าวพ.ศ.2542

จากการที่ผู้วิจัยได้สอบถามทางหน่วยงานพาณิชย์จังหวัดเชียงรายเมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ ปีพ.ศ.2561 พบว่ามุมมองของหน่วยงานเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับนโยบายรัฐที่ต้องการส่งเสริมให้มีการลงทุนไม่ว่าจากต่างชาติหรือภายในประเทศเพราะจะเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจให้มีความเติบโตมากขึ้น และไม่เห็นว่าการข้ามชาติของทุนที่เข้ามาลงทุนเป็นเรื่องที่ผิดปกติอะไร นอกจากนั้นผู้วิจัยยังได้หารือร่วมกับหน่วยงานยุทธศาสตร์จังหวัดเชียงรายเมื่อวันที่ 28 มีนาคม ปีพ.ศ.2561 ซึ่งได้ข้อเสนอจากยุทธศาสตร์จังหวัดฯ คือการส่งเสริมการลงทุนของรัฐที่ใช้จำนวนนิติบุคคลที่ของใช้สิทธิประโยชน์ BOI นั้น ไม่สัมพันธ์กับความเป็นจริง

ของธรรมชาติการลงทุนที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดเชียงราย แต่ขณะเดียวกันรัฐก็ใช้จำนวนสิทธิประโยชน์ BOI เป็นตัวชี้วัดความสำเร็จของการกระตุ้นการลงทุน ซึ่งมีจำนวนน้อยมาก เช่นเดียวกับศูนย์บริการเบ็ดเสร็จเขตเศรษฐกิจพิเศษที่แทบไม่มีผู้ขอใช้สิทธิประโยชน์เพื่อลงทุนในเขตฯ ซึ่งประเด็นนี้เป็นจริงตามที่ข้อค้นพบของงานวิจัยชิ้นนี้เจอ ดังนั้นแล้วเราจึงต้องหาทางเสนอนโยบายการพัฒนาใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทจริงที่เกิดขึ้น เช่น

1. หาแนวทางการกระตุ้นเศรษฐกิจใหม่ที่มีมากกว่าการจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษเพราะมันไม่สัมพันธ์กับธรรมชาติของพื้นที่เพราะจะทำให้สิ้นเปลืองงบประมาณในการบริหารจัดการเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษโดยใช่เหตุ เช่น การปล่อยให้มีการลงทุนโดยปกติ โดยองค์กรธุรกิจเอกชนจะฝ่ายจัดหาพื้นที่เอง
2. เน้นการลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานอย่างจริงจัง เช่น การตัดถนน หรือ การลงทุนการขนส่งระบบรางอย่างจริงจัง ซึ่งจากข้อค้นพบในงานวิจัยแสดงให้เห็นชัดแล้วว่าการสร้างโครงสร้างพื้นฐานเช่นถนนและสะพานเชื่อม R3A นั้นก่อให้เกิดลงทุนตามมาโดยธรรมชาติ หรือตัวอย่างจากอดีตที่มีกลุ่มคนไทยเชื้อสายจีนเดินทางมาตั้งรกรากที่อำเภอเชียงของรอรถไฟจากเด่นชัยตั้งแต่ทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา ถึงแม้เวลาผ่านมากกว่า 6 ทศวรรษแล้วรางรถไฟยังไม่ได้สร้าง อย่างน้อยก็แสดงให้เห็นแล้วว่าโครงสร้างพื้นฐานจะก่อให้เกิดความหวังเกี่ยวกับการลงทุน
3. เน้นการแก้ปัญหาภาคเกษตรอย่างจริงจัง เท่าที่ผ่านมาได้พิสูจน์แล้วว่าภาคเกษตรไทยไม่ใช่วางหวังของผู้คนอีกต่อไปโดยเฉพาะเกษตรกรรายย่อยที่ไม่สามารถรวมกลุ่มต่อรองด้านราคาได้ ส่งผลต้องมีการเปลี่ยนพื้นที่การเกษตรไปเป็นทุนในด้านอื่น หรือ มีการเปลี่ยนมือถือครองที่ดินเสี่ยงต่อการเกิดรวบรวมที่ดินเพื่อทำการเกษตรแปลงใหญ่ที่ไร้การควบคุม
4. การเข้าถึงตลาดโดยเฉพาะตลาดขนาดใหญ่อย่างเช่นประเทศจีน ซึ่งในจังหวัดเชียงรายทางหอการค้าจังหวัดฯ ได้มีการพูดถึงโอกาสในการเข้าถึงตลาดจีนมาตั้งแต่ทศวรรษ 2540 แต่กลับกลายเป็นว่าผู้ประกอบการท้องถิ่นยังไม่มีความรู้เกี่ยวกับตลาดจีนมากพอ เป็นเหตุให้การค้าชายแดนหรือการค้าข้ามแดนถูกบริหารจัดการโดยองค์กรธุรกิจสัญชาติจีนด้วยกัน อีกทั้งผู้ประกอบการท้องถิ่นยังขาดเครือข่ายซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญทางวัฒนธรรมการค้ากับจีน ดังนั้นผู้วิจัยจึงขอเสนอให้มีการเชื่อมโยงภาคการศึกษาที่ผลิตบัณฑิตเกี่ยวกับจีนศึกษาเข้ากับองค์กรธุรกิจท้องถิ่นเพื่อผลิตสินค้าที่ตรงความต้องการของตลาดจีน และเชื่อมโยงเครือข่ายนักธุรกิจจีนผ่านการจัดโรดโชว์เพื่อจับคู่ธุรกิจโดยหอการค้าจังหวัดฯ

5. ส่งเสริมตลาดสร้างสรรค์ที่ไปไกลกว่าการผลิตสินค้ามวลชน (mass product) จากตัวอย่างการลงทุนในสวนกล้วยหอมขององค์กรธุรกิจข้ามชาติก็แสดงให้เห็นแล้วว่า ผู้ประกอบการท้องถิ่นยังขาดความชำนาญด้านการทำการเกษตรแปลงใหญ่เพื่อที่จะผลิตสินค้ามวลชนแข่งกับองค์กรธุรกิจข้ามชาติ และหากจะผลิตก็เป็นเพียงเกษตรกรรายย่อยซึ่งต้องขายสินค้าผ่านผู้รวบรวมสินค้าหรือพ่อค้าคนกลางอีกทอดหนึ่งทำให้ศักยภาพการต่อรองราคาต่ำ ดังนั้นการส่งเสริมให้ผลิตสินค้าที่มีลักษณะเฉพาะและมีคุณภาพสอดคล้องกับรสนิยมของชนชั้นกลางทั่วโลกที่ต้องการบริโภคสินค้าดังกล่าว

Abstract

The objective of this research to study transformation of borderland and transnational corporations in borderland from special economic zone phenomenal. Another objective is to design the policy recommendation to develop Chiang Rai borderland. The research result is the transformation of borderland has the history of development since 1989, due to Thailand and 5 countries in greater Mekong sub-region. They had economic agreement on GMS about economic infrastructure development such as north-south economic corridor especially R3A route. Moreover, there is FTA Asian-China. All of projects led to borderland transform from area of sovereignty security become economic zone. The important turning point is opened The Thai-Laos Forth Friendship Bridge since 2013 that result borderland become the goal of transnational corporations' investment especially Chinese medium and small corporations. Not only Chiang Kong District become the goal of investment but also Phaya Mengrai District. The Chinese medium and small transnational corporations use Thai-Chinese Network to be middle man to find the way to investment. For the policy recommendation, government should emphasize on further more special economic zone because this policy not match to the reality context and also should support and encourage agricultural sector to go further than mass production.

กิตติกรรมประกาศ

ความสำเร็จของงานวิจัยชิ้นนี้สามารถลุล่วงได้ ผู้วิจัยต้องขอขอบคุณสำนักงานสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายนโยบายชาติและความสัมพันธ์ข้ามชาติ (ฝ่าย 1) เป็นอย่างยิ่งที่เห็นความสำคัญของงานชิ้นนี้ด้วยการอนุมัติการสนับสนุน ขอขอบคุณเครือข่ายมหาวิทยาลัยด้านชายแดนศึกษา 4 มหาวิทยาลัย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผศ.ดร.ชูศักดิ์ วิทย์ภักดี จากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ซึ่งเป็นผู้ประสานงานชุดโครงการ ทั้งคอยสอบถามความเป็นไปของโครงการและคำปรึกษาที่เป็นประโยชน์ต่อการทำงานชิ้นนี้ นอกจากนี้ ขอขอบคุณผู้ช่วยวิจัย มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวงที่สนับสนุนอย่างรอบด้าน และผู้ให้ข้อมูลทุกท่าน หากผู้วิจัยตกหล่นไม่ได้กล่าวคำขอบคุณท่านใดก็ขอกราบขออภัยมา ณ ที่นี้ด้วย

บทคัดย่อ

จุดมุ่งหมายของงานชิ้นนี้ต้องการทำความเข้าใจความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ชายแดนและองค์กรธุรกิจข้ามชาติในพื้นที่ชายแดน จากปรากฏการณ์เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ โดยมีจุดมุ่งหมายสูงสุดเพื่อออกแบบข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อพัฒนาพื้นที่ชายแดน ได้ผลการวิจัยคือความเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ชายแดนจังหวัดเชียงรายมีพัฒนามาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปีพ.ศ.2532 ที่ไทยและอีก 5 ประเทศ ได้มีข้อตกลงร่วมกันด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจเช่น โครงการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจเหนือ-ใต้ เช่น ถนน R3A นอกจากนั้นยังมีการขอความร่วมมือเขตการค้าเสรีอาเซียน-จีน ซึ่งการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและกรอบความร่วมมือทำให้พื้นที่เปลี่ยนแปลงจากพื้นที่เผ่าร้างเพื่อความมั่นคงเป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจ จุดเปลี่ยนที่สำคัญคือการเปิดสะพานมิตรภาพไทย-ลาวแห่งที่ 4 ปีพ.ศ.2556 ซึ่งทำให้เกิดพื้นที่ชายแดนเชิงของกลายเป็นเป้าหมายการลงทุนขององค์กรธุรกิจขนาดกลางและขนาดเล็กโดยเฉพาะสัญชาติจีน และมีการขยายพื้นที่การลงทุนไปอำเภอพญาเม็งรายโดยใช้เครือข่ายคนจีนในพื้นที่เป็นโซ่ข้อกลางเพื่อลงทุน ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายคือให้มุ่งเน้นนโยบายที่มากกว่านโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจเนื่องจากไม่สัมพันธ์กับบริบทในพื้นที่ นอกเหนือจากนั้นให้สนับสนุนการพัฒนาด้านการเกษตรมากกว่าการผลิตแบบมวลชน

สารบัญ

ลำดับ		หน้า
1	กิตติกรรมประกาศ	ก
2	บทคัดย่อ, Abstract	ข,ค
3	บทสรุปผู้บริหาร	a - f
4	บทที่ 1 บทนำ	1
5	บทที่ 2 พื้นที่ชายแดนเขียงรายก่อน-ตั้งแต่ปี พ.ศ.2532 การข้ามชาติในยุค ก่อนการเชื่อมโยงภายใต้กรอบอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง	20
6	บทที่ 3 พื้นที่ชายแดนปีพ.ศ.2532-2556 ภายใต้กระแสการเชื่อมโยง ชายแดนและความเปลี่ยนแปลงในการประกอบธุรกิจขององค์กรธุรกิจ ข้ามชาติ	39
7	บทที่ 4 พื้นที่ชายแดนเขียงของ ปีพ.ศ.2556-ปรากฏการณ์เขตพัฒนา เศรษฐกิจพิเศษ: การเมืองเรื่องการพัฒนาพื้นที่ชายแดน	71
8	บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	85
9	บรรณานุกรม	91

สารบัญตาราง

ลำดับ		หน้า
1	ตารางที่ 1 กลุ่มทุนที่ลงทุนบริเวณชายแดนไทย-ลาว เชียงแสนและเชียงของ	3
2	ตารางที่ 2 มูลค่าสินค้าส่งออกทางด่านศุลกากรแม่สาย จังหวัดเชียงราย (บาท)	26
3	ตารางที่ 3 แสดงความเคลื่อนไหวการประกาศพื้นที่นิคมอุตสาหกรรม ตั้งแต่ปีพ.ศ.2520-2560	32
4	ตารางที่ 4 เขตส่งเสริมการลงทุน BOI	34
5	ตารางที่ 5 สิทธิประโยชน์จาก BOI และ เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (นอกเหนือ BOI)	35
6	ตารางที่ 6 สิทธิประโยชน์ด้านสินเชื่อ	35
7	ตารางที่ 7 ลักษณะการประกอบกิจการขององค์กรธุรกิจข้ามชาติสัญชาติจีน ในอำเภอเชียงแสนปีพ.ศ.2559	77
8	ตารางที่ 8 ลักษณะการประกอบกิจการขององค์กรธุรกิจข้ามชาติสัญชาติจีน ในอำเภอเชียงแสนปีพ.ศ.2559	78
9	ตารางที่ 9 สถิติการปลูกกล้วยหอมตั้งแต่ปีพ.ศ.2543-2558	81

สารบัญรูปภาพ

ลำดับ		หน้า
1	รูปที่ 1 มูลค่าการค้าระหว่างประเทศไทยกับพม่าช่วงปีพ.ศ.2533-เดือนพฤษภาคมปีพ.ศ.2540 (ล้านบาท)	26
2	รูปที่ 2 มูลค่าการค้าชายแดนปีพ.ศ.2552-2560	34
3	รูปที่ 3 การเชื่อมต่อเส้นทาง R3A เก้าและใหม่	49
4	รูปที่ 4 มูลค่าการค้าชายแดนด่านเชียงแสนและเชียงของปีพ.ศ.2552-มกราคม 2560	50
5	รูปที่ 5 การถือครองที่ดินเพื่อการเกษตรปีพ.ศ.2536-2556	64
6	รูปที่ 6 ราคายางแผ่นดิบ คุณภาพ 3 และยางแผ่นรมควันชั้น 3 เฉลี่ยตั้งแต่ปีพ.ศ.2546-2559 (บ./กก.)	66

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญ

กระบวนการปรับตัวขององค์กรธุรกิจในโลกหลังเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 มีความน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากการขยายตัวถือครองทรัพย์สินมากกว่ารัฐ เช่นในซีกโลกตะวันตกซึ่งเริ่มตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 เนื่องจากรัฐต้องการขยายการใช้จ่ายอัดฉีดเงินเข้าไปในระบบเศรษฐกิจเพื่อเป็นการกระตุ้นระบบ หลังจากตกอยู่ในภาวะชะงักงัน จากพิษสงคราม ตามวิธีคิดแบบเศรษฐศาสตร์สำนักเคนส์ (Keynesian Economics) การหาเงินเพื่อใช้จ่ายของรัฐดังกล่าว ส่งผลให้ต้องขยายพันธบัตรรัฐบาลให้แก่เอกชน ทำให้ส่วนต่างในการถือครองทรัพย์สินระหว่างรัฐและเอกชนกว้างขวางมากขึ้น¹

เมื่อทรัพย์สินส่วนใหญ่อยู่ในมือของเอกชนมากขึ้น ตลาดกลายเป็นช่องทางที่ทุนเอกชนจะขยายตัวได้อย่างต่อเนื่อง และรัฐเองซึ่งมีขนาดเล็กกว่าจำเป็นต้องกำหนดทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจให้สอดคล้องกับทิศทางของเอกชน จนกระทั่งถึงช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 การวางโครงสร้างระเบียบโลกโดยการสร้างสถาบันโลกาโลอย่างธนาคารโลก (World Bank) และองค์การการเงินระหว่างประเทศ (IMF) รัฐก็ยิ่งถูกทำให้ลดขนาดลงและเพื่อความเป็นเสรีนิยมมากขึ้น นอกจากสององค์กรดังกล่าวนี้แล้วยังมีข้อตกลงทั่วไปว่าด้วยภาษีศุลกากรและการค้า (GATT) ในปีค.ศ.1948 และยกระดับเป็นองค์การการค้าโลก (WTO) ในปีค.ศ.1995 ซึ่งได้เปลี่ยนโฉมหน้าทางเศรษฐกิจของประเทศส่วนใหญ่ในโลกไป ไม่เว้นแม้แต่ประเทศสังคมนิยมที่จำเป็นต้องปรับตัวให้เข้ากับการพัฒนาแบบตลาดหลังกำแพงเบอร์ลินล่มสลายปลายทศวรรษ 1980

การล่มสลายของกำแพงเบอร์ลินยังส่งผลต่อการเปลี่ยนแนวทางของประเทศสังคมนิยมในอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขงและรัฐของประเทศเหล่านั้นก็กำหนดให้ตัวเองเป็นฐานการผลิตขององค์กรธุรกิจข้ามชาติและก็เหมาะแก่การปรับตัวขององค์กรธุรกิจข้ามชาติที่กำลังมองหาฐานการผลิตใหม่เพื่อจะทำให้ต้นทุนการผลิตลดลง เช่นอุตสาหกรรมสิ่งทอ อิเล็กทรอนิกส์และยานยนต์ เป็นต้น นอกจากนั้นภาคเกษตรก็ได้รับผลกระทบเช่นเดียวกัน ระเบียบการค้าเสรีและอุตสาหกรรมนั้นเป็นส่วนที่ส่งผลต่อกันและกันอย่างไม่อาจปฏิเสธได้ เพราะอุตสาหกรรมต้องการวัตถุดิบจากทั่วโลกที่มีราคาถูก หากได้รับยกเว้นภาษีนำเข้าด้วยแล้วก็จะยิ่งทำให้มีความได้เปรียบมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันด้วยความเป็นบริษัทข้ามชาติไม่ยึดติดกับความเป็น

¹ Piketty, Thomas. "Capital in The Twenty-First Century". Belknap Harvard. USA. 2014

ชาตินิยมทำให้พวกเขาพร้อมที่จะย้ายฐานการผลิตจากไปได้ทุกเมื่อหากสภาพเงื่อนไขต่างๆ เหมาะสม เช่น ค่าแรงในประเทศอื่นถูกกว่า หรือมีวัตถุดิบที่ราคาถูกกว่าเป็นต้น ปรากฏการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นมาแล้วในประเทศไทย

ด้วยโครงสร้างทางเศรษฐกิจไทยที่เปลี่ยนแปลงไปจนไม่อาจเดินซ้ำรอยการผลิตที่ใช้แรงงานอย่างเข้มข้น (labor intensive) ได้อีกต่อไป เนื่องจากค่าครองชีพของไทยสูงขึ้นส่งผลต่อค่าแรงขั้นต่ำปรับตัวสูงขึ้นด้วย และตลอดระยะเวลากว่า 3 ทศวรรษที่ผ่านมาประเทศไทยก็ไม่อาจก้าวข้ามไปเป็นประเทศที่สะสมเทคโนโลยีการผลิตขั้นสูงได้อย่างแท้จริง ทำให้มีทางเลือกในการแก้ปัญหาเชิงโครงสร้างอยู่วิธีเดียวคือการประกาศจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ เพื่อดึงแรงงานจากประเทศเพื่อนบ้านเข้ามาทำงานแทนแรงงานไทย นี่อาจเป็นคำตอบที่ว่าทำไมเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจึงต้องไปตั้งที่จังหวัดชายแดน

นอกจากความเปลี่ยนแปลงของบริบททางเศรษฐกิจ การเชื่อมต่อในระดับภูมิภาคและอนุภูมิภาคก็ได้รับการพัฒนาเช่นกัน ดังเช่นธนาคารพัฒนาเอเชีย (ADB) สนับสนุนการรวมกลุ่มเป็นอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง (GMS) ของ 6 ประเทศ คือ จีนตอนใต้ ลาว เวียดนาม ไทย เวียดนาม และกัมพูชา หลังจากกำแพงเบอร์ลินล่มสลายและเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมไม่ได้เป็นความหวังแก่ประเทศสังคมนิยมเก่าอีกต่อไป การแสวงหาตลาดเสรีและการเชื่อมต่อ (connectivity) กลายเป็นความหวังที่จะทำให้รัฐในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงสถาปนาตัวเองเป็นรัฐนักพัฒนาด้วยการวางแผนออกแบบระเบียงเศรษฐกิจเหนือ-ใต้ (north-south economic corridor) และระเบียงเศรษฐกิจตะวันออก-ตะวันตก (east-west economic corridor) เป็นโครงสร้างพื้นฐานคมนาคมทางบกที่เชื่อมต่อเศรษฐกิจทั้ง 6 ประเทศเข้าด้วยกันทำให้พื้นที่ชายแดนบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงโดยเฉพาะภาคเหนือเป็นบริเวณที่ได้รับความสนใจจากองค์กรธุรกิจข้ามชาติรวมถึงไทยด้วย (ดังตารางข้างล่าง)

ตารางที่ 1 กลุ่มทุนที่ลงทุนบริเวณชายแดนไทย-ลาว เชียงแสนและเชียงของ

ลำดับ	กลุ่มทุน	เนื้อที่ลงทุน
1 ²	กลุ่มดอกจิวคำ นำโดยบริษัท จินมูเหมินจำกัด (Kings Romans of Laos ASEAN economic & tourism development zone)	5,168.75 ไร่ (ต้นผึ้ง แขวงบ่อแก้ว)
2 ³	บริษัทจิวโจว อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด	โครงการก่อสร้างโรงแรม 8 ชั้น 300 ห้อง ต.เวียง อ.เชียงของ
3 ⁴	กลุ่มทุนไทย-เกาหลี บริษัทเอเอซี กรีน ซิตีลาว จำกัด ดำเนินโครงการ “นคราชนคร”	เนื้อที่ประมาณ 1,200 ไร่ ห้วยทราย และมีพื้นที่อยู่ฝั่งไทยบริเวณเชิงสะพาน
4 ⁵	ไชน่า เรลเวย์ โน.5 เอ็นจิเนียริง กรุ๊ป จำกัดจากประเทศจีน ร่วมกับบริษัทกรุงธนเอ็นอีเนียร์ จำกัดของไทย	ปรับพื้นที่บริเวณการสะพาน หมู่บ้านดอนมหวาน ต.เวียง อ.เชียงของ
5 ⁶	บริษัทเจฟง โลจิสติกส์ร่วมกับเจ้าของที่ดินคนไทย	โครงการเจฟง โลจิสติกส์ เนื้อที่ประมาณ 70 ไร่ ใกล้ด่านพรมแดนติดกับสะพาน
6 ⁷	กลุ่มโรงพยาบาลเกษมราษฎร์ ศรีบุรินทร์	พื้นที่ใกล้สำนักงานเทศบาลตำบลเวียงเชียงของ
7 ⁸	บริษัท ซี.พี.แลนด์ ในเครือเจริญโภคภัณฑ์	ก่อสร้างโรงแรมฟอร์จูน แกรนด์ เชียงของกว่า 100 ห้อง
8 ⁹	บริษัท เกรทเทสท์โลจิสติก แอนด์ บริษัทพัฒนา กิจ จำกัด	โครงการเชียงของเมืองใหม่ เนื้อที่ 100 ไร่

² “ท่าเลทอง เชียงของ ราคาพุ่ง ทุนเล็ก-ใหญ่จากจีนรอเข้าเพียบ” [แหล่งข้อมูลออนไลน์] แหล่งที่มา

<http://www.icons.co.th/newsdetail.asp?lang=TH&page=newsdetail&newsno=20355> (เข้าสู่ระบบเมื่อ 08/05/2559)

³ เรื่องเดียวกัน

⁴ เรื่องเดียวกัน

⁵ เรื่องเดียวกัน

⁶ กลุ่มทุนใหญ่ยึด ‘เชียงของ’ ผุดโรงแรม-คลังสินค้า-โรงพยาบาล [แหล่งข้อมูลออนไลน์]

<http://www.posttoday.com/aec/news/359586> (เข้าสู่ระบบเมื่อ 08/05/2559)

⁷ เรื่องเดียวกัน

⁸ เรื่องเดียวกัน

⁹ “กลุ่มทุนธุรกิจแห่บุก “เชียงของ” รับสะพานแม่น้ำโขง 4 – อาเซียน” [แหล่งข้อมูลออนไลน์] แหล่งที่มา

http://www.prachachat.net/news_detail.php?newsid=1372923087 (เข้าสู่ระบบเมื่อ 08/05/2559)

9	โลตัส ซูเปอร์เซ็นเตอร์	เทศโก้ โลตัส ดีพาร์ทเมนต์ สโตร์ สาขา เชียงใหม่ 252 หมู่ที่ 10 ตำบลเวียง อำเภอ เชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ 57140 ¹⁰
---	------------------------	--

ผลของการกลายเป็นตลาดเสรีทั้งในทางกติกาสถาและโครงสร้างพื้นฐานการคมนาคมได้ส่งผลให้รูปแบบการดำเนินธุรกิจขององค์กรธุรกิจข้ามชาติเปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นในช่วงทศวรรษ 2520 การเข้ามาของทุนข้ามชาติสามารถเข้ามาลงทุนภายใต้การได้รับการลดหย่อนกฎเกณฑ์เพื่อสนับสนุนการลงทุนในภาคการผลิตในประเทศไทยไม่มีความเชี่ยวชาญตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุนพ.ศ.2520 แต่แท้จริงแล้วพระราชบัญญัตินี้ได้กล่าวออกมาหลังจากสถานการณ์ที่ทุนข้ามชาติเข้ามาในเมืองไทยได้ระยะหนึ่งแล้ว เช่นบริษัทโตโยต้าผลิตรถยนต์ชั้นนำได้ก่อตั้งบริษัทโตโยต้าไทยแลนด์มอเตอร์ในปีพ.ศ.2505 และได้เริ่มผลิตชิ้นส่วนรถยนต์ในไทยตั้งแต่ปีพ.ศ.2522 ซึ่งอาจเป็นผลมาจากการประกาศใช้พระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุนพ.ศ.2520 ก็เป็นไปได้เพราะพระราชบัญญัตินี้สนับสนุนให้เอกชนสามารถนำเข้าสินค้าทุนโดยได้รับการยกเว้นอากรขาเข้า จากตัวอย่างข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่าในยุคเริ่มแรกของการเข้ามาของทุนข้ามชาติต้องอาศัยการสนับสนุนอย่างเป็นทางการของรัฐบาลไทยด้วย

ประเทศไทยในทศวรรษ 2520 มุ่งหมายเป็นอย่างยิ่งที่จะเป็นประเทศอุตสาหกรรมเกิดใหม่ตามหลังเกาหลีใต้ ไต้หวัน สิงคโปร์และฮ่องกง ที่เป็นห่านบินตามรอยจำฝูงอย่างญี่ปุ่น แต่ด้วยความไม่เข้มแข็งเชิงสถาบันทำให้ไทยกลายเป็นประเทศที่ผลิตเพื่อส่งออกเท่านั้น ถึงแม้ว่าจะส่งออกชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์แต่ก็ไม่อาจผันตัวเองเป็นประเทศเจ้าเทคโนโลยีอย่าง 4 เสืออุตสาหกรรมได้ เนื่องจากการส่งออกสินค้าอิเล็กทรอนิกส์ทั้งหลายอยู่ในมือของทุนต่างชาติเป็นหลัก¹¹ เมื่อเวลาผ่านไประดับค่าแรงของไทยก็เพิ่มขึ้นทำให้ในมุมมองของทุนต่างชาติเล็งเห็นแล้วว่าสถานการณ์ดังกล่าวจะทำให้พวกเขาสูญเสียความได้เปรียบในการแข่งขัน จำต้องย้ายฐานการผลิตไปประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคอาเซียนแทน

สถานการณ์การย้ายฐานการผลิตของทุนต่างชาติยังส่งผลมาถึงปัจจุบันอย่างต่อเนื่องถึงแม้ว่าไทยจะมีพระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุน พ.ศ.2520 ก็ตาม แต่ด้วยโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่ไม่เอื้อให้กับการลงทุนในภาคอุตสาหกรรมอีกต่อไป ไทยจึงไม่ใช่ตัวเลือกที่ดีมากนัก แต่อีกด้านหนึ่งหลังจากที่ประเทศจีนเริ่มเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจในยุคเติ้ง เสี่ยวผิง ในปีพ.ศ.2524 ที่เน้นการดึงดูดเงินลงทุนจาก

¹⁰ [แหล่งข้อมูลออนไลน์] แหล่งที่มา <http://www.tescolotus.com/location> (เข้าสู่ระบบเมื่อ 08/05/2559)

¹¹ Doner, Richard F.. “The Politics of Uneven Development: Thailand’s Economic Growth in Comparative Perspective”. Cambridge University Press. USA. 2009

ต่างชาติเพื่อเรียนรู้การผลิตและสะสมทุนเทคโนโลยีหลังจากนั้นก็ผันตัวเองเป็นประเทศผู้ผลิตขนาดใหญ่ ส่งผลให้ประชาชนจีนมีรายได้มากขึ้นอย่างต่อเนื่อง¹² มาถึงปัจจุบัน ทำให้ความต้องการบริโภคมีมากขึ้น สินค้าอุปโภคบริโภคโดยเฉพาะอาหารและผลไม้เป็นที่ต้องการ แต่ด้วยความที่เป็นเมืองหนาวทำให้ต้องนำเข้าผลไม้ในปริมาณมหาศาล ปรากฏการณ์นี้ทำให้นักลงทุนจีนเล็งเห็นโอกาสที่สามารถลงทุนในรูปแบบที่เป็นทางการเช่นการได้รับสัมปทานที่ดินทำสวนกล้วยหอมขนาดใหญ่บริเวณเมืองต้นฝิ่งประเทศลาว ซึ่งในกรณีที่เกิดขึ้นกับเมืองต้นฝิ่งสามารถอธิบายได้ว่ารัฐเป็นตัวแสดงหลักในการ “ซ่อมสร้าง” ภูมิศาสตร์ให้ทุนทำงานได้ดีขึ้นในเขตอธิปไตยของประเทศลาว

ตรงกันข้ามกับกรณีพื้นที่ชายแดนอำเภอเชียงของและพญาเม็งรายที่ทุนจากจีนเข้ามาลงทุนปลูกกล้วยหอมขนาด 3,000 ไร่ในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการภาษาอังกฤษเรียกว่า nominee หรือคำที่ผู้ตรวจการแผ่นดินใช้คือ “ตัวแทนอำพราง”¹³ สาเหตุเบื้องต้นที่ทุนภาคข้ามแดนในภาคเกษตรต้องกลายเป็นการลงทุนแบบไม่เป็นทางการไปเพราะอาจผิดต่อพระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว พ.ศ.2542 ที่ไม่อนุญาตให้คนต่างชาติประกอบธุรกิจในภาคเกษตร กล่าวในเบื้องต้นสำหรับประเด็นปัญหานี้ก็คือเป็นการปรับตัวของทุนในยุคเสรีที่แฝงไปด้วยข้อจำกัดด้านกฎหมายของรัฐ ดังนั้นการหิบบ่มมองทางกฎหมายมาพิจารณาแบบทันทีทันใดอาจไม่ทำให้เราเข้าใจความสลับซับซ้อนของปัญหาได้เพราะจะได้แต่ข้อสรุปว่าเป็นพฤติกรรมที่ผิดกฎหมายการลงทุนเท่านั้น

ในกรณีนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งผู้วิจัยเห็นควรว่าต้องใช้ actor-oriented approach¹⁴ เพื่อให้เห็นความละเอียดอ่อนของบริบทแวดล้อมที่ก่อให้เกิดการปรับตัวขององค์กรธุรกิจข้ามชาติในพื้นที่ เช่นการเข้ามาใช้สายสัมพันธ์ส่วนตัวกับนักธุรกิจไทยทำสัญญาให้เป็นตัวแทนในการทำธุรกิจ หรือการจ้างตัวแทนไทยทำสัญญากับเกษตรกรปลูกพืชผลไม้แล้วส่งออกโดยอาศัยระเบียบข้อตกลงการค้าเสรีเป็นเงื่อนไขในการทำธุรกรรมในกรณีของอำเภอพญาเม็งราย (ซึ่งในกรณีตัวสินค้านั้นใช้ข้อตกลงแยกกันกับข้อตกลงว่าด้วยการลงทุน) และกรณีการร่วมทุนด้านอสังหาริมทรัพย์ระหว่างนักธุรกิจไทยและองค์กรธุรกิจ

¹² Harvey, David. “A Brief History of Neoliberalism.” Oxford University Press. Oxford University Press Inc. New York. 2007

¹³ ปิยะนุช โปตะวนิช. “ตัวแทนอำพราง”. สำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน. 2554

¹⁴ Actor-oriented approach ที่จะใช้เป็นหนึ่งในเครื่องมือในงานวิจัยชิ้นนี้นั้นประยุกต์มาจาก Actor-oriented political ecology approach ของ Jeffrey Bury ในงาน Transnational corporation and livelihood transformations in the Peruvian Andes: an actor-oriented political ecology ที่เน้นการวิเคราะห์ที่ปฏิบัติการของคนในพื้นที่วิจัยมากกว่าโครงสร้างเพื่อให้เห็นผลกระทบต่อวิถีชีวิตอย่างชัดเจน ซึ่งวิธีคิดนี้จะทำให้นักวิจัยสามารถทำความเข้าใจการปรับตัวขององค์กรธุรกิจข้ามชาติที่เชื่อมโยงกับผู้ประกอบการในพื้นที่ได้ลึกซึ้งมากกว่ามองที่กรอบความร่วมมือทางเศรษฐกิจด้านเดียว

จากจีนในกรณีของกิจการ โลจิสติกส์ ปรากฏการณ์การปรับตัวขององค์กรธุรกิจข้ามชาติในพื้นที่ชายแดนยังส่งผลกระทบต่อพื้นที่ชายแดนในเชิงลึกเช่นที่เคยเกิดขึ้นในชายแดนประเทศลาวดังกรณีนิคมยางพาราในภาคใต้ของลาวและนิคมปลูกกล้วยหอมในลาวตอนเหนือ และกำลังเกิดขึ้นในพื้นที่ประเทศไทยบริเวณพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว บนเส้นทาง R3A ในรูปแบบการเข้ามอย่างไม่เป็นทางการนี้เป็นรูปแบบใหม่ที่เล่นกับช่องว่างเชิงโครงสร้างทำให้ภาครัฐเกิดความยากลำบากในการรับมือและป้องกัน เนื่องจากไม่สามารถระบุตัวตนขององค์กรธุรกิจข้ามชาติได้อย่างชัดเจน ดังนั้นจึงต้องทำการศึกษาโดยละเอียดเพื่อหาแนวทางบริหารจัดการเชิงนโยบายให้สังคมได้ประโยชน์สูงสุด

ปรากฏการณ์เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษก็เป็นหนึ่งในกรณีที่ธุรกิจข้ามชาติใช้ประโยชน์ได้ในอนาคตอันใกล้ แต่อย่างไรก็ตามเราไม่อาจมองเพียงด้านเดียวของโครงสร้างโลกที่เปลี่ยนแปลงล้อมรอบพื้นที่ชายแดน ในขณะที่พื้นที่ชายแดนเองก็เปลี่ยนแปลงไปเช่นกัน ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ต่างสอดคล้องซึ่งกันและกัน คนในพื้นที่ชายแดนเองก็ไม่ได้ทำเกษตรเพียงอย่างเดียว และก็ไม่ได้ค้าขายข้ามแดนเพียงอย่างเดียว เนื่องจากภาคบริการ ค้าปลีกและค้าส่งหรือรวมๆ กันแล้วเรียกว่าภาคเศรษฐกิจขั้นตติยภูมิก็ขยายตัวมากขึ้น ความเปลี่ยนแปลงนี้ส่งผลต่อการใช้ที่ดิน ประกอบกับภาคเกษตรดั้งเดิมไม่ใช่คำตอบอีกต่อไป การขายที่ดินจึงเกิดขึ้น ปัจจัยนี้ส่งผลต่อการใช้เป็นโอกาสในการปรับตัวขององค์กรธุรกิจข้ามชาติด้วยเช่นกัน ดังนั้นความท้าทายของงานวิจัยชิ้นนี้คือการทำความเข้าใจการปรับตัวขององค์กรธุรกิจข้ามชาติในพื้นที่ชายแดนตอบสนองต่อปรากฏการณ์เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษในขณะที่พื้นที่ชายแดนก็มีความเปลี่ยนแปลงเช่นกัน ซึ่งการใช้ actor-oriented approach จะทำให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรธุรกิจข้ามชาติและพื้นที่ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนั้นการมองด้วยกรอบดังกล่าวจะทำให้เราเข้าใจโครงสร้างที่สลับซับซ้อนได้ดีขึ้น และหาแนวทางการออกแบบนโยบายได้ชัดเจนสอดคล้องกับความเป็นจริงได้มากขึ้น

ทบทวนวรรณกรรม

การทำความเข้าใจกระบวนการเปลี่ยนแปลงของทั้งองค์กรธุรกิจเอกชนข้ามชาติและการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ชายแดน นั้นต้องทำความเข้าใจในสองส่วนใหญ่ๆ ด้วยกัน คือส่วนที่เป็นกรอบใหญ่ว่าด้วยความเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างเศรษฐกิจโลกที่จะส่งผลต่อการดำเนินธุรกิจขององค์กรธุรกิจข้ามชาติ และส่วนที่อธิบายความเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ชายแดน

ความเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างเศรษฐกิจโลก

ความเปลี่ยนแปลงของทุนระดับโลกหากย้อนไปไกลก็คงต้องอธิบายตั้งแต่การปฏิวัติอุตสาหกรรมที่อังกฤษกลายเป็นมหาอำนาจต่างๆ ที่ศตวรรษที่ 16 ยุโรปแข่งขันกันในการเดินเรือพาณิชย์ แต่ความได้เปรียบของอังกฤษก็คือระบอบศักดินาที่ยึดหยุ่นพอที่จะให้ตลาดขยายตัวโดยเฉพาะภาคอุตสาหกรรมที่สามารถดึงแรงงานเข้ามาทำงานในโรงงานได้ ส่งผลให้อังกฤษแซงหน้าประเทศอื่นๆ ในด้านอุตสาหกรรมสิ่งทอ เสริมแรงให้กลายเป็นมหาอำนาจในการล่าอาณานิคมเพื่อหาวัตถุดิบป้อนเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม¹⁵ หลังจากนั้นโลกตะวันตกก็พึ่งพิงภาคอุตสาหกรรมเป็นกระดูกสันหลังในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ

จะเห็นได้ว่าภูมิศาสตร์การผลิตของโลกเริ่มเชื่อมต่อกันระหว่างโลกตะวันตกและตะวันออก แต่อยู่ในระบอบที่โลกตะวันตกมีความเหนือกว่า เป็นการค้าที่ไม่เท่าเทียมกัน การลงทุนในภาคอุตสาหกรรมของโลกตะวันตกก็เริ่มมีมากขึ้น การถ่ายโอนทรัพยากรจากภาคเกษตรไปยังภาคอุตสาหกรรมเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง และหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 1 ด้วยวิธีคิดทางการดำเนินนโยบายด้วยทฤษฎีเศรษฐศาสตร์แบบเคนส์ ก็ทำให้ภาคเอกชนถือครองทรัพย์สินมากกว่าภาครัฐเพราะรัฐต้องขายพันธบัตรเพื่อนำเงินมาอัดฉีดเงินเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจ¹⁶ เท่ากับว่าโลกเราเริ่มอยู่ในการควบคุมของเอกชนมากขึ้น ความเปลี่ยนแปลงที่เป็นอัตราเร่งให้เอกชนสามารถค้าขายในตลาดเสรีมากขึ้นก็คือหลังช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ได้มีการจัดตั้งองค์การโลบาลเชิงสถาบันเข้ามากำกับดูแลระบบเศรษฐกิจโลก และดึงประเทศต่างๆ เข้าร่วมส่งผลเกิดการขยายตัวของแนวคิดเสรีนิยมทางเศรษฐกิจไปทั่วโลกเช่นระบบเบรตตันวูดที่บังคับให้ประเทศสมาชิกต้องผูกค่าเงินของตัวเองไว้กับทองคำหรือเงินดอลลาร์สหรัฐ แต่สุดท้ายก็ล่มสลายโลกก็เข้าสู่การใช้อัตราแลกเปลี่ยนแบบ

¹⁵ เจมส์ ฟลูเชอร์, “ทุนนิยม ความรู้ฉบับพกพา”, สำนักพิมพ์ openworld, กรุงเทพฯ, 2554

¹⁶ อ้างแล้ว Piketty 2014

ลอยตัวโดยอิงกับตลาดแลกเปลี่ยนมากขึ้น สถานการณ์ดังกล่าวนี้ส่งผลเศรษฐกิจโลกการเงินเข้าสู่ภาวะเสรีกว่าที่เคยเป็นมา¹⁷

ในด้านการบอกติกาการค้าภายใต้ GATT ก็เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการค้าเสรีปลอดภาษีเท่าที่จะเป็นไปได้ตามทฤษฎีการค้าระหว่างประเทศที่ถูกนำมาใช้อย่างต่อเนื่องตั้งแต่ต้นทศวรรษในสำนักคลาสสิกอย่างอดัม สมิทและเดวิด ริคาร์โด ต่อมา GATT ได้ยกระดับเป็น WTO ที่กระตุ้นให้ประเทศสมาชิกต้องลดภาษีนำเข้าสินค้าเพื่อให้การค้าเป็นไปอย่างเสรีมากขึ้น กรอบดังกล่าวเหล่านี้ก็นำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางการพัฒนาความร่วมมือของประเทศในอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขงหลังจากที่กำแพงเบอร์ลินล่มสลายปลายทศวรรษ 1980 โดยมีธนาคารพัฒนาเอเชียเป็นผู้สนับสนุน¹⁸ (Toshihiro Kudo and Masami Ishida, 2007) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเศรษฐกิจเสรีจึงเกิดขึ้นในระดับอนุภูมิภาค

การรวมกลุ่มเป็นภูมิภาคและอนุภูมิภาคสามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิด Spatial Fix ของ เดวิด ฮาร์วีย์ ที่อธิบายว่าเมื่อเศรษฐกิจขยายตัวในระดับหนึ่งซึ่งไม่สามารถทำให้ทุนขยายตัวได้อีกต่อไปเช่นเกิดขึ้นจำกัดด้านภูมิศาสตร์เป็นต้น รัฐในยุคทุนนิยมก็จะถูกผลักดันให้ซ่อมสร้างภูมิศาสตร์เสียใหม่เพื่อให้ทุนสามารถทำงานสะสมทุนได้อีกครั้ง เช่นการจัดทำเขตเศรษฐกิจพิเศษ การร่วมมีนกันทางเศรษฐกิจและการสร้างพื้นที่ยกเว้นบางประการ ซึ่งจะทำให้ทุนทำงานต่อไปได้ ที่จริงแล้วแนวคิด Spatial Fix ของ David Harvey นั้นได้รับการพัฒนามาจากงานก่อนหน้านี้อย่างต่อเนื่องตั้งแต่กลางทศวรรษ 1970

ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็มีการนำแนวคิดคล้ายๆ กับ David Harvey มาอธิบายการขยายตัวขององค์กรธุรกิจข้ามชาติเหมือนกันเช่น การอธิบายขององค์กรธุรกิจข้ามชาติในประเทศสิงคโปร์ที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลตั้งแต่ปีค.ศ.1965 หลังจากได้รับเอกราชใหม่ๆ ซึ่งในขณะนั้นถือว่าสิงคโปร์ยังขาดแคลนทรัพยากรในการพัฒนาประเทศ การอาศัยการลงทุนจากต่างประเทศจึงเป็นเรื่องจำเป็น ทำให้ต้องมีการปรับเปลี่ยนภูมิศาสตร์ประเทศสิงคโปร์ให้เหมาะแก่การลงทุนจากต่างประเทศ หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการอาศัยจังหวะเวลาที่ภูมิศาสตร์เศรษฐกิจของโลกเปลี่ยนแปลงสู่ยุคโลกาภิวัตน์ ยุทธศาสตร์ดังกล่าวของสิงคโปร์เริ่มเห็นเป็นรูปเป็นร่างเมื่อเข้าสู่ทศวรรษ 1980 ภายใต้การนำของรัฐบาล ทุนสิงคโปร์เริ่มออกไปลงทุนภายนอกมากขึ้น¹⁹

¹⁷ รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, “ฉันทมติอสังคัม”, คบไฟ กรุงเทพฯ. 2548

¹⁸ Kudo, Toshihiro and Ishida, Masami. Prologue: Progress in Cross-Border Movement and the Development of Border Economic Zones in “Border Economies in the Greater Mekong Subregion”. Palgrave Macmillan. MPS Limited, Chennai, India. 2013, pp.1-30

¹⁹ Yeung, Henry Wai-Chung. The Political Economy of Transnational Corporations: A Study of The Regionalization of Singaporean Firms. “Political Geography,” 17, No. 4. Pp. 389-416. 1998

ในประเทศไทยเองการดำเนินธุรกิจขององค์กรธุรกิจต่างชาติในด้านภาคอุตสาหกรรมได้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ทศวรรษ 2520 เป็นต้นมาหลังจากที่ญี่ปุ่นเริ่มขยายฐานการผลิตออกมายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่ในช่วงเวลาดังกล่าวพื้นที่ชายแดนยังไม่ได้รับความสนใจมากนักจนกระทั่งอุตสาหกรรมสิ่งทอเริ่มย้ายไปตั้งในพื้นที่ชายแดนเพื่อที่จะใช้แรงงานจากประเทศเพื่อนบ้าน²⁰ หลังจากที่มีการเชื่อมต่อในระดับอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงผ่านเส้นทาง R3A และ R3B ระหว่าง 5 ประเทศ จีนตอนใต้ ลาว เวียดนาม ไทย เวียดนาม และกัมพูชา อีกทั้งยังมีกรอบกติการ่วมทางการค้า อาเซียน-จีน ส่งผลให้องค์กรธุรกิจข้ามชาติสนใจพื้นที่ชายแดนมากขึ้น มากการเข้ามาทำธุรกิจแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยเฉพาะการทำธุรกิจแบบไม่เป็นทางการโดยการจ้างตัวแทนคนไทยซึ่งถือว่าเป็นรูปแบบใหม่ แต่กลับยังไม่เห็นงานขึ้นโดยอธิบายการทำธุรกิจในลักษณะนี้มากมายนัก

การอธิบายภายใต้กรอบเสรีนิยมใหม่ของ David Harvey ก็ดูจะเน้นไปที่รัฐและทุนทำงานร่วมกันเพื่อสร้างรับเสรีนิยมให้เกิดขึ้น แต่โดยรวมแล้วองค์กรธุรกิจในงานของ Harvey คือการลงทุนอย่างเป็นทางการ จึงทำให้เรายังไม่อาจเข้าใจองค์กรธุรกิจเอกชนข้ามชาติในพื้นที่ชายแดนลุ่มแม่น้ำโขงมากนัก การมีปรากฏการณ์เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษเกิดขึ้นในพื้นที่ชายแดนก็มุ่งเน้นไปที่การใช้แรงงานไป-กลับจากประเทศเพื่อนบ้านเป็นหลัก ดังนั้นการใช้กรอบ actor-oriented approach มองความสัมพันธ์ของคนกับองค์กรธุรกิจข้ามชาติเป็นหลักเพื่อทำความเข้าใจปฏิสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการนอกเหนือจากเงื่อนไขที่รัฐกำหนด ซึ่งเป็นการประยุกต์มาจากงานของ Jeffrey Bury ที่ศึกษาผลกระทบจากการลงทุนในเหมืองทองขององค์กรธุรกิจข้ามชาติร่วมกับทุนท้องถิ่นใน Cajamarca ประเทศเปรู²¹ ซึ่งทำให้เห็นผลกระทบและการปฏิบัติการระดับพื้นที่ได้ชัดเจนกว่าการมองผ่านโครงสร้างมหภาค

งานศึกษาบริษัทข้ามชาติ

จากความเปลี่ยนแปลงของบริบทเศรษฐกิจโลกที่กลุ่มบริษัทข้ามชาติจากซีกโลกตะวันตกเริ่มปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ในการแสวงหาทรัพยากรและสินค้าจากยุคล่าอาณานิคมเป็นยุคแห่งการค้าเสรี บทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจไม่ได้อยู่ที่รัฐเพียงสถาบันเดียวแต่ยังมีแหล่งทุนเอกชนที่เพิ่มบทบาทขึ้นมาเรื่อยๆ

²⁰ ภาสกร โกโศกานนท์. “แรงงานอพยพภาคอุตสาหกรรมในบริเวณชายแดนไทย-พม่า: กรณีศึกษาแรงงานสัญชาติพม่าในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก”. วิทยาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

²¹ Bury, Jeffrey. Transnational Corporations and Livelihood Transformations in The Peruvian Andes: An Actor-Oriented Political Ecology. “Human Organization,” Vol. 67, No. 3. 2008

โดยเฉพาะประเทศแถบเอเชียตะวันออก เช่น ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ ไต้หวันและจีนเป็นต้น กลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเริ่มแรกก็เป็นประเทศกำลังพัฒนาที่ ซึ่งรัฐบาลมีบทบาทสำคัญในการสร้างเงื่อนไขกฎเกณฑ์เอื้อให้กับการลงทุนของบริษัทข้ามชาติ หลังจากนั้นก็เริ่มหันตัวเองไปเป็นประเทศผู้ลงทุนในประเทศกำลังพัฒนาต่างๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นต้น

เพื่อให้เกิดความเข้าใจในพฤติกรรมของกลุ่มบริษัทข้ามชาติ จำเป็นจะต้องมองให้เห็นภาพที่โยงใยทั้งในเชิง (vertical) และแนวนาน (horizontal) รวมถึงผู้เล่นต่างๆ ที่สัมพันธ์กับการลงทุนของกลุ่มบริษัทข้ามชาติ เช่น ในงานของ Neil Coe และ Henry Wai-Chung Yeung²² ที่ได้เสนอการแนวทางการศึกษาพฤติกรรมของบริษัทข้ามชาติต่างไปจากชุดความรู้คำอธิบายเดิมที่มีข้อจำกัดอยู่ ซึ่ง Coe และ Yeung อธิบายว่าเราไม่ควรมองการขยายตัวของบริษัทข้ามชาติแค่กรอบสินค้า (commodity) และ ห่วงโซ่อุปทาน (chain) เท่านั้น เพราะวาทกรรมสินค้าและห่วงโซ่อุปทานนั้นพ่วงมากับชุดความรู้ที่ไม่มีมิติทางการเมืองและสังคม อีกทั้งยังทำให้มองไม่เห็นตัวแสดง (actors) ที่เกี่ยวข้อง จึงเสนอให้ใช้คำว่า “เครือข่ายการผลิตของโลก” (global production networks) แทน

ภายใต้ชุดความรู้คำอธิบาย “เครือข่ายการผลิตของโลก” จะทำให้เราเข้าใจความสัมพันธ์หลากหลายมิติของบริษัทข้ามชาติที่มีอิทธิพลมากกว่ารัฐไปแล้วในยุคสมัยนี้ ซึ่ง “เครือข่ายการผลิตของโลก” โดยมีบริษัทข้ามชาติเป็นตัวขับเคลื่อนได้สร้างความเปลี่ยนแปลงภูมิศาสตร์เศรษฐกิจโลก พวกเขาปรับเปลี่ยนโครงสร้างการจ้างงานในระบบเศรษฐกิจของประเทศเจ้าบ้าน (host country) รวมไปถึงประเทศเพื่อนบ้าน พวกเขามีเครือข่ายกับนักการเมืองที่มีอำนาจในการออกนโยบายเอื้อให้กับการลงทุนหรือประกอบธุรกิจในประเทศเจ้าบ้าน พวกเขาใช้ประโยชน์จากสถาบันโลกบาลเช่น WTO และ IMF ซึ่งประเทศสมาชิกจะต้องปฏิบัติตาม รวมไปถึงบรรดาบริษัทข้ามชาติต่อรองพื้นที่ทางสังคมอย่างไรกับคนท้องถิ่นและองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) เป็นต้น

งานศึกษาที่น่าสนใจชิ้นหนึ่งที่อธิบายถึงอิทธิพลทางเศรษฐกิจของบริษัทข้ามชาติในการปรับเปลี่ยนภูมิศาสตร์เศรษฐกิจของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้คืองานของ Atsushi Kitahara²³ ซึ่งได้อธิบายไว้ในชิ้นงาน Asian Rural Society and Studies in this Half Century ว่า ภาคเกษตรในชนบทของภูมิภาคเอเชีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ปรับเปลี่ยนโครงสร้างเนื่องมาจากการปฏิรูปที่ดิน การปฏิวัติเขียว (green revolution) และ การขยายตัวเข้ามาลงทุนของบริษัทข้ามชาติในภาคอุตสาหกรรม การ

²² อ้างแล้ว Cole, Neil and Wai-Chung Yeung, Henry

²³ Kitahara, Atsushi. Asian Rural Society and Studies in this Half Century. “Asian Rural Society”. Vol. III. Aug. 2007, Pp. 54-72

ลงทุนในภาคอุตสาหกรรมในยุคเริ่มต้นราวๆ ทศวรรษ 1980 มีความต้องการแรงงานในระบบอุตสาหกรรมจำนวนมาก ทำให้ชาวนาแบบครึ่งเวลา (part-time farming) ต้องเดินทางเข้ามายังพื้นที่อุตสาหกรรมเพื่อทำงาน ปรากฏการณ์ดังกล่าวถือว่าการปรับเปลี่ยนภูมิทัศน์ตลาดแรงงานอย่างมหาศาล งานชิ้นนี้ของ Kitahara ได้ตระหนักถึงพลังของบรรษัทข้ามชาติกับพัฒนาการทางเศรษฐกิจอย่างชัดเจน

ในแง่ของการพัฒนาเศรษฐกิจแล้ว บรรษัทข้ามชาติถือว่าเป็นตัวแสดงหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยการลงทุนและการจ้างงานดังในงานของ Anke Schwittay²⁴ การเพิ่มมากขึ้นของบรรษัทข้ามชาตินั้นเป็นผลมาจากการพัฒนาแบบพหุภาคีขององค์กรธุรกิจและรัฐบาลซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของความร่วมมือในการบรรเทาความยากจนทั่วโลก บรรษัทข้ามชาติกำลังพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการช่วยให้คนยากจนเหล่านี้พาตัวเองออกจากความยากจน โดยในกระบวนการแก้ไขปัญหาคความยากจนและคนยากจนจะมีการแทรกแซงตลาดด้วยการเป็นตลาดใหม่ที่มีศักยภาพสำหรับบรรษัทข้ามชาติ Hewlett-Packard (หรือ HP) เป็นครั้งแรกที่องค์กรมีความคิดริเริ่มในการสร้างสรรค์

อุตสาหกรรมไฮเทคที่มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างผลประโยชน์ให้กับองค์กรและสังคม การวิเคราะห์บริษัทวิวัฒนาการมาจากความคิดริเริ่มกับการดำเนินธุรกิจที่จัดตั้งขึ้นอย่างเต็มที่ ครอบคลุณด้วยการศึกษาของกิจกรรมในคอสตริก้าซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชนบท โดยการสร้างแหล่งรายได้ใหม่สำหรับผู้ประกอบการอิเล็กทรอนิกส์ และเปลี่ยนคนยากจนให้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของผลิตภัณฑ์และบริการ โครงสร้างของการดำเนินงานจะนำไปสู่การจัดความยากจนมิใช่เป็นเพียงการแสวงหาผลประโยชน์ของตนเองอย่างที่สุด อย่างไรก็ตามก็เชื่อว่าผลของการลงทุนและผลิตของบรรษัทข้ามชาติจะมีแต่ด้านบวกเสมอไปเนื่องจากการผลิตสินค้าของบรรษัทข้ามชาตินั้นมีมากมายหลายประเภทซึ่งก็มีบางประเภทที่เป็นมิตรกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแต่ส่งผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมและการทุจริตแรงงาน ดังเราเห็นได้จากประสบการณ์ของประเทศไนจีเรียที่บรรษัทยักษ์ใหญ่ในอุตสาหกรรมปิโตรเลียมที่เกิดของเสียระหว่างการผลิตปนเปื้อนผิวดินและแหล่งน้ำอีกทั้งยังร่วมกับรัฐบาลควบคุมปราบปรามประชาชนที่ร่วมตัวประท้วงด้วยความรุนแรงเป็นต้น

บรรษัทข้ามชาติไม่ได้เพียงแค่มีบทบาทเพียงด้านการลงในตลาด “เสรี” เท่านั้น แต่ยังมามีบทบาทในการกำหนดทิศทางพัฒนาการทางเศรษฐกิจระดับมหภาคอย่างมีนัยสำคัญ ดังเช่นงานของ Gabriela Vargas-Cetina²⁵ ที่ได้ยกตัวอย่างถึงสหกรณ์ผู้เลี้ยงแกะในชาร์ดิเนียประเทศอิตาลี ว่าสหกรณ์ได้ยืมเงินอย่างไม่หยุด

²⁴ Schwittay, Anke. The Marketization of Poverty. “Current Anthropology”. Vol. 52, No. S3. 2013

²⁵ Vargas-Cetina, Gabriela. Corporations, Cooperatives, and the State Examples from Italy. “Current Anthropology”. Vol. 52, No. S3. 2013

หย่อนจากธุรกิจอื่นๆ รวมทั้งเงินทุนจากภาคเอกชนเพื่อทำให้เกิดธุรกิจเหล่านั้น โดยมีวัตถุประสงค์การู้เพื่อที่จะเน้นการบริหารขององค์กรภายในสภาพแวดล้อมของการทำงานร่วมกันระหว่างบริษัทที่เป็นองค์กร กับบริษัทสหภาพการค้า บุคคลและสหกรณ์พรรคการเมือง นอกจากนี้ยังมีประเภทของ บริษัทรัฐและตลาดที่มีสถาบันการศึกษา และที่สำคัญคือมีความพยายามเปลี่ยนแปลงบริบทขององค์กรและบรรยากาศภายในสหกรณ์ การเกิดขึ้นและการรวมของประชาคมยุโรปยังได้เพิ่มรูปแบบใหม่ของความซับซ้อนของสภาพแวดล้อมขององค์กร ในขณะเดียวกันก็มีความพยายามที่จะควบคุมโดยนายทุนธุรกิจและการดำเนินงานของสหกรณ์ งานชิ้นนี้ของ Vargas Cetina ได้ทำให้เห็นว่าการจัดปฏิรูปการบริหารงานภายในของสหกรณ์ธุรกิจเป็นตัวอย่างหนึ่งของการเพิ่มอำนาจของกลุ่มทุนในระดับบริษัท ซึ่งองค์กรเหล่านี้เป็นนิติบุคคลที่มีอำนาจการตัดสินใจและจะส่งผลกระทบต่อในระดับมหภาค ประเด็นมีความน่าสนใจอย่างยิ่งเพราะว่าการเป็นนิติบุคคลและได้รับการรับรองโดยกฎหมายทำให้บริษัทกลายเป็นตัวแสดงที่มีสิทธิในการจัดการทรัพยากร บุคคลธรรมดาต่างๆ ที่อยู่ในองค์กรสามารถขยายการลงทุนของตัวเองได้เรื่อยๆ ในกลยุทธ์เป็นผู้ถือหุ้น เมื่อเกิดการล้มละลายกลับกลายเป็นว่านิติบุคคลล้มละลายเท่านั้นและสามารถกลับมาใหม่ได้ในนามของนิติบุคคลอีกครั้งหนึ่ง แสดงให้เห็นว่าโลกเรากำลังถูกขับเคลื่อนด้วยนิติบุคคลที่สามารถส่งผลเชิงนโยบายได้

อิทธิพลของบริษัทข้ามชาติในยุโรปถึงแม้จะส่งสะท้อนในด้านของเศรษฐกิจและตัวเม็ดเงินด้านการลงทุนโดยตรง รัฐบาลขึ้นชมตัวเลขมูลค่าการผลิตมวลรวมที่เพิ่มขึ้นแต่ก็ใช่ว่าการกระจายเม็ดเงินดังกล่าวจะลงไปถึงมือคนส่วนใหญ่อย่างทั่วถึงดังงานของ Kaloyan Kolev²⁶ ที่ศึกษาบทบาทของบริษัทข้ามชาติสำหรับการพัฒนาส่วนภูมิภาคในประเทศบัลแกเรีย ได้อธิบายถึงการประเมินที่ครอบคลุมและความมีสมดุลของการแผ่ขยายของกลุ่มบริษัทข้ามชาติ โดยมีข้อมูลครอบคลุมถึงตัวอย่างธุรกิจขนาดใหญ่ของบริษัทในเครือในต่างประเทศแสดงให้เห็นว่าผลกระทบของบริษัท มีความขัดแย้งในด้านผลประโยชน์ โดยมีการกระจายตัวของรายได้ในภูมิภาคน้อยมาก โดยกิจกรรมของบริษัทข้ามชาติไม่เพียงแต่เป็นหนึ่งในส่วนที่สำคัญที่สุดของการพัฒนาเศรษฐกิจ หากยังเป็นปัจจัยในการขยายความแตกต่างในระดับภูมิภาค ทั้งในด้านการผลิตรายได้และสภาพความเป็นอยู่ โดยผลประโยชน์เป็นแรงจูงใจประกอบกับโครงสร้างของการดึงดูดการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ โดยที่ประเทศที่ด้อยพัฒนาจะมีความสามารถในการดึงดูดที่ต่ำและนโยบายของรัฐบาลไม่เพียงพอต่อการดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศ

²⁶ Kolev, Kaloyan. The Role of Multinational Enterprises for Regional Development in Bulgaria. "Eastern Journal of European Studies". Volume 1, Issue 2. 2010

นอกจากตัวอย่างการศึกษาบทบาทของบรรษัทข้ามชาติในยุโรปแล้วก็ยังมีการศึกษาในประเทศไทยที่เป็นตัวอย่างสำคัญเช่นงานของสุวินัย ภรณวลัย²⁷ ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทและอิทธิพลของบรรษัทข้ามชาติที่มีต่อเศรษฐกิจไทย การเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ของไทย โดยเน้นไปที่บทบาทของบรรษัทข้ามชาติญี่ปุ่นที่เข้ามาในไทย สอดรับกับบริบทของไทยที่ต้องการปรับตัวเองให้เป็น NIC

การหลั่งไหลเข้ามาของทุนต่างชาติในไทยนั้นสามารถแบ่งได้เป็นช่วง ในแต่ละช่วงจะมีจังหวะความเปลี่ยนแปลงไปตามการแผ่ขยายของอาณานิคม ซึ่งในยุคแรกนั้น เป็นการเข้ามาของทุนตะวันตกอย่างเช่นฝรั่งเศสหรืออังกฤษ โดยการเข้ามาของทุนฝรั่งเศสนั้นมีความเกี่ยวข้องกับการล่าอาณานิคม และมีการสัมปทานต่างๆ ที่เกี่ยวกับแหล่งธรรมชาติอย่างเช่นป่าไม้สัก ต่อมาในช่วงที่สองคือการเข้ามาของทุนญี่ปุ่น การรับเอาอิทธิพลการแผ่ขยายอำนาจในยุคแห่งการล่าอาณานิคม ไม่ได้มีเพียงแก่ประเทศไทยเท่านั้น แต่ในหลายประเทศของเอเชียยังได้รับอิทธิพลในครั้งนั้นอีกด้วย ซึ่งลักษณะการเข้ามาของทุนในสมัยนั้นมักจะมาพร้อมกับการแทรกซึมหรือพยายามที่จะนำเอาอิทธิพลวัฒนธรรมแบบของชาติตนเข้ามาแผ่ขยาย

ต่อมาหลังจากสงครามโลกครั้งที่สองมีการเปลี่ยนย้ายฝั่งชั่วคราวโดยอเมริกาเข้ามามีอิทธิพลบทบาทสำคัญและอำนาจฝั่งตะวันตกกลับมาเป็นฝ่ายที่ทรงอิทธิพลมากขึ้นเริ่มมีการแผ่ขยายทุนอำนาจเข้ามาและเริ่มมีการหลั่งไหลเข้ามาของทุนตะวันตกมากขึ้น โดยการหลั่งไหลเข้ามาของทุนตะวันตกนั้นมักจะมาในรูปแบบการผูกขาดสัมปทานต่างๆ ในประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรธรรมชาติเช่นเหมืองแร่ดีบุกและป่าไม้สัก เป็นต้น โดย โดยการเข้ามาของบรรษัทข้ามชาติจะมีความสัมพันธ์กันระหว่างรัฐกับบรรษัทข้ามชาติตลอด

นอกจากนั้นแล้วสุวินัยยังได้อธิบายสถานการณ์การแผ่ขยายอิทธิพลของบรรษัทข้ามชาติที่อาจเชื่อมโยงได้กับสถานการณ์ปัจจุบันที่จีนกลายเป็นมหาอำนาจใหม่จากซีกโลกตะวันออกใน วิชา 2002 ปรีทศน์²⁸ ซึ่งอธิบายว่าโลกาภิวัตน์ของสังคมโลกย่อมมาพร้อมกับความเปลี่ยนแปลงและการผันเปลี่ยนของยุคหนึ่งไปสู่อีกยุคหนึ่ง ซึ่งสิ่งที่มาพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงนั้นย่อมจะมีนัยสำคัญควบคู่กัน การเคลื่อนย้ายของทุนและการแผ่ขยายอำนาจของประเทศทุนนั้นมักจะมาในรูปแบบบรรษัทข้ามชาติ ซึ่งจะมีการรวมตัวกันของกลุ่มทุนไม่ว่าจะเป็นกลุ่ม NIC เอเชีย และกลุ่มทุนจีนโพ้นทะเล ที่มากับการเปลี่ยนโครงสร้างพื้นฐานครั้งยิ่งใหญ่ของไทย ส่งผลให้กระบวนการกลายเป็นเมืองอุตสาหกรรม (industrialization)

²⁷ สุวินัย ภรณวลัย. “ทฤษฎีบรรษัทข้ามชาติกับการพัฒนาเศรษฐกิจไทย”. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรุงเทพฯ: พิมพ์ครั้งที่ 3. 2540

²⁸ สุวินัย ภรณวลัย. “วิชา 2002 ปรีทศน์”. สำนักพิมพ์เจได กรุงเทพฯ . 2544

ระดับการผลิตของไทยพุ่งสูงขึ้นมากเนื่องจากการปรับเปลี่ยนโครงสร้างพื้นฐานดังกล่าว ซึ่งมีความสัมพันธ์กับการค้าการลงทุนเช่นการเติบโตของอุตสาหกรรมรถยนต์จากกลุ่มบริษัทข้ามชาติญี่ปุ่น หากเปรียบเทียบการแผ่ขยายของกลุ่มทุนตะวันตกกับกลุ่มเอเชียตะวันออก ทุนตะวันตกมีน้อยกว่าทุนเอเชียตะวันออก และยิ่งกว่านั้นในยุคหลัง การหลั่งไหลของทุนปรับเปลี่ยนเป็นการเข้ามาของทุนจีนโพ้นทะเล ไม่ว่าจะเป็นทุนจีนโพ้นทะเลจากฮ่องกง ไต้หวัน เป็นต้น ซึ่งทุนจีนโพ้นทะเลเหล่านี้มีมูลค่าการลงทุนเพิ่มเป็นอันดับสูงสุด ทำให้การลงทุนจากญี่ปุ่นและการลงทุนจากสหรัฐกลายเป็นอันดับรองเท่ากับว่าศูนย์กลางการลงทุนเป็นของเอเชียตะวันออก

จีนกลายเป็นศูนย์กลางการลงทุนของเอเชียตะวันออกโดยมีการหลั่งไหลของการลงทุนจากต่างประเทศเข้าสู่จีนอย่างมาก แต่อย่างไรก็ตามการเป็นศูนย์กลางการลงทุนของจีนก็ได้รับอิทธิพลมาจากการลงทุนจากกลุ่มทุนของญี่ปุ่นและกลุ่มทุนของสหรัฐ แต่การมาซึ่งกลุ่มทุนในไทยนั้นส่งผลต่อประเทศไทยทั้งด้านบวกและด้านลบ หากมองในแง่ดีคือการทะยานเติบโตของอุตสาหกรรมทำให้เกิดการจ้างงานเพิ่มขึ้นมีการกระตุ้นเศรษฐกิจได้ดี สุวินัยยังได้อธิบายว่าในทางตรงกันข้ามการหลั่งไหลเข้ามาของทุนข้ามชาติที่ต้องการแสวงหาแต่ผลประโยชน์และกำไรเป็นที่ตั้งมุ่งหมายแต่ความเจริญรุ่งเรือง แต่กลับไม่ได้มองไปถึงการพังทลายของคุณภาพของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ประเด็นที่ท้ายของสุวินัยถือว่าเป็นประเด็นที่น่าสนใจอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในช่วง 2559 พื้นที่ชายแดน เช่นชายแดนอำเภอเชียงของและพญาเม็งรายเกิดประเด็นร้อนด้านสิ่งแวดล้อมและการจัดการทรัพยากรเช่นการปลูกกล้วยหอมจีน เป็นต้น

การรุกคืบเข้ามาของการลงทุนของบริษัทข้ามชาติจีนไม่ใช่เป็นประเด็นเร่งด่วนเพียงแค่นี้ในประเทศไทยแต่ยังเป็นประเด็นร่วมกันของอนุภาคลุ่มแม่น้ำโขงเช่นในสปป.ลาว เมียนมา กัมพูชาและเวียดนามด้วย ดังในงานของพิทยา สุวกันธ์²⁹ ที่ทำการศึกษา ในสปป.ลาวและเวียดนามอธิบายว่า ตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1980 ได้มีการลงทุนของบริษัทข้ามชาติจีนมีโดยมีลักษณะรูปแบบค่อยเป็นค่อยไป ความมกน้อยของการลงทุนขึ้นอยู่กับรูปแบบความสัมพันธ์ของจีนกับสปป.ลาว และจีนกับเวียดนาม ซึ่งในระหว่างฟื้นฟูความสัมพันธ์ได้มีปัญหาขัดแย้งกันบ้าง โดยจีนกับสปป.ลาวและเวียดนามมีท่าทีที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่มีพรมแดนติดต่อกัน ซึ่งง่ายต่อการคมนาคมขนส่งและง่ายต่อการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างกัน เป้าหมายการลงทุนของจีนเป็นไปเพื่อต้องการที่จะแสวงหาทรัพยากร และขยายฐานการผลิตสินค้าโดยเฉพาะการแปรรูปสินค้าเกษตร สินค้าอุปโภคและบริโภค เป็นต้น ทั้งนี้จีนยังมีความต้องการที่จะกระชับความสัมพันธ์กับเวียดนามและสปป.ลาว

²⁹ พิทยา สุวกันธ์. “บริษัทข้ามชาติจีนในลาวและเวียดนาม”. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย กรุงเทพฯ. 2555

เพื่อเป็นประตูกการค้าสู่กลุ่มประเทศภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง (GMS) และกลุ่มประเทศอาเซียน (ASEAN) พลวัตของการลงทุนของบริษัทข้ามชาติจีนใน สปป.ลาว

ในลาวและเวียดนามพิทยาสามารถแบ่งการลงทุนของบริษัทข้ามชาติจีนได้ 3 ช่วงเวลา คือ ช่วงแรกปีค.ศ. 1980-1990 (2523-2532) ซึ่งเป็นช่วงก่อนสงครามเย็นล่มสลายเริ่มมีการค้าขายแดนจีน-ลาว-เวียดนาม และจีนเริ่มมีการสร้างภาพลักษณ์ในฐานะผู้ให้ความช่วยเหลือ ช่วงที่สองปีค.ศ. 1991-2000 (2533-2543) ช่วงหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียต จีนมีการออกนโยบายผลักดันเศรษฐกิจของจีนออกสู่ภายนอก จีนมีการส่งออก-นำเข้าของจากลาวและเวียดนามมากขึ้น ช่วงที่สามปีค.ศ. 2001-2012 (2543-2556) จีนเข้าเป็นสมาชิกของ WTO บริษัทจีนร่วมสนับสนุนงบให้ลาวและเวียดนามเพื่อปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน โดยได้วิเคราะห์หลักทฤษฎีแหล่งที่ตั้ง โดยมีปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจว่าจะลงทุนโดยตรงหรือผลิตเพื่อส่งออกดังนี้คือต้นทุนการผลิต ความสำคัญของตลาด นโยบายของรัฐ และการแข่งขันในตลาดและวัฏจักรของผลิตผล และได้แบ่งหลักปัจจัยการลงทุนเป็นภูมิรัฐศาสตร์และภูมิเศรษฐศาสตร์

บทวิจัยพบว่าพัฒนาการและรูปแบบการลงทุนของบริษัทข้ามชาติจีนที่ออกไปลงทุนในต่างประเทศเหมือนกันกับประเทศผู้ลงทุนข้ามชาติอื่นในต่างประเทศ แต่มีปัจจัยที่ได้สร้างความแตกต่างกับการลงทุนในต่างประเทศคือ การลงทุนของบริษัทข้ามชาติจีนจะอยู่ในสถานะรัฐสังคมนิยมคอมมิวนิสต์กับรัฐสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ เช่น สปป.ลาว และเวียดนาม และรูปแบบการลงทุนของบริษัทข้ามชาติจีนในลาวและเวียดนามนั้น มี 3 รูปแบบ ดังนี้ ธุรกิจร่วมตามสัญญา วิชากิจผสมระหว่างผู้ลงทุนต่างชาติกับผู้ลงทุนภายในประเทศ และ วิชากิจต่างประเทศ 100 เปอร์เซ็นต์ แต่ยังไม่มีข้อมูลการเข้าร่วมทุนของทั้ง 3 รูปแบบอย่างแน่ชัด แต่ที่น่าสนใจก็คือการค้าการลงทุนของทุนจีนที่เข้าไปยังสปป.ลาว และเวียดนามนั้นจะมีการให้ความสำคัญกับเรื่องการต่อกันของชายแดน และการใช้ภูมิรัฐศาสตร์เป็นตัวชี้หน้า

การลงทุนของกลุ่มบริษัทข้ามชาติใน สปป.ลาวถือว่าเป็นเรื่องที่น่าสนใจยิ่งเพราะว่าเป็นประเทศเล็กทั้งขนาดเศรษฐกิจและขนาดจำนวนประชากรอีกทั้งภูมิรัฐศาสตร์เป็นประเทศปิดไม่มีทางออกสู่ทะเล ดังนั้นการข้ามชาติของทุนผ่านบริษัทถือว่าการทำทลายต่อภูมิรัฐศาสตร์แบบเดิมอย่างมาก อีกทั้งยังแสดงให้เห็นว่า สปป.ลาวจะต้องมีแรงดึงดูดใจด้านการลงทุนบางอย่าง ซึ่งประเด็นนี้งานของฉะรา สุขพานิช³⁰ อาจตอบคำถามในประเด็นดังกล่าวนี้ได้

ฉะรา สุขพานิชได้อธิบายว่าประเทศลาวไม่ได้เป็นประเทศผู้รับที่สำคัญของการไหลเข้าของเงินลงทุนจากต่างประเทศเหมือนกับประเทศอื่นๆ ในอาเซียนตั้งแต่ปีค.ศ. 2005 (2548) แต่หลังจากนั้นกระแส

³⁰ ฉะรา สุขพานิช, “การลงทุนโดยตรงของบริษัทข้ามชาติไทยในลาว: แนวโน้ม แรงจูงใจ และปัจจัยกำหนดการลงทุน”. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย กรุงเทพฯ. 2557

การไหลเข้าของเงินทุน FDI สูงเป็นประวัติการณ์ในปีค.ศ. 2009 (2552) ที่ 4,313 ล้านดอลลาร์และลดลงมาเป็น 2,539 และ 2,320 ล้านดอลลาร์ในปีค.ศ. 2010 (2553) และ 2011 (2554) ซึ่งมีแนวโน้มการเติบโตของการลงทุนมากขึ้นเรื่อยๆ โดยแหล่งที่มาสำคัญของการลงทุนจากต่างประเทศนั้นมาจากไทย จีนและเวียดนาม อย่างไรก็ตามในช่วงปีค.ศ. 2009-2011 (2552-2554) การลงทุนโดยตรงในสปป.ลาวจากประเทศไทยได้ปรับตัวลดลงในขณะที่เวียดนามกลายเป็นผู้ลงทุนสูงสุดในปีค.ศ. 2009 (2552) และประเทศจีนเป็นอันดับหนึ่งในปี ค.ศ. 2010 (2553) และ 2011 (2554)

แนวโน้มการเพิ่มขึ้นของการไหลเข้าของเงินลงทุนจากต่างประเทศไปยัง สปป.ลาว มาจากการที่ลาวรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียนและประเทศอื่นๆ ในเอเชีย (โดยเฉพาะจีน) ที่คาดว่าจะมีผลในทางบวกต่อการลงทุนโดยตรง ในแง่ของข้อตกลงการลงทุนในหมู่สมาชิกอาเซียนประเทศภายใต้ข้อตกลงการลงทุน (ACIA) ส่วนอีกเหตุผลหนึ่งคือการพยายามลดช่องว่างระหว่างนักลงทุนในและต่างประเทศโดยการรวมกฎหมายว่าด้วยการลงทุนในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งก่อนหน้านี้มีการแยกกฎหมายต่างหาก

กฎหมายการลงทุนใหม่ได้แก่ การยกเว้นภาษีเหมือนกันสำหรับท้องถิ่นและนักลงทุนต่างชาติ การเข้าถึงการบริการแบบครบวงจรมีความเข้มแข็งและมีประสิทธิภาพมากขึ้นสำหรับนักลงทุนท้องถิ่นและนักลงทุนต่างชาติเพื่อหวังลดระยะเวลาการลงทุนแบบทางธุรกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งตอนนี้พวกนักลงทุนต่างชาติจะมีสิทธิที่จะซื้อที่ดินใน สปป.ลาว แม้จะมีขนาดที่เฉพาะเจาะจงและจำนวนที่ดินแปลงที่ชาวต่างชาติได้รับอนุญาตให้ซื้อ และปัญหาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องยังคงจะต้องมีการกำหนดไว้ผ่านการควบคุมต่อไป ดังนั้นโอกาสการลงทุนในสปป.ลาวก็จะเป็นประโยชน์สำหรับบรรษัทข้ามชาติ

ความเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ชายแดน

ความเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ชายแดนโดยเฉพาะชายแดนในอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขงเริ่มเปลี่ยนแปลงมาตั้งแต่หลังการล่มสลายของกำแพงเบอร์ลินและสหภาพโซเวียต ทำให้รัฐในกลุ่มแม่น้ำโขงเริ่มปรับเปลี่ยนแปลงแห่งมุ่งสู่เศรษฐกิจแบบตลาดมากขึ้น พร้อมด้วยการสนับสนุนจากธนาคารพัฒนาเอเชีย (ADB) ให้ก่อตั้งความร่วมมือด้านเศรษฐกิจของประเทศอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขงหรือ GMS ไทยเองในฐานะประเทศในอนุภูมิภาคดังกล่าวนี้ก็เริ่มขยับเพื่อเปลี่ยนแปลงภูมิศาสตร์การค้าด้วยเหมือนกันเช่นการประกาศ “เปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า” ในยุคของ พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ซึ่งในความจริงอีกด้านหนึ่งต่อเหตุการณ์นี้ตามคำอธิบายของเอนก เหล่าธรรมทัศน์คือการกระตุ้นจากฟากเอกชนที่รวมตัวกันในนามของหอการค้าแล้ว

เคลื่อนไหวก้าวให้รัฐออกแบบหรือกำหนดทิศทางเศรษฐกิจให้เอื้อแก่ประโยชน์ของกลุ่มธุรกิจตั้งแต่ปลายยุคของ พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์³¹

Andrew Walker ก็ให้คำอธิบายที่น่าสนใจเกี่ยวกับการเริ่มเปิดเสรีพรมแดนหลังจากที่มีการปิดพรมแดนไทย-ลาวมาเป็นระยะเวลาตั้งแต่ปีพ.ศ.2518-2532 ว่าการเปิดเสรีพรมแดนในลักษณะของความร่วมมือที่หลัทธิเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นเป็นนวัตกรรมใหม่ด้านการบริหารพรมแดนหรือไม่ ซึ่งในความเป็นจริงแล้วรัฐเองก็เข้ามาวางโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการ “ควบคุม” ความ “เสรี” มากยิ่งขึ้น เช่นการตั้งด่านข้ามแดนและหน่วยงานศุลกากรเพื่อจัดการสินค้าข้ามแดนต่างๆ ที่ก่อนหน้านี้ก็มีความ “เสรี” ในการข้ามไปมาระหว่างพรมแดนเชียงของ-ห้วยทรายอยู่แล้วหากแต่ต้องคอยหลบเจ้าหน้าที่³²

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่ารัฐจะเข้ามาควบคุมความ “เสรี” อย่างที่ Walker ได้อธิบายไว้ แต่การเปิดพรมแดนอย่างเป็นทางการก็เป็นการกระตุ้นการท่องเที่ยวชายแดนมากขึ้น เนื่องจากนักท่องเที่ยวต้องการเดินทางเพื่อมาข้ามฝั่งจากเชียงของเพื่อไปหลวงพระบางทำให้การท่องเที่ยวเชียงของก็คลั่งไปด้วยโดยเฉพาะบริเวณท่าเรือบักส่งผลให้เกิดธุรกิจเกสต์เฮาส์ขึ้นมาเป็นภาคธุรกิจใหม่ในพื้นที่³³ หลังจากที่มีความร่วมมือของกลุ่มประเทศในอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขงหรือ GMS การก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานเพื่อเชื่อมโยงแต่ละประเทศเข้าด้วยกันก็เริ่มเกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเส้นทาง R3A ที่เชื่อม ไทย-ลาว-จีนตอนใต้เข้าด้วยกัน อีกทั้งยังมีการเปิดสะพานมิตรภาพไทย-ลาวแห่งที่ 4 ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งการเชื่อมต่ออย่างสมบูรณ์แบบ ทำให้การลงทุนจากนอกพื้นที่หลั่งไหลเข้ามาในพื้นที่เชียงของส่งผลให้ราคาที่ดินปรับตัวสูงขึ้น อย่างไรก็ตามชายแดนเชียงของถือว่าเป็น “เมืองชายแดนเกิดใหม่” ดังนิยามของฉัฐพรพรรณ อุดมา ซึ่งการเป็นเมืองชายแดนเกิดใหม่นั้นยังมีศักยภาพที่พอจะพัฒนาได้ในอนาคตเพื่อให้ศักยภาพการลงทุนเกิดขึ้นอย่างเต็มที่เนื่องจากพื้นที่ชายแดนเชียงของมี พ.ร.บ.ส่งเสริมการลงทุน ปีพ.ศ.2520 รองรับอยู่แล้ว³⁴

การเป็นเมืองชายแดนเกิดใหม่ที่มีโครงสร้างพื้นฐานค่อนข้างพร้อมโดยเฉพาะถนนเชื่อมต่อประเทศเพื่อนบ้าน ทำให้การลงทุนทำธุรกิจใหม่ๆ เป็นเรื่องที่ท้าทายโดยเฉพาะอย่างยิ่งธุรกิจบริการ โลจิสติกส์ขนาด

³¹ อเนก เหล่าธรรมทัศน์. “มองเศรษฐกิจการเมืองไทยผ่านการเคลื่อนไหวของสมาคมธุรกิจ”. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรังสิต กทม.: พิมพ์ครั้งที่ 2. 2557

³² Walker, Andrew. “The Legend of the Golden Boat: Regulation, Trade and Trader in the Borderlands of Laos, Thailand, China and Burma”. University of Hawai. USA. 1999

³³ ปฐมพงศ์ มโนหาญ. “นโยบายการพัฒนาของรัฐกับผลกระทบต่อผู้ประกอบการรายย่อยในพื้นที่ชายแดน: กรณีศึกษาผลของการเปิดสะพานแห่งที่ 4 ต่อธุรกิจเกสต์เฮาส์ที่เชียงของ”. ร่างรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ สกว.. 2559

³⁴ ฉัฐพรพรรณ อุดมา. “นโยบายส่งเสริมการลงทุนชายแดน อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย”. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ สกว.. 2558

ใหญ่ ซึ่งในความเป็นจริงก็มีการร่วมทุนกันอยู่ระหว่าง บริษัทเจฟง โลจิสติกส์ที่ร่วมทุนกับนักธุรกิจไทยแต่ก็ไม่มีงานศึกษาความเปลี่ยนแปลงของนักธุรกิจในพื้นที่และบริษัทจึงว่าพวกเขาปรับตัวอย่างไรจนมาถึงจุดนี้ หรือแม้แต่กลุ่มทุนไทย-เกาหลี บริษัทเอเอซี กรีน ซิตีลาวจังกัด ดำเนินโครงการ “นคราชนคร” ก็ยังมีการศึกษาน้อยอยู่ว่ากลุ่มทุนเหล่านี้เห็นโอกาสอะไรบนพื้นที่ชายแดนเกิดใหม่

นอกจากกลุ่มทุนที่ร่วมกับองค์กรธุรกิจข้ามชาติแล้วการเข้ามาแบบไม่เป็นทางการเช่นการปลูกกล้วยหอมเงินที่พญาเม็งราย ซึ่งเป็นกรณีที่น่าสนใจและแตกต่างจากพื้นที่เชิงของอย่างมาก เพราะเป็นกรณีที่อาจเข้าข่ายผิด พ.ร.บ.การประกอบธุรกิจของคนต่างด้าวปีพ.ศ.2542 ดังนั้นจึงเกิดคำถามขึ้นว่าเงื่อนไขแบบใดที่ทำให้ธุรกิจท้องถิ่นและองค์กรธุรกิจข้ามชาติต้องเลือกใช้กลยุทธ์ดังกล่าวนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงปรับตัวขององค์กรธุรกิจข้ามชาติในพื้นที่ชายแดนเพื่อเตรียมความพร้อมรับมือการดำเนินธุรกิจขององค์กรธุรกิจที่ไม่เป็นทางการอันส่งผลกระทบต่อสังคม
2. เพื่อออกแบบข้อเสนอแนะทางนโยบายที่สอดคล้องกับบริบทภูมิภาคที่มีการปรับตัวขององค์กรธุรกิจข้ามชาติและพื้นที่ชายแดน

คำถามงานวิจัย

1. บริบทความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างไทยและกลุ่มประเทศอนุภูมิภาคแม่น้ำโขงเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรตั้งแต่ปีค.ศ.1992 (เป็นที่ GMS เริ่มโครงการ) – 2016
2. พื้นที่ชายแดนเปลี่ยนแปลงอย่างไรตั้งแต่ช่วงเวลาดังกล่าว ค.ศ.1992 - 2016
3. องค์กรธุรกิจข้ามชาติปรับตัวอย่างไรภายใต้เงื่อนไขความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภาคลุ่มแม่น้ำโขง (GMS) และความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ชายแดน

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ มีการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณเช่นสถิติ และตัวเลขที่เกี่ยวข้องกับการหาคำตอบงานวิจัย โดยมีการดำเนินการด้วยวิธีวิทยาทางประวัติศาสตร์และมานุษยวิทยา

ขอบเขตและกรอบคิดงานวิจัย

ขอบเขตเชิงพื้นที่ในการวิจัยคือพื้นที่อำเภอเชียงของและพญาเม็งราย กรอบคิดในงานชิ้นนี้คือการปรับตัวขององค์กรธุรกิจข้ามชาติภายใต้กรอบความร่วมมือทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขงที่รัฐเองมีส่วนในการ “ซ่อมสร้างพื้นที่” เพื่อให้ทุนสามารถปรับตัวได้ดีขึ้น แต่ขณะเดียวกันทุนเองก็มีการปรับตัวไม่อยู่ในพื้นที่ที่รัฐจัดสรรไว้ให้ กลุ่มตัวอย่างคือกลุ่มร่วมทุนไทย-จีนที่เชียงของจำนวน 1 บริษัท และกลุ่มทุนไทย 1 บริษัท และบริษัทที่เกี่ยวข้องกับการค้าพืชผลการเกษตรในอำเภอพญาเม็งราย 1 บริษัท

สมมติฐานงานวิจัย

การปรับตัวขององค์กรธุรกิจข้ามชาติ (transnational corporation) สามารถปรับตัวไปตามความเปลี่ยนแปลงของกรอบความร่วมมือทางเศรษฐกิจในภูมิลำเนาด้วยปัจจัย 1. การที่รัฐ “ซ่อมสร้างพื้นที่” ที่เอื้อให้กับการลงทุนขยายธุรกิจ 2. องค์กรธุรกิจข้ามชาติใช้กลยุทธ์ในการปรับตัวอย่างไม่เป็นทางการด้วยการจ้างบริษัทตัวแทน (nominee) ดำเนินธุรกิจในพื้นที่ชายแดน

บทที่ 2

พื้นที่ชายแดนเชียงรายก่อน - ตั้งแต่ปี พ.ศ.2532 การข้ามชาติในยุคก่อนการเชื่อมโยง ภายใต้กรอบอนุภูมิภาคุ่มน้ำโขง

จังหวัดเชียงรายเป็นจังหวัดชายแดนที่อยู่เหนือสุดในประเทศไทย มีพื้นที่ชายแดนติดกับ 2 ประเทศ คือประเทศเมียนมาร์และสปป.ลาว ความเป็นพื้นที่ชายแดนของจังหวัดเชียงรายเกิดขึ้นพร้อมกับรัฐชาติสมัยใหม่ที่มีการปักปันเขตแดน หากย้อนไปไกลจนถึงยุคจารีตก็คงไม่มีประโยชน์มากนักเนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่ไกลเกินไปกว่าจะเข้าถึงประเด็นที่งานวิจัยชิ้นนี้สนใจ เนื่องจากจังหวัดเชียงรายประกอบด้วย 3 อำเภอที่เป็นพื้นที่ชายแดน อำเภอแม่สาย เชียงแสน และเชียงของ หากแต่มีเพียงอำเภอเชียงแสนและเชียงของเท่านั้นที่ติดกับแม่น้ำโขง หรือแม่น้ำนานาชาติที่อัดแน่นไปด้วยประเด็นปัญหาต่างๆ ในปัจจุบัน เช่น ปัญหาการจัดการทรัพยากรน้ำ สิ่งแวดล้อม พลังงาน และ เศรษฐกิจ (ทุนข้ามชาติ) ดังนั้นการเลือกใช้พื้นที่อำเภอเชียงแสนและเชียงของเป็นพื้นที่ตัวแทนในการอธิบายจึงเป็นเรื่องที่เหมาะสมกว่าใช้อำเภอแม่สาย

พื้นที่ชายแดนเชียงรายในช่วงเวลาทศวรรษ 2500 – ปีพ.ศ.2532 เป็นช่วงเวลาสงครามเย็น เป็นช่วงเวลาที่เกิดการต่อสู้ทางอุดมการณ์ทางการเมืองระหว่าง 2 ค่าย (เสรีประชาธิปไตยและคอมมิวนิสต์) อย่างเข้มข้น ทำให้ประเทศไทยได้กลายเป็นฐานสำคัญของสหรัฐอเมริกาเพื่อสกัดกั้นการแพร่กระจายของลัทธิคอมมิวนิสต์ข้ามจากฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงสู่ประเทศไทย ดังนั้นการเริ่มต้นด้วยช่วงเวลาทศวรรษ 2500 จึงเป็นช่วงเวลาเริ่มต้นที่จะทำให้เห็นพลวัตของพื้นที่ชายแดนและเห็นพัฒนาการของเศรษฐกิจข้ามชาติได้ชัดเจน อย่างไรก็ตามการปูพื้นบริบทของพื้นที่ชายแดนเชียงรายก่อนการปักปันเขตแดนก็มีความจำเป็นอยู่บ้างเช่นกันเพื่อให้เห็นความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์

การอธิบายประวัติศาสตร์ชายแดนเชียงรายยังคงจำเป็นที่ย้อนไปถึงช่วงก่อนการปักปันเขตแดนสักเล็กน้อยเพื่อเป็นการปูพื้นบริบทความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่จนมาถึงช่วงที่ชายแดนกลายเป็นพื้นที่สำคัญทั้งในแง่เป็นพื้นที่ชายขอบอธิปไตยของรัฐสมัยใหม่ที่จำเป็นต้องมีเส้นเขตแดน ซึ่งพื้นที่ชายแดนมีความสำคัญด้านความมั่นคงของรัฐและเป็นโอกาสทางเศรษฐกิจในยุคหลังสงครามเย็น ดังนั้นในบทนี้จึงเป็นการอธิบายประวัติศาสตร์อยู่ 3 ประเด็นหลักๆ คือ ประวัติศาสตร์ชายแดนเชียงรายก่อนการปักปันเส้นเขตแดน เศรษฐกิจข้ามแดนหลังการปักปันเส้นเขตแดน และความคลี่คลายของความตึงเครียดของประเทศอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง

ประวัติศาสตร์ชายแดนเชียงรายก่อนการปักปันเส้นเขตแดน

ประวัติศาสตร์เชียงรายตามคำอธิบายของอภิชาติ ศิริชัยนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเชียงรายสามารถอธิบายได้ในเชิง “ตำนาน” ซึ่งแบ่งเป็น 3 ตำนาน คือ ตำนานสุวรรณโคมคำ ตำนานสิงหนดิ และ หิริญนครเงินยาง การอธิบายของตำนานสุวรรณโคมคำ เป็นการตั้งถิ่นฐานบริเวณตอนใต้ลุ่มแม่น้ำของ (แม่น้ำโขง) โดยมีชนชาติไท-ลาวเป็นชนชาติหลักในพื้นที่ดังกล่าว ซึ่งมีความสัมพันธ์กับชาวลาวหลวงพระบาง จุดสิ้นสุดของตำนานนี้คือการถล่มลงกลางแม่น้ำของ¹ ตำนานนี้ค่อนข้างใกล้เคียงกับพื้นที่ชายแดนเชียงของที่เป็นชายแดนกันระหว่างประเทศไทย และ สปป.ลาว ในปัจจุบัน

ตำนานสิงหนดิซึ่งตำนานนี้สันนิษฐานว่ามีการตั้งเมืองบริเวณเวียงหนองล่อง (ปัจจุบันคือพื้นที่รอยต่อระหว่างอำเภอแม่จัน-เชียงแสน) หรือเรียกอีกชื่อว่า “เวียงโยนก” ในยุคดังกล่าวนี้เป็นยุคที่กลุ่มคนเข้ามาใหม่ผสมผสานกับคนพื้นถิ่นเดิม เริ่มต้นด้วยราชวงศ์สิงหนดิกุมาร มีกษัตริย์ต่อๆ มาในราชวงศ์นี้เช่น เจ้าอนุตรราช ที่สร้างพระธาตุคุดยดุง พระองค์เวา พระองค์เชียง พระองค์พัง พระเจ้าพรหมมหาราช และมีการแยกไปตั้งเมืองแห่งต่างๆ เช่น ขุนเจือง ทำให้ยุคนี้เป็นต้นกำเนิดเมืองต่างๆ เช่น ไชยปราการ ไชยนาถเป็นต้น แล้วท้ายที่สุดเมืองโยนกก็สิ้นสุดลงด้วยเรื่องเล่าอภินิหริย์ และเชื่อกันว่าเมืองดังกล่าวนี้ไม่มีการสืบสายเลือดของผู้นำแต่จะแต่งตั้งผู้นำด้วยการเลือกก่อนที่คนเก่าจะเสียชีวิตลง²

ตำนานหิริญนครเงินยาง เป็นตำนานที่อธิบายถึงการตั้งเมืองบริเวณลุ่มแม่น้ำกก โดยเฉพาะพุทธศตวรรษที่ 18 มีความสืบเนื่องมาถึงสมัยพระญามังราย เรียกว่ายุค “ราชวงศ์ลาว” กษัตริย์ทุกพระองค์ในราชวงศ์นี้ล้วนใช้พระนามขึ้นต้นว่า “ลาว” ทั้งหมด 24 พระองค์ และกษัตริย์องค์สุดท้ายแห่งราชวงศ์ลาวคือ “ลาวเม็ง” พระราชบิดาของพระญามังราย³ ยุคดังกล่าวตามตำนานนี้อาจเป็นจุดเริ่มต้นของจังหวัดเชียงราย เพราะถือว่าพระญามังรายเป็นผู้ก่อตั้งเมืองเชียงราย อย่างไรก็ตามได้มีข้อสังเกตจากอภิชาติว่าตำนานยังคงเป็นตำนานอาจมีมูลทางหลักฐานทางประวัติศาสตร์อยู่บ้างถือว่าเป็นเรื่องในการสืบค้นทางประวัติศาสตร์ต่อไป

ผู้วิจัยเห็นว่าตำนานทั้งสามอาจจะเพียงแต่เรื่องเล่าก็ตาม แต่หากมองจุดที่ตั้งของพื้นที่ที่ตำนานกล่าวถึงถือว่าเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญในการสันนิษฐานว่าจะมีการก่อรูปของชุมชนโบราณอยู่จริง เนื่องจากเป็นพื้นที่ลุ่มแม่น้ำซึ่งสะดวกแก่การทำเกษตร หาดูหาหิน และเดินทางติดต่อค้าขายเป็นต้น

ยุคตำนานที่ใกล้เคียงกับยุคก่อรูปเมืองสมัยใหม่และก่อรูปการกลายเป็นเมืองชายแดนของจังหวัดเชียงรายนั้นเริ่มต้นในยุคที่จักรวรรดินิยมตะวันตกได้แผ่ขยายอิทธิพลมายังสยามซึ่งล้านนาในช่วงเวลา

¹ อภิชาติ ศิริชัย, รู้เรื่องเมืองเชียงราย, สำนักพิมพ์ลือล้านนา, เชียงราย, 2559, หน้า 141

² เรื่องเดียวกัน

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 142

ดังกล่าวก็เป็นยุทธศาสตร์สำคัญของการแผ่ขยายเนื่องจากมีทรัพยากรป่าไม้สักอุดมสมบูรณ์จนทำให้เป็นที่หมายตาของทั้งอังกฤษและฝรั่งเศสในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24-25 ซึ่งลักษณะพิเศษของอาณาจักรล้านนาในการเป็นพื้นที่ตั้งรับการรุกคืบจากจักรวรรดินิยมตะวันตกคือ อังกฤษขยายตัวเข้ามาทางทิศตะวันตก ขณะที่ฝรั่งเศสขยายตัวเข้ามาทางทิศตะวันออก จนทำให้เกิดการก่อตัวของความเปลี่ยนแปลงในล้านนาล้านนาใหญ่⁴ ในขณะนั้นเองล้านนาหรือตอนเหนือของไทยยังไม่ได้มีการกำหนดเขตแดนที่เป็นขอบเขตของรัฐอย่างชัดเจน เพราะขอบเขตของล้านนาที่ขึ้นอยู่กับเจ้าเมืองและรัฐชายขอบก็มีอยู่สองรูปแบบเช่นในยุค “เก็บผักใส่ซ้าเก็บข้าใส่เมือง” เป็นการกวาดต้อนผู้คนให้อยู่ในอาณัติ และการเกลี้ยกล่อมให้เจ้าเมืองรัฐชายขอบยอมรับอำนาจรัฐล้านนา ขณะที่ปล่อยให้เจ้าเมืองปกครองดูแลเมืองของตนตามเดิม ถือว่าเป็นการสร้าง “รัฐเครือข่ายทางเครือญาติ” ภายใต้อำนาจทางพุทธศาสนา⁵

รัฐชายขอบเปรียบเสมือนดังเงาของรัฐล้านนาที่ไม่มีความชัดเจนด้านเขตแดน ช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์นี้สามารถอธิบายด้วยสมมติฐานว่าด้วยเรื่องของอริปไตยของรัฐในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก่อนยุคสมัยใหม่ได้ว่าเป็นรัฐ “แสงเทียน” ที่ศูนย์กลางอำนาจเป็นคังอำนาจรัฐอันเข้มแข็งแต่เมื่อไกลออกไปแสงสว่างก็เบาบางลงเช่นอำนาจที่ห่างจากศูนย์กลางย่อมมีความเบาบางลงไม่มีอิทธิพลในการเข้าไปจัดการพื้นที่ห่างไกลได้เท่ากับพื้นที่ใกล้ศูนย์กลาง⁶ แต่จุดเปลี่ยนของรัฐ “แสงเทียน” ก็คืออำนาจของจักรวรรดินิยมตะวันตกดังที่ได้อธิบายมาแล้ว ด้วยความที่อาณาจักรทางเหนือถูกขนาบข้างด้วยอังกฤษและฝรั่งเศสทำให้ชนชั้นนำสยามต้องปรับตัวให้เท่าทันคล้ายกับเป็นการล่าอาณานิคมภายในเวลาเดียวกัน เช่นการรับเอาวิทยาการด้านการอธิบายอำนาจอริปไตยด้วยแผนที่⁷ อีกทั้งใช้การเชื่อมโยงด้วยรางรถไฟจากกรุงเทพฯ มายังลำปางและเชียงใหม่เพื่อให้กรุงเทพฯ ตัดขาดกับหัวเมืองทางเหนือ⁸ (การสร้างรางรถไฟยังส่งผลให้ลำปางเชื่อมโยงกับชายแดนเชียงของด้วยเช่นกันดังจะอธิบายต่อไปข้างหน้า)

การกลายตัวของรัฐจาริตล้านนาจากอิทธิพลของจักรวรรดินิยมตะวันตกประกอบกับการล่าอาณานิคมภายในของชนชั้นนำสยามก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองของจังหวัดเชียงรายที่ต้องขึ้นกับรัฐบาลกรุงเทพฯ จากระบบเจ้าเมืองกลายเป็นระบบผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงรายและนายอำเภอ ซึ่งยุคการปฏิรูปการปกครองจังหวัดเชียงรายเริ่มต้นในปีพ.ศ.2453 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า

⁴ สวัสดิ์ อ่องสกุล. ประวัติศาสตร์ล้านนา. สำนักพิมพ์อมรินทร์ (พิมพ์ครั้งที่ 8). เชียงใหม่. 2554. หน้า 385-386

⁵ เรื่องเดียวกัน หน้า 394

⁶ นิติ ภัทรพันธุ์. (2558). ขวนถก ชาติและชาติพันธุ์: ข้อถกเถียงว่าด้วย ‘ชาติ’ และ ‘ชาติพันธุ์’. กรุงเทพฯ. สำนักพิมพ์สยาม

⁷ ธงชัย วินิจจะกูล. “กำเนิดสยามจากแผนที่ ประวัติศาสตร์ภูมิภคของชาติ”. โครงการจัดพิมพ์คบไฟ ร่วมกับสำนักพิมพ์อ่าน กรุงเทพฯ. 2556

⁸ Kakizaki, Ichiro. “Rails of the Kingdom The History of Thai Railways”. White Lotus Co. Ltd. Bangkok. 2012

เจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 มีประกาศกระทรวงมหาดไทยยกฐานะเชียงรายเป็นเมืองจัตวามณฑลพายัพ แบ่งการปกครองออกเป็น 10 อำเภอ คือ อำเภอเมืองเชียงราย อำเภอเมืองเชียงแสน อำเภอเมืองฝาง อำเภอเวียงป่าเป้า อำเภอเมืองพะเยา อำเภอแม่ใจ อำเภอดอกคำใต้ อำเภอแม่สรวย อำเภอเชียงคำ และอำเภอเชียงของ รวมกันเป็นจังหวัดเชียงราย (ต่อมาปีพ.ศ.2520 วันที่ 28 สิงหาคมให้แยกอำเภอเมืองพะเยาเป็นจังหวัดพะเยา) ต่อมาในปีพ.ศ.2481 มีการแยกตำบลแม่สายและตำบลโป่งผาเพื่อตั้งเป็นกิ่งอำเภอแม่สาย และได้ยกฐานะเป็นอำเภอแม่สายในปีพ.ศ.2493⁹ หลังจากนั้นในทศวรรษ 2530 ได้มีการแบ่งเขตการปกครองเป็นกิ่งอำเภออีกหลายพื้นที่เช่นกิ่งอำเภอแม่ฟ้าหลวง กิ่งอำเภอดอยหลวง กิ่งอำเภอเวียงเชียงรุ้ง และกิ่งอำเภอพญาเม็งรายยกฐานะเป็นอำเภอพญาเม็งรายเป็นต้น ซึ่งเท่ากับว่าตั้งแต่ทศวรรษ 2480 เชียงรายมีพื้นที่การปกครองที่ครอบคลุมถึงพื้นที่ชายแดนเรียบร้อยแล้ว

การกลายเป็นจังหวัดและมีเขตปกครองเป็นอำเภอนั้นถือว่าจังหวัดเชียงรายเป็นหนึ่งหน่วยในการปกครองของประเทศไทยในทางระบบราชการเรียบร้อยแล้ว แต่อย่างไรก็ตามก่อนหน้าทศวรรษ 2480 ก็ได้เกิดกระบวนการสลายความคลุมเครือด้านอาณาเขตรัฐด้วยการเริ่มปักปันเขตแดนทิศตะวันออกคือแม่น้ำสาย-แม่น้ำรวกซึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่ปีพ.ศ.2436 ถือว่าเป็นครั้งแรกในชายแดนฝั่งตะวันออกของเชียงราย แต่ห่างจากครั้งที่ 2 คือปีพ.ศ.2530 แล้วเสร็จในปีพ.ศ.2531 ลงนามบันทึกความเข้าใจปีพ.ศ.2534 และแลกเปลี่ยนสัตยาบันสารกันในปีพ.ศ.2535 ถือเป็นการปักปันเขตแดนตามลำน้ำแบบคงที่เป็นแห่งแรกของไทย อย่างไรก็ตามตลอดระยะเวลากว่า 67 ปี (ปีพ.ศ.2470-2536) ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงของทางเดินน้ำถึง 41 จุด¹⁰ แสดงให้เห็นอย่างหนึ่งว่าเขตแดนเป็นสิ่งที่เพิ่งสร้างและสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามคำอธิบายของนักวิชาการหลายๆ ท่าน

อีกด้านหนึ่งคือการปักปันเขตแดนทางด้านทิศตะวันออกระหว่างไทยและลาวนั้นมิประเดิมต่อเนื่องมายาวนานตั้งแต่ก่อนที่ฝรั่งเศสจะแผ่อิทธิพลเข้ามาในอินโดจีน ซึ่งอาณาจักรสยามที่มีต่อพื้นที่ของลาว เริ่มนับตั้งแต่ปีพ.ศ.2322 หรือในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช แต่ไม่ได้มีผลทำให้ลาวเปลี่ยนแปลงเป็นไทย อาณาจักรสมัยโบราณในภูมิภาคหรือรัฐจารีตที่ไม่มีการปักปันเขตแดนที่ชัดเจนแต่อย่างใดนั้นสิ้นสุดลงเมื่อเริ่มมีการจัดการเขตแดนไทย-ลาว คือหลัง “วิกฤตการณ์สยาม ร.ศ.112” ซึ่งมีการลงนามในหนังสือสนธิสัญญาเขตแดนระหว่างสยามและฝรั่งเศส เขตแดนด้านลำน้ำที่กระทบต่อพื้นที่เชียงรายโดยตรงเกิดขึ้นเมื่อค.ศ.1907 (พ.ศ.2450) ซึ่งใช้ร่องน้ำลึกตามลำน้ำโขงเป็นการแบ่งเขต แต่มีกรณีพิเศษคือในเขตแดนตอนใต้ที่แม่น้ำโขงแยกออกเป็นหลายสายเนื่องจากมีเกาะแก่ง ถือเอาร่องน้ำของสายที่แยกเข้ามาใกล้ฝั่งไทยที่สุด

⁹ อ้างแล้วอภิชาติ หน้า 217

¹⁰ อนุชิต วงศาโรจน์. วิวัฒนาการของเขตแดนและการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ชายแดนไทย-พม่า: กรณีศึกษาบริเวณแม่น้ำสาย-แม่น้ำรวก. วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2538

เป็นเส้นเขตแดน ต่อมาเมื่อลาวได้เอกราชจากฝรั่งเศส สนธิสัญญาฉบับดังกล่าวก็ถือว่าเป็นข้อตกลงสืบเนื่อง
อย่างไรก็ตามหลังจากนั้นก็ได้มีการปะทะกันระหว่างไทยและลาวตามแนวชายแดนที่ไม่มีการปักปันเขต
แดนให้ชัดเจนหลายครั้ง จึงมีความจำเป็นต้องมีการทบทวนเรื่องการปักปันเขตแดนกันใหม่เพื่อให้เกิดความ
ชัดเจน¹¹

ในปีพ.ศ.2540 ได้มีการทำแผนแม่บทและข้อกำหนดอำนาจหน้าที่ (Term of Reference - TOR) เพื่อ
ทำการสำรวจจัดทำหลักเขตแดนทางบกไทย-ลาว ซึ่งได้มีการตกลงให้มีการดำเนินการสำรวจจัดทำหลักเขต
แดนและมีการแบ่งพื้นที่แนวเขตแดนออกเป็น 16 พื้นที่ แต่มี 2 พื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับเขตแดนแม่น้ำโขงจังหวัด
เชียงรายคือ พื้นที่ตอน 1 ทางน้ำ จากบ้านสบรวก อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ถึงแก่งผาได บ้านห้วยลึก
อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย และพื้นที่ตอนที่ 2 เกี่ยวข้องกับทางบกคือจากแก่งผาได บ้านห้วยลึก อำเภอ
เวียงแก่น ถึงช่องน้ำหลุ อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน¹² อย่างไรก็ตามจนถึงปีพ.ศ.2552 การสำรวจและจัดทำ
หลักเขตแดนทางบกไทย-ลาว ยังคงมีความเห็นต่างหรือทำให้เกิดปัญหาค้างจากการสำรวจและจัดทำ
หลักเขตแดนถึง 25 บริเวณในพื้นที่จังหวัดเชียงราย น่าน อุตรดิตถ์ พิชณุโลก พะเยา และอุบลราชธานี¹³
ปัญหาค้างดังกล่าวสะท้อนให้เห็นมายาคติเกี่ยวกับเส้นเขตแดนที่สัมพันธ์กับพื้นที่จริง ยังทำให้เราเห็นว่า
เขตแดนเป็นเรื่องที่สร้างขึ้นหากแต่มีพลังทางการเมืองอย่างไม่อาจปฏิเสธได้

ระหว่างที่การปักปันเส้นเขตแดนดำเนินการอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ทศวรรษ 2450 – 2550 กิจกรรม
ทางเศรษฐกิจที่ข้ามแดนไปมาระหว่างไทย-พม่าและไทย-ลาวก็ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องเช่นกัน กล่าวโดย
สรุปก็คือการรอบคอบคิดเรื่องชายแดนเกิดขึ้นก่อนเส้นเขตแดน แต่ไม่ว่าอะไรจะเกิดขึ้นก่อนหลังระหว่างช่วงเวลา
ดังกล่าวการค้าชายแดนก็เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

เศรษฐกิจข้ามแดนหลังการปักปันเขตแดน

กิจกรรมทางเศรษฐกิจข้ามแดนที่เป็นการซื้อขายสินค้าแลกเปลี่ยนกันนั้น ในความเป็นจริงมันเกิด
เกิดขึ้นมานานแล้วหากย้อนไปในยุคจารีตที่พื้นที่ภาคเหนือยังอยู่ในอาณาจักรล้านนา ขณะที่ไม่มีกรอบคิด
เรื่องเขตแดนการค้าขายส่วนใหญ่จะเป็นสินค้าของป่ารวมถึงสัตว์มีชีวิตเป็นต้น ในยุคที่จักรวรรดินิยม
ตะวันตกเริ่มแผ่อิทธิพลมายังล้านนาก็ได้มีการข้ามแดนจากพม่ามาซื้อขายช้าง โค และกระบือในดินแดน

¹¹ สุกัลยชัย กาญจนขุนดี. “ดินแดนบนแผ่นกระดาษความเข้าใจเรื่องเขตแดนไทย-ลาว”. มุลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์
และมนุษยศาสตร์. กรุงเทพฯ. 2554, หน้า 226-287

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 247

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 249

ล้านนาแล้วเนื่องจากเมืองมอญเกิดโรคระบาดทำให้ขาดแคลนช้าง โค และกระบืออย่างมาก แต่การซื้อขายดังกล่าวก็ถูกสั่งห้าม¹⁴ ถึงแม้จะมีการห้ามซื้อขายในพื้นที่ล้านนาล้วนก็ถือว่ามิจิจกรรมทางเศรษฐกิจที่อุปสงค์และอุปทานข้ามเขตแดนรัฐเกิดขึ้น

หลังจากที่กรอบคิดรัฐชาติเขตแดนก่อรูปขึ้นเริ่มมีการตั้งด่านศุลกากรที่อำเภอแม่สายช่วงทศวรรษ 2480 โดยมีการกำหนดการเก็บและยกเว้นอากรขาเข้าและออก เช่นการยกเงินอากรขาเข้าทั้งหมดสำหรับของทุกประเภท โดยเว้นไว้แต่ 1. น้ำมัน ไข่ และมัน 2. ใบชา กาแฟ โกโก้ และกาแฟ โกโก้ที่ปรุงแต่งขึ้น 3. น้ำตาล น้ำเชื่อม กลูโคส และสัคคาริน 4. แอลกอฮอล์ และเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ 5. น้ำมันเคโรซีน น้ำมันเบนซิน น้ำมันเชื้อเพลิงหนักสำหรับใช้ในเตาหม้อน้ำ น้ำมันดีเซล และน้ำมันอื่นๆ ที่คล้ายกันสำหรับเครื่องยนต์ 6. ไม้ขีดไฟ วัตถุทำไม้ขีดไฟ และเครื่องขีดไฟ 7. เครื่องใช้ในบ้านในครัวที่เป็นของกลวง และช้อน ช้อนม ทرفิ และถาด บรรดาที่ทำด้วยโลหะสามัญหรือโลหะสามัญผสมกันเป็นส่วนใหญ่ 8. บุหรี่ซิการ์ บุหรี่ซิการ์เรต และยาสูบ 9. รถเดินบนถนนด้วยกำลังเครื่อง ส่วนและสิ่งอุปกรณ์แห่งรถนั้น 10. ร่ม และโครงร่ม เป็นต้น¹⁵ ในทศวรรษ 2490 ก็ได้มีการกำหนดทางขนส่งของเข้าในหรือออกนอกราชอาณาจักร ณ ด่านศุลกากรแม่สาย คือ “ทางถนน จากที่ทำการด่านศุลกากรแม่สายถึงฝั่งขวาแม่น้ำสาย”¹⁶ ในปีพ.ศ.2510 ได้มีการจัดการการเข้าออกของทั้งสินค้าและคนบริเวณชายแดนแม่สายให้ย้ายด่านตรวจคนเข้าเมืองอำเภอแม่สายไปตั้งอยู่ร่วมอาคารเดียวกับด่านศุลกากรแม่สาย¹⁷ อาจกล่าวได้ว่าเป็นความพยายามให้เกิดการบริการจุดเดียวเบ็ดเสร็จเพื่ออำนวยความสะดวกชายแดนมากขึ้นก็เป็นไปได้

การค้าชายแดนแม่สายมีการค้าข้ามแดนอย่างต่อเนื่องอาจสะกดบ้างบางจังหวะเนื่องจากสถานการณ์ทางการเมืองระหว่างไทย-พม่า แต่กระนั้นก็ไม่อาจทำให้ด่านชายแดนปิดตัวลงหรือห้ามการค้าได้อย่างถาวร ความตึงเครียดด้านการค้าชายแดนระหว่างไทย-พม่า ในช่วงกลางทศวรรษ 2520 ส่วนใหญ่แล้วเป็นสินค้าที่ใช้ในชีวิตประจำวัน สังเกตว่าผงชูรสมีปริมาณเพิ่มขึ้นอย่างมากเนื่องจากเป็นส่วนประกอบของรสชาติอาหารที่นิยมกันมากไม่ว่าในประเทศอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง แต่ในด้านหนึ่งซึ่งเป็นข้อสังเกตจากนักวิชาการสังคมศาสตร์จากมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวงอธิบายว่ามีอยู่ช่วงหนึ่งหนึ่งผงชูรสเคยเป็นสินค้าต้องห้ามของรัฐบาลพม่าเนื่องจากเป็นส่วนประกอบสำคัญในยุทธปัจจัยอย่างหนึ่งเพราะสามารถใช้ห้ามเลือดได้ จึงเป็นข้อสังเกตว่าทำไมระยะเวลาเพียงแค่ 1 ปี (ปีพ.ศ.2525-2526) ถึงได้นำเข้าเพิ่มขึ้นกว่า 444% เพราะในรัฐฉานมีการสู้รบอย่างต่อเนื่อง

¹⁴ อ้างแล้ว สรวิศ, หน้า 387

¹⁵ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 57 หน้า 273 วันที่ 6 สิงหาคม 2483

¹⁶ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 66 ตอนที่ 29 วันที่ 24 พฤษภาคม 2493

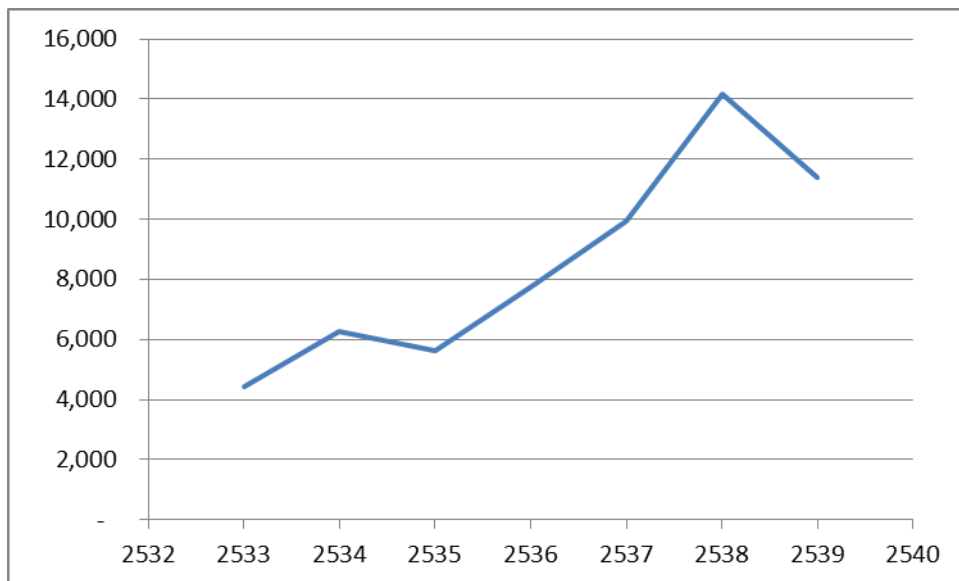
¹⁷ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 84 ตอนที่ 16 วันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2510

ตารางที่ 2 มูลค่าสินค้าส่งออกทางด้านศุลกากรแม่สาย จังหวัดเชียงราย (บาท)

ชนิดของสินค้า	ม.ค.-พ.ย. 2525	ม.ค.-พ.ย.2526
ผงชูรส	8,426,925.00	45,832,018.00
เสื้อผ้าและสิ่งทอ	2,934,500.00	5,166,584.00
ไหมพรม	1,004,644.00	1,711,760.00
ถ่านไฟฉาย	538,500.00	354,000.00
ยารักษาโรค	238,400.00	379,930.00
เครื่องดื่ม	538,936.00	-
ของเบ็ดเตล็ด	2,152,236.00	5,127,311.00
รวม	15,834,141.00	58,571,603.00

ที่มา: ด้านศุลกากรแม่สาย จังหวัดเชียงราย

รูปที่ 1 มูลค่าการค้าระหว่างประเทศไทยกับพม่าช่วงปีพ.ศ.2533-เดือนพฤษภาคมปีพ.ศ.2540 (ล้านบาท)¹⁸

การค้าชายแดนระหว่างไทย-พม่าในช่วงต้นตลอดช่วงทศวรรษ 2530 ถือว่ามีแนวโน้มไปในทางที่ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง ถึงกระนั้นก็มีสะดุดอยู่บ้างเนื่องจากปัจจัยด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศระหว่างไทย-พม่า เช่น ในกรณีกลางปีพ.ศ.2538 พม่าได้คว่ำบาตรสินค้าไทยด้วยสาเหตุไทยได้ขอมให้บรรดาผู้ที่ได้รับ

¹⁸ นรินทร์ ขวนะเดมิย์. “ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ มนุษยธรรม: ทางสองแพร่งของรัฐบาลไทยต่อนักศึกษาอพยพชาวพม่า”. ศิลปะศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2541, หน้า 56

รางวัลโนเบลเข้ามาทำการรณรงค์ให้ปล่อยตัวนางองซาน ซู จี ปีพ.ศ.2536 และ อีกสาเหตุหนึ่งคือการกล่าวหาซึ่งกันและกันโดยฝ่ายไทยกล่าวหาพม่าว่าละเมิดดินแดนไทยเข้าไปจัดการกับพวกที่อยู่ในค่ายผู้อพยพ ส่วนพม่าตอบโต้ไทยว่าให้การสนับสนุนต่อกลุ่มกบฏจนส่งผลให้สถานการณ์การค้าชายแดนแย่ลงในช่วงเวลาดังกล่าว แต่ก็ยังเป็นเพียงแค่ช่วงเวลาสั้นๆ¹⁹

เศรษฐกิจในช่วงหลังการปักปันเขตแดนบริเวณชายแดนไทย-ลาวมีพลวัตที่น่าสนใจอย่างยิ่งเพราะหลังจากที่มีการปักปันเขตแดนจนถึงปีพ.ศ.2518 ก่อนที่ลาวจะปิดประเทศไม่อนุญาตให้มีการค้าข้ามแดนจนถึงต้นทศวรรษ 2530 กิจกรรมการค้าข้ามแดนจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบสอดคล้องกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทย-ลาวอยู่เสมอ เพื่อให้เห็นภาพความเปลี่ยนแปลงของบริบทการค้าข้ามแดนมากขึ้น จำเป็นต้องใช้ตัวอย่างจากการก่อสร้างตัวของครอบครัวชาวจีนในพื้นที่ชายแดนเชียงของเป็นกรณีศึกษา เช่น ครอบครัวของสงวนซึ่งเป็นคนไทยเชื้อสายจีน คุณพ่อเป็นจีนแต่คุณแม่มีเชื้อสายจีนแผ่นดินใหญ่ แต่เดิมคุณพ่ออยู่ที่โคราช คุณแม่อยู่กาญจนบุรีต่อมาคุณแม่อพยพมาอาศัยอยู่กับญาติที่อำเภอแม่สายช่วงทศวรรษ 2490 พร้อมทั้งทำธุรกิจที่ชายแดนแม่สาย หลังจากที่คุณพ่อและคุณแม่ของสงวนแต่งงานก็ย้ายมาอยู่ที่บ้านสบสมอำเภอเชียงของ²⁰ การที่ครอบครัวของสงวนย้ายมาตั้งรกรากทำมาหากินบริเวณชายแดนเชียงของน่าจะเป็นช่วงทศวรรษ 2500 สะท้อนให้เห็นอย่างหนึ่งว่าอนาคตของการค้าชายแดนในช่วงเวลานั้นเป็นช่วงเวลาที่มีความโน้มค่อนข้างดี ประกอบกับข่าวการสร้างรางรถไฟต่อเนื่องจากลำปางมาเชียงของก็ยิ่งเพิ่มความหวังให้กับคนกลุ่มนี้

คุณพ่อของสงวนมีญาติพี่น้องค้าขายอยู่ที่บ้านสบตุ๋ยจังหวัดลำปางซึ่งเป็นพื้นที่ตั้งของสถานีรถไฟกรุงเทพฯ – ลำปาง นั่นเป็นข้อได้เปรียบที่ทำให้คุณพ่อของสงวนสามารถนำสินค้าจากสบตุ๋ยมาขายยังชายแดนเชียงของโดยเป้าหมายในการทำธุรกิจก็คือขายสินค้าให้กับคนฝั่งลาว รวมถึงการค้าหมู ฒ ตลาดสด โดยการรับซื้อหมูมาจากชาวบ้านหลังจากนั้นก็ส่งหมูไปขายฝั่งลาว พร้อมทั้งเปิดร้านชำในช่วงปีพ.ศ. 2509 สงวนยังเล่าอีกว่า ถนนเส้นสบสม-หาคไคร้คือเส้นทางการค้าหลักซึ่งจะไปลงท่าเรือที่วัดสบสมเพื่อข้ามไปยังฝั่งลาว ทั้งนี้ยังให้ภาพความตึงเครียดของการค้าข้ามแดนว่าแต่ละชุมชนบริเวณริมแม่น้ำโขงจะมีท่าเรือเป็นของตนเองเป็นต้น²¹

ในด้านของฝั่งลาวสงวนเล่าว่ามีสภาพทางเศรษฐกิจที่แตกต่างจากฝั่งเชียงของเนื่องจากเป็นอาณานิคมเก่า ทำให้การรักษาพยาบาลและการบริโภคสินค้าตะวันตกค่อนข้างทันสมัยกว่าฝั่งเชียงของ สงวนเอง

¹⁹ ปฐมพงศ์ มโนหาญ. บทสำรวจเบื้องต้นพลวัตเศรษฐกิจชายแดนไทย-เมียนมาร์. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการไทย-พม่าศึกษาในกรอบประชาคมอาเซียน เอกสารหมายเลข 9. 2557, หน้า 11-12

²⁰ สัมภาษณ์ คุณสงวน ช้อนกลิ่นสกุล, 09/09/2560

²¹ เรื่องเดียวกัน

ยังเคยไปรับการรักษาที่โรงพยาบาลฝรั่งเศสถึงคราวหนึ่งครั้งในช่วงที่เป็นเด็ก แต่หลังจากปีพ.ศ.2518 ทุกอย่างก็เปลี่ยนแปลงไป คนลาวที่มีเงินจำนวนหนึ่งอพยพข้ามมาอาศัยอยู่ที่ฝั่งไทยหรือที่ศูนย์อพยพบ้านตอกก่อนที่จะมุ่งหน้าต่อไปยังประเทศที่สามเช่นสหรัฐอเมริกาเป็นต้น แต่พวกคนลาวที่มีฐานะยากจนก็จะตั้งรกรากทำมาหากินบริเวณเชียงของ²²

ในช่วงชายแดนเชียงของปิดเนื่องจากลาวปิดประเทศตั้งแต่ปีพ.ศ.2518 ส่งผลให้การค้าชายแดนเป็นเรื่องต้องห้าม พ่อค้าไทยเชื้อสายจีนเช่นครอบครัวของสงวนต้องทำการค้าอย่างยากลำบากเนื่องจากการเฝ้าระวังของเจ้าหน้าที่รัฐ ทำให้พวกเขาต้องขนสินค้าในเวลากลางคืน ด้วยสถานการณ์นี้เองส่งผลให้ความคิดความฝันของคนในพื้นที่เปลี่ยนไปโดยเฉพาะกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่เกิดในช่วงปีพ.ศ.2500 และเติบโตเป็นวัยรุ่นในช่วงที่พรมแดนปิด ทำให้พวกเขาต้องแสวงหาช่องทางในการประกอบอาชีพในอนาคต เนื่องจากธุรกิจข้ามแดนอาจไม่ใช่ความหวังของพวกเขาอีกต่อไป คนกลุ่มนี้ส่วนหนึ่งต้องไปเรียนต่อในตัวเมืองเชียงรายเพื่อมุ่งหมายรับราชการ และจำนวนหนึ่งต้องไปเรียนต่อระดับอุดมศึกษาในกรุงเทพฯ รวมถึงทำงานในภาคอุตสาหกรรมเป็นต้น (ต่อมาคนกลุ่มนี้ที่ไปทำงานกรุงเทพฯ ส่วนหนึ่งประสบเหตุการณ์วิกฤตเศรษฐกิจปีพ.ศ.2540 ต้องกลับมาประกอบอาชีพที่เชียงของหลังจากที่ชายแดนเปิดปีพ.ศ.2532)²³

อย่างไรก็ตามในความเป็นจริงในช่วงเวลาที่ลาวปิดประเทศอยู่นั้น การค้าที่เป็นทางการทั้งหมดไม่ได้ถูกห้าม แต่ยังมีการค้าภายใต้การกำกับดูแลของรัฐบาล ดังนั้นจึงเป็นประเด็นที่ว่าชายแดนที่ปิดไม่ให้เกิดความเสถียรนั้นไม่ได้เป็นความจริงเสียทั้งหมด²⁴

ความคลี่คลายของความตึงเครียดของประเทศอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขงหลังยุคสงครามเย็นถึงปัจจุบัน

ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงทศวรรษ 2530 เป็นช่วงเวลาที่มีการต่อสู้ทางอุดมการณ์ทางการเมืองระหว่างค่ายเสรีนิยมประชาธิปไตยโดยสหรัฐอเมริกาและค่ายคอมมิวนิสต์โดยสหภาพโซเวียต ซึ่งผลของสงครามเย็นนั้นได้แผ่มาถึงอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง โดยสหรัฐอเมริกามีกรอบคิดที่ว่าลัทธิการเมืองแบบคอมมิวนิสต์ที่แผ่จากจีนไปเวียดนามมาถึงลาวจะข้ามพรมแดนเข้ามายังประเทศไทย ซึ่งประเทศไทยมี

²² เรื่องเดียวกัน

²³ ปฐมพงศ์ มโนหาญ. (2559). “พื้นที่ที่รอบนอกของชายแดน” ในกระแสการพัฒนานุภูมิภาค ลุ่มแม่น้ำโขง. มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ปริทัศน์. ฉบับที่ 4: 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2559). หน้า 84-113

²⁴ Walker, Andrew. (1999). The Legend of the Golden Boat: Regulation, Trade and Trader in the Borderlands of Laos, Thailand, China and Burma. Hawaii, USA. University of Hawaii

พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเคลื่อนไหวอยู่แล้ว อีกทั้งยังมีพื้นที่ที่ใช้เป็นฐานเคลื่อนไหวอยู่ตามป่าเขา บริเวณภาคเหนือและภาคอีสาน ด้วยแนวคิดที่ต้องการสกัดกั้นคอมมิวนิสต์ดังกล่าวทำให้แนวคิดรัฐชาติเขตแดนยิ่งทวีความเข้มข้นขึ้นไปอีก ดังนั้นในช่วงเวลาดังกล่าวนี้นี้จึงเป็นช่วงเวลาที่เป็นไปแทบไม่ได้ที่จะมีการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจแบบโลกเสรีระหว่างประเทศที่สนับสนุนโดยสหรัฐอเมริกา และ สหภาพโซเวียตหรือจีน

การเมืองในประเทศไทยในช่วงเวลาสงครามเย็นมีความเข้มข้นมากโดยเฉพาะการสกัดกั้นการแพร่กระจายของลัทธิคอมมิวนิสต์ การใช้เทคโนโลยีเพื่อจับจ้องความเคลื่อนไหวของกลุ่มคนบนพื้นที่ที่สูงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เช่นการใช้เทคโนโลยีการถ่ายภาพมุมสูงเพื่อทำแผนที่หมู่บ้าน ก่อนที่จะส่งนักมานุษยวิทยาเข้าไปทำการศึกษามหาชนบนเขา วิธีคิดจับจ้องความเคลื่อนไหวของหมู่บ้านก็คือการทำให้หมู่บ้านหยุดเคลื่อนไหวเพื่อสามารถควบคุมได้ง่าย สามารถชี้ชัดอัตลักษณ์ได้อย่างชัดเจน²⁵ วิธีคิดและการใช้เทคโนโลยีดังกล่าวนี้ก็ยังสะท้อนอีกว่า รัฐไทยภายใต้การสนับสนุนโดยสหรัฐอเมริกาสามารถควบคุมชายแดนได้เช่นกัน ชายแดนจึงมีตัวตนที่ชัดเจนมากขึ้น

ความแข็งแกร่งด้านนโยบายการต่างประเทศของประเทศต่างๆ ในอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง เช่นการที่ลาวปิดประเทศและมีการควบคุมชายแดนไม่อนุญาตกิจกรรมการค้าแบบข้ามแดน ส่งผลให้การค้าชายแดนระหว่างไทย-ลาวกลายเป็นเรื่องผิดกฎหมายไป (ดังที่ได้อธิบายไปแล้ว) แต่อย่างไรก็ได้มีสัญญาณมาบางอย่างในช่วงสงครามเย็นว่าแนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมอาจไม่ใช่เป้าหมายหลักในอนาคตของประเทศที่ใช้ระบอบการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ยกตัวอย่างเช่นในปีค.ศ.1979 หรือ ปีพ.ศ. 2522 โดยเติ้ง เสี่ยว ผิง (Deng Xiaoping) ได้มีนโยบายการสร้างพื้นที่ยกเว้น (exempted zone) ที่ทำให้พื้นที่ชายฝั่งตะวันออกของประเทศกลายเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษเปิดรับการลงทุนเสรีจากต่างประเทศ ซึ่งการปรับทิศทางในการพัฒนาเศรษฐกิจที่มุ่งเน้นทุนนิยมเสรีบางเขตเศรษฐกิจนั้นเกิดขึ้นก่อนการล่มสลายของกำแพงเบอร์ลิน (Berlin Wall) ในปีค.ศ.1989 หรือ ปีพ.ศ.2532 ถึง 10 ปี นอกจากประเทศสังคมนิยมแบบจีนแล้วที่เริ่มปรับทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจที่มุ่งเน้นเศรษฐกิจแบบตลาด (market oriented) ยังมีประเทศในอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขงอีก 5 ประเทศที่เริ่มเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจแบบตลาด โดยเริ่มตั้งแต่ปีพ.ศ.2529 สปป.ลาวประกาศนโยบายจินตนาการใหม่ (New Economic Mechanism) เวียดนามประกาศนโยบายปฏิรูปเศรษฐกิจดอยเหม่ย (Policy of Doi Moi) พม่าประกาศเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจระบบตลาดในปีพ.ศ.2531 ไทยประกาศนโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้าในปีพ.ศ.2531 กัมพูชาและเงินเดินหน้าสู่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแบบตลาดในปีพ.ศ.2536 ซึ่งหลังจากนั้นก่อให้เกิดพื้นที่ทางเศรษฐกิจท้องถิ่น (local economic

²⁵ เก่งกิจ กิดดิริยาลาก, แผนที่สร้างชาติ, สำนักพิมพ์ป่าดानी ฟอรัม, ปัตตานี, 2561

zone) ขึ้นในอาณาบริเวณอนุภูมิภาคเช่นเขตเศรษฐกิจจีนตอนใต้ (South China Economic Sphere) และสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ (Quadrangle Economic Zones)²⁶ ต่อมาได้ยกระดับเป็นความร่วมมือทางเศรษฐกิจระดับอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง (Greater Mekong Sub-region หรือ GMS)

การปรับตัวขนานใหญ่ในด้านนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจที่มุ่งเน้นการเชื่อมโยงอนุภาคถือเป็น การสิ้นสุดสงครามเย็นอย่างเป็นทางการ เพราะรัฐแต่ละประเทศในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขงเล็งเห็นแล้วว่า พื้นที่ชายแดนไม่ใช่เพียงแค่พื้นที่เฝ้าระวังภัยความมั่นคงเพียงอย่างเดียวอีกต่อไปแล้ว แต่เป็นพื้นที่เพื่อการ เชื่อมต่อทางเศรษฐกิจระหว่างชายแดน หลังจากที่ไทยปรับตัวตามการขยับด้านนโยบายของประเทศในอนุ ภูมิภาคแม่น้ำโขง ด้วยการประกาศนโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้าในยุครัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ และได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกกรอบความร่วมมือสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจและต่อมาขยับเป็นกรอบความ ร่วมมืออนุภูมิภาคแม่น้ำโขง 6 ประเทศในกลางทศวรรษ 2530 ไทยก็รับเอาแนวคิดการพัฒนาแบบอนุ ภูมิภาคนิยม (regionalization) มาบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 และที่ 8 (ปี พ.ศ.2535-2544) โดยมีบทที่ว่าด้วยการพัฒนาพื้นที่ชายแดนเพื่อรองรับการเชื่อมต่อกับระเบียงเศรษฐกิจ GMS ไม่ว่าจะเป็น ระเบียงเศรษฐกิจเหนือ-ใต้ และระเบียงเศรษฐกิจตะวันออก-ตะวันตก (north-south and east-west economic corridors) รวมถึงการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ เช่นในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 7 เน้นประเด็นเรื่องการอำนวยความสะดวกให้เกิดการเคลื่อนย้ายคนในบริเวณชายแดน และริเริ่ม พัฒนาพื้นที่จังหวัดชายแดนโดยเฉพาะจังหวัดหนองคาย และในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 8 เริ่ม จินตนาการถึงการวางโครงสร้างพื้นฐานเพื่อเชื่อมต่อเศรษฐกิจในระดับอนุภูมิภาคมากขึ้น โดยเฉพาะแผนการ จัดตั้งเขตเศรษฐกิจที่ปลอดภาษีศุลกากรเป็นต้น

หลังจากที่มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ออกมารัฐบาลก็เริ่มนำแผนดังกล่าวไป ใช้จริงโดยรัฐบาลชวน หลีกภัยมีมติให้จัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดเชียงราย โดยสำนักงาน คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้ว่าจ้างให้บริษัท พอล คอนเซิร์ทแดนต้าให้เป็นที่ปรึกษา เพื่อการศึกษาความเหมาะสมการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษเชียงราย²⁷ ในความเป็นจริงแล้วในแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ไม่ได้เน้นเฉพาะเจาะจงที่จะพัฒนาชายแดนจังหวัดเชียงรายให้เป็นเขต เศรษฐกิจพิเศษ หากแต่เป็นชายแดนจังหวัดหนองคาย การที่ปีพ.ศ.2543 มีการริเริ่มแผนการจัดตั้งเขต

²⁶ Kudo, Toshihiro and Ishida, Masami. Prologue: Progress in Cross-Border Movement and the Development of Border Economic Zones in "Border Economies in the Greater Mekong Subregion". Palgrave Macmillan. MPS Limited, Chennai, India. 2013, pp.1-30

²⁷ บริษัท พอล คอนเซิร์ทแดนต้าจำกัด. "การศึกษาความเหมาะสมการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนจังหวัดเชียงราย". รายงานฉบับสมบูรณ์, 2544

เศรษฐกิจพิเศษที่จังหวัดเชียงรายเนื่องจากหอการค้าจังหวัดเชียงรายได้มีการเคลื่อนไหวเช่นมีการประชุมร่วมระหว่างภาครัฐในประเด็นดังกล่าวนี้มาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปีพ.ศ.2536-2537 แล้ว²⁸ นอกเหนือจากนั้นในช่วงเวลาของแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 8 หอการค้าเชียงรายยังมีบทบาทในการผลักดันให้มีการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงที่อำเภอเชียงของและแขวงบ่อแก้วในปีพ.ศ.2540²⁹

ปรากฏการณ์เขตเศรษฐกิจพิเศษกับจังหวัดเชียงรายเหมือนเป็นสิ่งที่คู่กันตลอดระยะเวลาดังแต่พรมแดนเปิดและหลังจากที่ไทยเข้าร่วมกรอบความร่วมมือสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ 4 ประเทศราวๆ กลางทศวรรษ 2530 และต่อเนื่องมาเป็นกรอบความร่วมมือระหว่างประเทศอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง 6 ประเทศ ต่อเนื่องมาถึงยุครัฐบาล พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตรปีพ.ศ.2544-2549 ที่นำนโยบายการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษในยุครัฐบาลชวน หลีกภัยมาทำต่อ หากแต่มีการเปลี่ยนชื่อเป็น “เขตเศรษฐกิจชายแดนเชียงราย” ที่เน้นไปที่การจัดตั้งเขตเศรษฐกิจที่จะมีการยกเว้น (excepted zone) เพื่อกระตุ้นการลงทุนโดยมีการยกเว้นภาษีและไม่ใช่ภาษีซึ่งรวมถึงแรงงาน กำหนดให้มี 3 เขต ครอบคลุม 3 อำเภอชายแดน แม่สาย เชียงแสน และเชียงของ แต่ติดปัญหาในการหาที่ดินเพื่อจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรม เนื่องจากในจังหวัดเชียงรายมีกลุ่มภาคประชาสังคมที่เข้มแข็งคอยตั้งคำถามถึงการหาที่ดิน โดยเฉพาะอำเภอเชียงแสนและเชียงของ

หลังจากที่มีความพยายามในการหาที่ดินอยู่ระยะหนึ่ง โครงการจัดตั้ง “เขตเศรษฐกิจชายแดนเชียงราย” ก็เงียบหายไปจนกระทั่งปีพ.ศ.2558 หลังจากที่มีการรัฐประหารและมีการจัดตั้งรัฐบาลที่นำโดยนายกรัฐมนตรี พ.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา พยายามจะมุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจกระจายตัวไปยังต่างจังหวัดโดยเฉพาะจังหวัดชายแดนจึงมีการประกาศให้ดำเนินการจัดตั้งแบ่งเป็น 2 ระยะประกอบด้วย 10 จังหวัดชายแดนทั่วประเทศไทย โดยระยะที่ 1 ประกอบด้วย อำเภอแม่สอดจังหวัดตาก อำเภอปะดังเบซาร์ จังหวัดสงขลา อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว จังหวัดมุกดาหาร และจังหวัดตราด ส่วนในระยะที่ 2 ประกอบด้วย จังหวัดเชียงราย จังหวัดนครพนม จังหวัดหนองคาย จังหวัดกาฬสินธุ์ และ จังหวัดนราธิวาส³⁰ จังหวัดเชียงรายยังคงเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ เนื่องจากเป็นจังหวัดที่สามารถเชื่อมต่อไปยังตอนใต้ของประเทศจีนผ่านเส้นทางระเบียงเศรษฐกิจเหนือ-ใต้ (north-south economic corridor) หรือ R3A

ข้อสังเกตอย่างหนึ่งของผู้วิจัยในเรื่องปรากฏการณ์เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษคือการจัดตั้งดังกล่าวไม่ใช่แนวคิดที่เพิ่งเกิดขึ้นในช่วงหลังทศวรรษ 2530 หากเรามองว่าเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษคือหนึ่งใน

²⁸ เอกสารหอการค้าเชียงรายปีพ.ศ.2537

²⁹ เอกสารหอการค้าเชียงรายปีพ.ศ.2540

³⁰ กระทรวงอุตสาหกรรม. “เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ”. [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา

<http://www.industry.go.th/industry/index.php/th/knowledge/item/10593-2016-05-23-05-01-57> (เข้าสู่ระบบ 29/06/2561)

รูปแบบเขตยกเว้น เพื่อยกเว้นกฎหมายบางข้อในพื้นที่ที่ถูกประกาศเป็นการดึงดูดการลงทุนแล้วอาจถึงได้ว่าเป็นประสบการณ์ต่อเนื่องในการสร้างเขตยกเว้นเพื่อกระตุ้นการลงทุนมาตั้งแต่ทศวรรษ 2520 ที่เริ่มมีการออกกฎหมายว่าด้วยเรื่องเขตนิคมอุตสาหกรรม ประกอบกับประสบการณ์ของจีนในยุคนี้ เกี่ยวข้องที่เชิญชวนกลุ่มทุนจีนโพ้นทะเลไปลงทุนในเขตเศรษฐกิจพิเศษฝั่งตะวันออก ซึ่งประเทศไทยมีการประกาศเขตนิคมอุตสาหกรรมตั้งแต่ปีพ.ศ.2520-2560 เกือบ 60 เขต³¹ (ตารางที่ 3)

ตารางที่ 3 แสดงความเคลื่อนไหวการประกาศพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมตั้งแต่ปีพ.ศ.2520-2560

ช่วงปี	จำนวน (แห่ง)
2520-2530	5
2531-2540	18
2541-2550	10
2551-2560	26
รวม	59

ที่มา: รวบรวมจากเว็บไซต์ราชกิจจานุเบกษา

ประสบการณ์การประกาศเขตยกเว้นเพื่อกระตุ้นการลงทุนของคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (BOI) ถูกถ่ายทอดและพยายามแพร่กระจายไปยังต่างจังหวัดที่มีรายได้ต่อหัวต่อปีต่ำซึ่งจังหวัดเชียงรายก็เป็นหนึ่งในจังหวัดที่มีรายได้ต่อหัวต่ำด้วยเช่นกัน ประกอบกับบทเรียนของนักธุรกิจไทยเชื้อสายจีนที่ขับเคลื่อนโครงการพัฒนาเศรษฐกิจต่างๆ อยู่ในหอคาน้ำที่ถอดประสบการณ์มาจากหอคาน้ำเงินที่ทำงานและมีบทบาทต่อเนื่องมาตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2520³² มองเห็นแล้วว่าการถอดบทเรียนการพัฒนาเศรษฐกิจแบบจีนที่ตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นได้กับพื้นที่ชายแดน

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับพื้นที่ชายแดนตลอด 3 ทศวรรษที่ผ่านมาผู้วิจัยเสนอว่ามันคือกระบวนการเปลี่ยนพื้นที่ชายแดนให้กลายเป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจ ในกรณีนี้มีข้อเสนออยู่ 2 แบบ คือพื้นที่ชายแดนกลายเป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจเพราะ “ธรรมชาติ” ของพื้นที่ชายแดนเอง และ พื้นที่ชายแดนกลายเป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจได้เพราะจากนโยบายรัฐ ผู้วิจัยเห็นว่าข้อเสนอทั้ง 2 แบบดังกล่าวมีส่วนสนับสนุนกันและกันทำให้

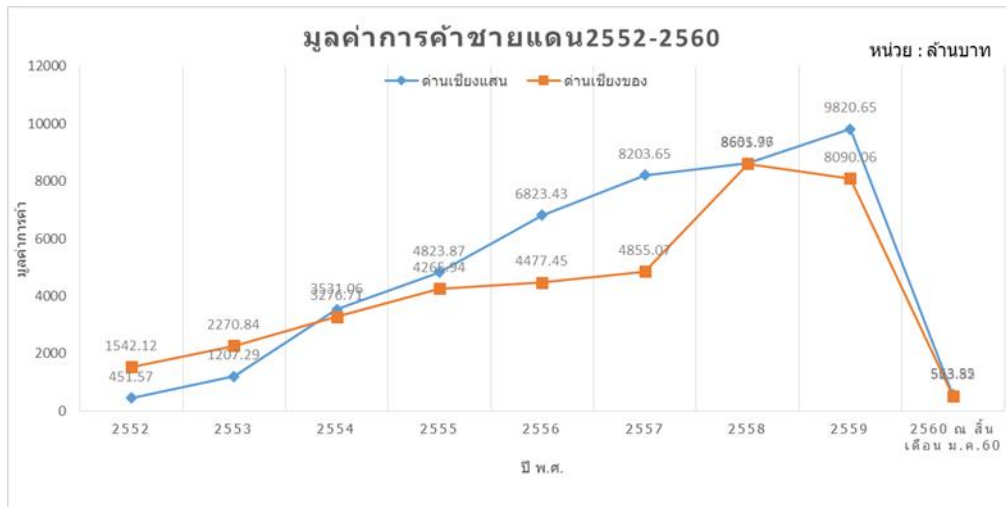
³¹ สํารวจประกาศในราชกิจจานุเบกษาเรื่องนิคมอุตสาหกรรมตั้งแต่ปีพ.ศ.2520-2560

³² อังแล้ว เอนก

พื้นที่ชายแดนกลายเป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายขององค์กรธุรกิจข้ามชาติเข้ามาลงทุน ข้อเสนอในรูปแบบแรก “ธรรมชาติ” ของพื้นที่ชายแดนซึ่งแต่เดิมก่อนที่รัฐชาติสมัยใหม่จะขยายตัวเข้ามาในพื้นที่ การค้าทางเรือในแม่น้ำโขงระหว่างฝั่งไทยและลาวมีพลวัตอย่างต่อเนื่อง จนมีพัฒนาการรูปแบบการค้ากับดูแลพื้นที่ชายแดนอย่างไม่เป็นทางการซึ่งคนชายแดนเป็นผู้เล่นหลักในการกำกับระบบเศรษฐกิจดังกล่าว ดังในงานของ Andrew Walker ที่อธิบายว่าพื้นที่ชายแดนมีความเสรีทางการค้าอยู่ก่อนแล้ว การค้าชายแดนทางเรือที่คนในพื้นที่ออกแบบกันเองเช่นระบบคิวเรือ รวมถึงท่าเรือที่สร้างขึ้นในช่วงแรกๆ ก็ไม่ได้เกิดขึ้นจากการริเริ่มของรัฐ แต่หลังจากปีพ.ศ.2518 รัฐเริ่มเข้ามากำกับดูแลชายแดนในฐานะพื้นที่เฝ้าระวังเพื่อความมั่นคง ซึ่งเป็นลักษณะของการปิดชายแดน หลังจากปีพ.ศ.2532 ชายแดนเปิดอีกครั้งซึ่งดูราวกับว่ารัฐเป็นผู้ริเริ่มความเสรีทางเศรษฐกิจดังกล่าว หากแต่ Walker สรุปว่ารัฐเพียงแค่เข้ามากำกับความเสรีที่เคยมีอยู่แล้วต่างหาก และรัฐก็ไม่สามารถกำกับได้ทุกมิติเพราะท้องถิ่นยังคงมีอำนาจต่อรองอยู่³³

แนวคิดที่ 2 คือรัฐเป็นผู้กำหนดให้เกิดความเปลี่ยนแปลงโดยรัฐรับเอากรอบความร่วมมือทางเศรษฐกิจระดับอนุภูมิภาคมาปรับเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติรวมถึงการออกข้อกำหนดทางกฎหมายที่เอื้อกับการลงทุนในพื้นที่ชายแดนซึ่ง BOI มีส่วนในการริเริ่มของรัฐด้วย รวมถึงโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่ตามมาพร้อมกับการออกนโยบายเช่นถนนทางหลวงที่พัฒนาหรือขยายทางให้การเดินทางสะดวกมากยิ่งขึ้น การสร้างสะพานมิตรภาพไทย-ลาว แห่งที่ 4 เพื่อเชื่อมต่อเส้นทาง R3A ก็ยังเป็นการย้ำว่ารัฐขยายอำนาจเข้ามาควบคุมพื้นที่ชายแดนเกือบจะเต็มตัว เพราะรัฐพยายามทำให้การข้ามแดนในพื้นที่ชายแดนเชิงของ-บ่อแก้วมีเพียงทางเดียว รวมถึงการให้สัมปทานเดินรถและการออกข้อกำหนดมากมายเพื่อสนับสนุนการนำเข้าส่งออกสินค้าและการท่องเที่ยวเป็นต้น ผลของการขยายตัวของรัฐผ่านข้อกำหนดกฎหมายและนโยบายทำให้มูลค่าการค้าชายแดนสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องดังรูปที่ 2

³³ อ้างแล้ว Walker

รูปที่ 2 มูลค่าการค้าชายแดนปีพ.ศ.2552-2560³⁴

ที่มา: ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร กรมการค้าต่างประเทศโดยความร่วมมือของกรมศุลกากร

ในแง่ของการค้าชายแดนเป็นที่แน่นอนว่าย่อมเพิ่มขึ้นเมื่อโครงสร้างพื้นฐานเอื้ออำนวย อีกด้านหนึ่งคือการกำหนดพื้นที่เพื่อให้เกิดการลงทุนโดย BOI ที่กำหนดพื้นที่สนับสนุนการลงทุนออกเป็น 3 พื้นที่เพื่อให้สิทธิพิเศษแก่องค์กรธุรกิจที่ต้องการลงทุนในไทย ประกอบด้วย (ดังตารางที่ 4)

ตารางที่ 4 เขตส่งเสริมการลงทุน BOI³⁵

เขต	จังหวัด
1	กรุงเทพมหานคร นครปฐม นนทบุรี ปทุมธานี สมุทรปราการ และ สมุทรสาคร
2	กาญจนบุรี ฉะเชิงเทรา ชลบุรี นครนายก พระนครศรีอยุธยา ภูเก็ต ระยอง ราชบุรี สมุทรสงคราม สระบุรี สุพรรณบุรี และอ่างทอง
3 (กลุ่ม 1)	กระบี่ กำแพงเพชร ขอนแก่น จันทบุรี ชัยนาท ชุมพร เชียงราย เชียงใหม่ ตรัง ตราด ตาก นครราชสีมา นครศรีธรรมราช นครสวรรค์ ประจวบคีรีขันธ์ ปราจีนบุรี พังงา พัทลุง พิจิตร พิษณุโลก เพชรบุรี เพชรบูรณ์ มุกดาหาร

³⁴ หมายเหตุ ตัวเลขในปีพ.ศ.2560 แสดงแค่เดือนมกราคมจึงทำให้ดูเหมือนว่าแนวโน้มตก แต่โดยรวมแล้วการค้าชายแดนมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตั้งแต่ปีพ.ศ.2552

³⁵ เขตส่งเสริมการลงทุน BOI [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา <http://www.apsconsult.com/index.php/en/features-2/custom/boi> (เข้าสู่ระบบ 13/07/2560)

	แม่ฮ่องสอน ระนอง ลพบุรี ลำปาง ลำพูน เลย สงขลา สระแก้ว สิงห์บุรี สุโขทัย สุราษฎร์ธานี อุตรดิตถ์ อุทัยธานี
3 (กลุ่ม 2)	กาฬสินธุ์ นครพนม นราธิวาส น่าน บุรีรัมย์ ปัตตานี พะเยาแพร่ มหาสารคาม ยโสธร ยะลา ร้อยเอ็ด ศรีสะเกษ สกลนคร สตูล สุรินทร์ หนองบัวลำภู ชัยภูมิ หนองคาย อุบลราชธานี อุรธานี และอำนาจเจริญ

ที่มา: เว็บไซต์ <http://www.apsconsult.com/index.php/en/features-2/custom/boi>

โดยที่แต่ละเขตส่งเสริมการลงทุนจะให้สิทธิพิเศษที่แตกต่างกันไปวัดจากระดับรายได้เฉลี่ยต่อหัว และสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานของแต่ละจังหวัดเป็นเกณฑ์ จังหวัดที่อยู่ในกลุ่มที่ 1 และ 2 เป็นกลุ่มจังหวัดที่มีรายได้ต่อหัวและสิ่งอำนวยความสะดวกอยู่ในระดับสูง ส่วนกลุ่มที่ 3 อยู่ในระดับต่ำกว่า จะสังเกตเห็นว่าจังหวัดชายแดนทั้งภาคเหนือและภาคอีสานส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มที่ 3 ซึ่งองค์กรธุรกิจที่ยื่นขอรับสิทธิจะได้รับสิทธิประโยชน์มากกว่ากลุ่มที่อื่นโดยเฉพาะการยกเว้นภาษีเงินได้นิติบุคคลที่ยาวนานกว่า

จังหวัดเชียงรายที่เป็นจังหวัดชายแดนก็ถูกกำหนดให้อยู่ในกลุ่มที่ 3 เท่ากับว่านิติบุคคลที่ลงทุนในจังหวัดเชียงรายที่เลือกพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจะได้รับสิทธิประโยชน์ทั้งจากคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (BOI) และสิทธิประโยชน์จากเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (ดังตารางที่ 5 และ 6)

ตารางที่ 5 สิทธิประโยชน์จาก BOI และ เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (นอกเหนือ BOI)³⁶

การส่งเสริมจาก BOI	การส่งเสริมนอกเหนือจาก BOI
แบ่งเป็นกรณีกิจการทั่วไปและกิจการเป้าหมาย 13 กลุ่มกิจการเป้าหมาย จะได้รับยกเว้นภาษีเงินได้นิติบุคคล 8 ปี ลดหย่อนร้อยละ 50% อีก 5 ปี ให้ใช้แรงงานต่างด้าวฯ³⁷	กรมสรรพากร (1) ลดหย่อนภาษีเงินได้นิติบุคคลจากร้อยละ 20 เหลือร้อยละ 10 ใน 10 รอบบัญชี (2) ยื่นใช้สิทธิได้ตั้งแต่ 10 ก.ย. 58-31 ธ.ค. 60

³⁶ เดิมทรัพย์ เตละกุล. “นโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนของประเทศไทย-เมียนมาร์”. เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการชายแดนศึกษาครั้งที่ 2 ตอน “บทเรียนเขตเศรษฐกิจพิเศษจากประเทศเพื่อนบ้าน: เมียนมาร์”. 28 เมษายน 2560 ณ สำนักวิชานวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

³⁷ ที่จริงแล้วผู้เขียนไม่เห็นด้วยกับการใช้คำว่าแรงงานต่างด้าว ควรเปลี่ยนเป็นแรงงานข้ามชาติหรือแรงงานต่างชาติ ใดๆก็ตามเพื่อให้สื่อสารเป็นเนื้อเดียวกันกับกฎหมายผู้เขียนจำเป็นต้องใช้คำว่าต่างด้าวไปก่อนในบทความนี้

• ยื่นใช้สิทธิได้ตั้งแต่ 1 ม.ค. 58-31 ธ.ค. 60	• กรมศุลกากร (1) ลดทุนจดทะเบียนของผู้ขอจัดตั้งคลังสินค้าทัณฑ์บนทั่วไป จาก 10 ล้านบาทเหลือ 5 ล้านบาท (2) เขตปลอดอากรต้องมีทุนจดทะเบียนไม่ต่ำกว่า 10 ล้านบาท
---	--

ตารางที่ 6 สิทธิประโยชน์ด้านสินเชื่อ³⁸

การผ่อนปรนเงื่อนไข SME	การจัดสินเชื่อเพื่อการลงทุน
ผ่อนปรนเงื่อนไขให้ SMEs อาทิ เงินลงทุนขั้นต่ำไม่น้อยกว่า 5 ล้านบาท อนุญาตให้นำเครื่องจักรใช้แล้วในประเทศมาใช้ในโครงการที่ขอรับการส่งเสริมฯ ได้ไม่เกิน 10 ล้านบาท	• EXIM Bank จัดสินเชื่อเพื่อการลงทุนใหม่หรือขยายกิจการในเขตเศรษฐกิจพิเศษ • วงเงินสินเชื่อระยะยาว 15 ปี อัตราดอกเบี้ยพิเศษในปีที่ 1 เท่ากับ Prime Rate – 2.50% ต่อปี ปีที่ 2-8 เท่ากับ Prime Rate -1.50% ต่อปี และปีที่ 9-15 เท่ากับ Prime Rate-1.00% ต่อปี • ได้รับวงเงินหมุนเวียนระยะสั้นเพิ่ม

ทั้ง 2 ตารางที่ยกมานั้นเพื่อแสดงให้เห็นรัฐมีข้อกำหนดอะไรบ้างที่เปลี่ยนพื้นที่ชายแดนให้เป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจ นอกจากนั้นยังมีตัวแรงอื่นๆ ที่ช่วยปรับเปลี่ยนพื้นที่ชายแดนให้กลายเป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจ เช่นความต่อเนื่องของกรอบความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคจนไปถึงการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน เช่นสะพานมิตรภาพไทย-ลาวที่มี 4 แห่งในประเทศไทย อีกทั้งยังมีกรอบความร่วมมือกรอบใหญ่ของ WTO ที่จีนเซ็นลงนามข้อตกลงเขตการค้าเสรีจีน-อาเซียน ถนนที่มุ่งสู่จีนตอนใต้จึงค่อนข้างเนื้อหอมอยู่เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว เช่นจังหวัดเชียงรายที่มีพื้นที่ชายแดน แม่สาย เชียงแสนและเชียงของ ชายแดนทั้งสองฝั่งจึงเป็นเป้าหมายการลงทุนของกลุ่มทุนข้ามชาติที่จดทะเบียนร่วมกับไทย และกลุ่มทุนสัญชาติไทย แน่่อนว่าการสนับสนุนสิทธิพิเศษต่างๆ มีส่วนทำให้พื้นที่ชายแดนกลายเป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจและเป็นพื้นที่เป้าหมายใน

³⁸ อ้างแล้ว เดิมทรัพย์ เตะทะกุล

การลงทุนขององค์กรธุรกิจข้ามชาติแต่ไม่ได้หมายความว่าองค์กรธุรกิจข้ามชาติเหล่านั้นสนใจที่จะขอรับสิทธิพิเศษด้านการลงทุนจาก BOI และลงทุนในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษดังจะอธิบายต่อไปข้างหน้า

สรุป

จังหวัดเชียงรายเป็นจังหวัดที่มีพัฒนาการทางเศรษฐกิจและการเมืองมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะยุคที่เข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ หรือ เชียงรายในยุครัฐชาติสมัยใหม่ ซึ่งก่อนหน้านี้เขตแดนไม่ใช่ประเด็นสำคัญในการกำหนดอาณาเขตของอำนาจรัฐ เพราะอำนาจรัฐขึ้นอยู่กับเจ้าผู้ปกครอง เช่น ในยุคล้านนา แต่ล้านนาก็ถูกอิทธิพลของจักรวรรดินิยมตะวันตก อังกฤษและฝรั่งเศสแผ่ขยายเข้าทั้งทางด้านทิศตะวันตกและตะวันออก ทำให้รับสยามต้องปรับตัวใช้วิทยาการการแผนที่เข้ามาเป็นเครื่องมือในการล่าอาณานิคมภายใน หลังจากนั้นเกิดการปฏิรูปการปกครองทำให้เกิดความเสื่อมคลายของระบบเจ้าเมืองและถูกแทนที่ด้วยระบบผู้ว่าราชการจังหวัดและนายอำเภอ ความเป็นจังหวัดเชียงรายจึงมีความชัดเจนขึ้น อีกทั้งในช่วงทศวรรษ 2440 เป็นช่วงที่เริ่มมีการปักปันเขตแดนต่อเนื่องมาจนถึงทศวรรษ 2530 เขตแดนกั้นระหว่างไทยและพม่า ส่วนการปักปันเขตแดนฝั่งทิศตะวันออกระหว่างไทยและลาวเริ่มกระทำการอย่างเข้มข้นในช่วงทศวรรษ 2540 แต่กระนั้นก็ยังมีความคลุมเครือ อย่างไรก็ดีตามขณะที่การปักปันเขตแดนเริ่มเกิดขึ้นแต่ยังไม่ชัดเจนนัก การค้าชายแดนก็ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ทศวรรษ 2480 ถึงปัจจุบัน ประเด็นชายแดนเริ่มชัดเจนมากขึ้นในช่วงสงครามเย็นที่มีการทำสงครามระหว่างค่ายการเมืองสองค่าย เสรีประชาธิปไตยและคอมมิวนิสต์ ชายแดนไทย-ลาวกลายเป็นพื้นที่เผ่าระวังส่งผลต่อการค้าชายแดนและการค้าแดนไปมา แต่ในช่วงต้นทศวรรษ 2520 หน่ออ่อนของการล่มสลายของลัทธิสังคมนิยมคอมมิวนิสต์เริ่มก่อตัว และจีนก็เป็นประเทศที่ไหว่ตัวก่อนเป็นอันดับแรกในกลุ่มประเทศอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขงจนนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจทุนนิยมเสรีในเขตเศรษฐกิจพิเศษด้วยการเชิญกลุ่มทุนจีนโพ้นทะเลเข้าไปลงทุน หลังจากการล่มสลายของกำแพงเบอร์ลินประเทศสังคมนิยมในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขงเช่น สปป.ลาว เวียดนาม พม่า กัมพูชา ก็เริ่มนำเสนอนโยบายการพัฒนาที่เน้นการเปิดตลาด ไทยเองก็เช่นกันที่เสนอนโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้าในช่วงต้นทศวรรษ 2530 จนนำไปสู่กรอบความร่วมมือสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ หลังจากนั้นขยายกรอบเป็นความร่วมมือ 6 ประเทศในอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง (GMS) ชายแดนจึงถูกนิยามใหม่ให้เป็นพื้นที่เพื่อการเชื่อมต่อทางเศรษฐกิจ ประเทศไทยเองก็บรรจุประเด็นดังกล่าวอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7-8 หลังจากนั้นก็มีการริเริ่มเรื่องการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษในพื้นที่ชายแดนจังหวัดเชียงราย มากไปกว่านั้นไม่ใช่เพียงแค่การจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษเท่านั้น คณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนยังออกสิทธิพิเศษเพื่อ

กระตุ้นการลงทุนในจังหวัดเชียงรายในฐานะเป็นจังหวัดที่มีรายได้ต่อหัวน้อย ซึ่งพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ทั้งหมดนี้จะนำไปสู่ปรากฏการณ์การข้ามชาติขององค์กรธุรกิจเอกชนในช่วงทศวรรษ 2550

-

บทที่ 3

พื้นที่ชายแดนปี พ.ศ.2532 - 2556 ภายใต้กระแสการเชื่อมโยงชายแดนและความเปลี่ยนแปลง

ในการประกอบธุรกิจขององค์กรธุรกิจข้ามชาติ

พื้นที่ชายแดนตั้งแต่ปีพ.ศ.2532 ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของเศรษฐกิจชายแดนสมัยใหม่ เนื่องจากช่วงเวลาดังกล่าวเป็นจุดเปลี่ยนทางประวัติศาสตร์ หลังจากประเทศในอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขงได้ปรับทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจโดยมุ่งเน้นเศรษฐกิจแบบตลาด รวมถึงประเทศไทยที่รัฐบาลพ.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณได้ประกาศนโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้าหลังจากนั้นก็มียุทธศาสตร์ต่างๆ มากมายที่ทำให้พื้นที่ชายแดนกลายเป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจ การเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจของพื้นที่ชายแดนเชียงรายต่อกับ สปป.ลาว เมียนมาร์ เพื่อไปยังตอนใต้ของประเทศไทย ผ่านระเบียงเศรษฐกิจเหนือ-ใต้ (north-south economic corridor) เส้นทางตามระเบียงเศรษฐกิจนี้เองที่กลายเป็นปัจจัยสำคัญในการทำให้พื้นที่ชายแดนเป็นเป้าหมายของการลงทุน ซึ่งเดิมมีเพียง 3 อำเภอเท่านั้น (แม่สาย เชียงแสน และเชียงของ) ที่ถูกคาดหมายว่าจะเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ แต่ปัจจุบันพื้นที่ชายแดนกลับขยายตัวไปยังอำเภออื่นๆ ที่ไม่มีพรมแดนติดกับประเทศเพื่อนบ้านโดยตรง เช่น อำเภอแม่จันและอำเภอพญาเม็งรายเป็นต้น

การดึงดูดเงินลงทุนโดยตรงจากต่างชาติถือว่าเป็นยุทธศาสตร์หลักอย่างหนึ่งในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยที่มีมาอย่างชัดเจนตั้งแต่ทศวรรษ 2500 ที่มีการจัดตั้งคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน BOI เพื่อให้สิทธิพิเศษในสาขาการลงทุนที่ประเทศไทยยังขาดแคลน รวมถึงการอนุญาตให้บริษัทข้ามชาติสามารถเข้ามาลงทุนได้ด้วยเช่นกัน การข้ามชาติเพื่อลงทุนในประเทศไทยเกิดขึ้นชัดเจนในช่วงทศวรรษ 2520 เนื่องจากประเทศไทยต้องการเปลี่ยนแปลงตัวเองจากประเทศผลิตทดแทนการนำเข้า (import substitution) กลายเป็นประเทศที่มุ่งเน้นการผลิตเพื่อส่งออก (export oriented) การขยายที่สำคัญนี้จึงต้องการเงินลงทุนจากต่างชาติที่รวมถึงเทคโนโลยีที่ประเทศไทยยังขาดอยู่มาเติมเต็ม อย่างไรก็ตามการอธิบายการข้ามชาติของทุนในฐานะบริษัทข้ามชาติไม่อาจทำให้เกิดความเข้าใจในพื้นที่ที่ต่างไปจากนิคมอุตสาหกรรมภาคกลางและภาคตะวันออก เนื่องจากในพื้นที่ชายแดนมีการลงทุนขององค์กรธุรกิจเอกชนข้ามชาติที่ไม่ได้ใหญ่ถึงขนาดที่จะเรียกได้ว่าเป็นบริษัท แต่เป็นองค์กรธุรกิจขนาดกลางถึงเล็กและมีรูปแบบที่ต่างออกไป ดังนั้นการจะทำความเข้าใจขององค์กรธุรกิจข้ามชาติในพื้นที่ชายแดนต้องทำความเข้าใจความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ชายแดนด้วย

ความเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจหลังยุคเปิดพรมแดนปีพ.ศ.2532-2540

ในประวัติศาสตร์โลกได้เกิดการลงทุนข้ามชาติแล้วหลังจากยุคล่าอาณานิคมสิ้นสุดลง ประเทศอาณานิคมกลายเป็นพื้นที่ลงทุนของกลุ่มบริษัทข้ามชาติเช่นในอินเดียเป็นต้น ส่วนในพื้นที่ภาคเหนือโดยเฉพาะฝั่งที่ติดกับพม่าก็มีการลงทุนขององค์กรธุรกิจข้ามชาติในด้านการทำไม้สัก ถึงแม้ว่าในช่วงเวลายุคล่าอาณานิคมยังไม่มีชายแดนที่ชัดเจนโดยเฉพาะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ในช่วงทศวรรษ 2500 พื้นที่ชายแดนในจังหวัดเชียงรายได้มีการเริ่มปักปันเขตแดนกันมาระยะหนึ่งแล้วไม่ว่าจะเป็นเป็นชายแดนแม่สายที่มาสิ้นสุดการปักปันเขตแดนเกือบๆ จะสิ้นทศวรรษ 2530 ส่วนชายแดนฝั่งอำเภอเชียงแสนและเชียงของที่ติดกับเขต สปป.ลาวได้มีการปักปันเขตแดนอย่างเข้มข้นในทศวรรษ 2540 ดังที่ได้อธิบายไปแล้วในบทที่ 2 กระนั้นก็ถือได้ว่าพื้นที่ชายแดนได้เกิดขึ้นแล้ว การลงทุนโดยคนต่างถิ่นของพื้นที่ชายแดนไม่ได้มาจากบริษัทข้ามชาติก็จริงอยู่ แต่มาจากคนไทยเชื้อสายจีนที่กระจ่ายการลงทุนหาอยู่หากินไปทั่วประเทศไทย เช่นในพื้นที่ภาคใต้กลุ่มคนจีนที่กลายเป็นไทยตั้งแต่ทศวรรษ 2480 ได้สะสมทุนต่อยอดธุรกิจเหมืองแร่ดีบุกและสวนยางพาราจนกลายเป็นรายใหญ่ ซึ่งกลุ่มคนจีนเหล่านี้ได้อาศัยจังหวะการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่รัฐได้รับเงินสนับสนุนจากธนาคารโลกด้านการปลูกยางพาราในยุคจอมพลสฤษดิ์ อีกทั้งยังได้ใช้เครือข่ายการเงินผ่านกลุ่มคนจีนโพ้นทะเลในประเทศสิงคโปร์ขยายการลงทุนจนสามารถครอบครองตลาดส่วนใหญ่ได้ อีกทั้งยังเสริมอำนาจด้วยการสนับสนุนการเมืองท้องถิ่นในภาคได้อย่างต่อเนื่อง¹

การขยายตัวของกลุ่มคนจีนในภาคใต้สะท้อนให้เห็นกระบวนการการขยายตัวด้านการลงทุนของกลุ่มคนเชื้อชาติอื่นในต่างจังหวัด ที่พวกเขาใช้เครือข่ายคนจีนด้วยกันรวมถึงการใช้เครือข่ายการเงินขนาดใหญ่จากจีนโพ้นทะเลเพื่อขยายอำนาจทางธุรกิจ ส่วนการขยายตัวของกลุ่มคนจีนในพื้นที่ภาคเหนือนั้นเห็นได้ชัดในช่วงที่ทางรถไฟจากกรุงเทพฯ มาถึงจังหวัดลำปางก่อนปีพ.ศ.2464 การที่ทางรถไฟขยายตัวมาถึงภาคเหนือนั้นหมายถึงการขยายตัวของโอกาสที่ทางเศรษฐกิจที่กลุ่มคนจีนจากภาคกลางจะสามารถขยับขยายการตั้งถิ่นฐานใหม่เพื่อการหาอยู่หากิน หลังจากปีพ.ศ.2464 ทางรถไฟได้ขยายตัวไปยังเชียงใหม่ก็ทำให้โอกาสทางการค้าของจีนในเชียงใหม่เติบโตมากขึ้น รวมถึงจีนกลุ่มใหม่ที่เดินทางมาตามรถไฟก็มีจำนวนมากขึ้นพร้อมทั้งเริ่มกิจการค้าขายสินค้าอุปโภคบริโภคต่างๆ²

¹ ภูวดล ทรงประเสริฐ. ทุนจีนปักปันได้ เบื้องหลังเบื้องลึกทุนใหญ่โพ้นทะเล. สำนักพิมพ์ เลิฟ แอนด์ ลิฟ. กรุงเทพฯ. 2546

² กิตยุตม์ กิตติธรรมสกุล. บทบาททางเศรษฐกิจของคนจีนในเมืองเชียงใหม่ พ.ศ.2410-2510. วิทยานิพนธ์ ปรัชญาคุณวุฒิบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศาสตร์ สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง. 2556

ในพื้นที่จังหวัดเชียงราย โดยเฉพาะพื้นที่ชายแดน ถึงแม้ว่าจังหวัดเชียงรายจะไม่มีทางรถไฟมาถึง เหมือนกับจังหวัดลำปางและเชียงใหม่ แต่การที่ทางรถไฟมาถึงลำปางและก่อให้เกิดการสร้างชุมชนคนจีน ขึ้นที่บริเวณสถานีรถไฟ ถือว่าเป็นต้นกำเนิดของคนจีนในพื้นที่ชายแดนจังหวัดเชียงราย โดยเฉพาะอำเภอ เชียงของ ดังที่ได้อธิบายไปบางส่วนแล้วในบทที่ 2 ว่าครอบครัวของสงวนที่มีคุณพ่อเป็นชาวจีนจากจังหวัด ไคราช มีญาติอยู่ที่ลำปาง เดินทางมาแต่งงานกับแม่สงวนที่เป็นลูกบุญธรรมของคนจีนที่แม่สายหลังจากนั้น ครอบครัวของสงวนก็ย้ายมาตั้งรกรากที่สภมอำเภอเชียงของ ค้าขายหมู และสินค้าอุปโภคบริโภคที่นำมา จากสปป.ลาวจังหวัดลำปาง³

นอกจากครอบครัวของสงวนแล้วยังมีอีกจำนวนหนึ่งที่เป็นคนจีนและลงทุนทำการค้าขายบริเวณ เชียงของ ครอบครัวของสงวนที่ลงทุนทำการค้าขายมาตั้งแต่ราวๆ ทศวรรษ 2500 พวกเขาอยู่ในทุกช่วงที่ ชายแดนเกิดพลวัตสำคัญๆ ไม่ว่าจะเป็นช่วงรุ่งเรืองของพื้นที่ชายแดนเชียงของที่อยู่ในแผนการสร้างทาง รถไฟจากเด่นชัยก่อให้เกิดความหวังแก่คนจีนให้อพยพเข้ามาลงทุนค้าขาย การค้าชายแดนที่คึกคักและ ฝั่งไทยซื้อขายสินค้ากันอย่างคับคั่ง สงครามเย็นจนถึงยุคที่ชายแดนปิดตั้งแต่ปีพ.ศ.2518-2532 ขณะชายแดน ปิดสงวนเดินทางไปเรียนระดับมัธยมศึกษาที่จังหวัดลำปางพักอยู่กับญาติ หลังจากนั้นก็เข้าไปเรียน มหาวิทยาลัยรามคำแหง กลับมาอยู่เชียงของในปีพ.ศ.2529 ซึ่งเป็นช่วงก่อนที่จะมีการเปลี่ยนสนามรบเป็น สนามการค้า 3 ปี⁴

เมื่อสงวนกลับมาเชียงของก็เข้ามาสานต่อธุรกิจการค้าของที่บ้าน จุดเปลี่ยนที่ทำให้สงวนต้องลงทุน เพิ่มขึ้นหลังจากลาวเปิดพรมแดนอีกครั้งปีพ.ศ.2532 สงวนอธิบายว่าการเปิดพรมแดนอีกครั้งคล้ายกับว่าเป็น การระเบิดความอัดอั้นด้านอุปสงค์ของชาวลาวที่เก็บเงินไว้แต่ไม่สามารถจับจ่ายใช้สอยได้ในช่วงปีพ.ศ. 2518-2531 อุปสงค์ดังกล่าวข้ามฝั่งมายังเชียงของ พี่น้องชาวลาวจำนวนมากติดต่อซื้อวัสดุก่อสร้างกับสงวน เพื่อนำไปต่อเติมบ้าน สร้างบ้านใหม่รวมถึงการซื้อเพื่อที่จะไปขายต่อ สงวนจึงเริ่มลงทุนค้าวัสดุก่อสร้างเป็น เจ้าแรกๆ ในเชียงของที่ค้าข้ามฝั่ง การค้าเป็นทั้งการค้าแบบเงินสดและเงินเชื่อ ถึงแม้จะเป็นการค้าแบบเงิน เชื่อก็เป็นเงินเชื่อที่ค่อนข้างหมุนเร็ว ช่วงเวลาปีพ.ศ.2532-2539 ถือว่าเป็นยุคทองของการค้าชายแดนตาม มุมมองของผู้ประกอบการท้องถิ่นที่ว่าได้⁵

ตั้งแต่ปีพ.ศ.2532 ถือว่าเป็นยุคเริ่มต้นของเสรีนิยมใหม่ทั้งในด้านการเปิดพรมแดนและการเปิดเสรี ทางการเงินที่รัฐบาลมีการอนุญาตให้เกิดการไหลเข้าออกของเงินตราต่างประเทศอย่างเสรีและไร้การควบคุม

³ อ้างแล้ว สัมภาษณ์สงวน

⁴ เรื่องเดียวกัน

⁵ เรื่องเดียวกัน

อย่างรัดกุม เงินทุนต่างประเทศที่เข้ามาผ่านบริษัทการเงินบางส่วนถูกกั๊กไว้เพื่อไปลงทุนในภาคอสังหาริมทรัพย์โดยนักลงทุนมุ่งหวังที่จะเก็งกำไรต่อไป ในช่วงเวลาเดียวกันซึ่งอาจสัมพันธ์กันบ้างราคาที่ดินในจังหวัดเชียงรายเริ่มมีราคาสูงขึ้นรวมถึงชายแดนเชียงแสนและเชียงของ ซึ่งการเก็งกำไรในอสังหาริมทรัพย์ดังกล่าวเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและได้รับความนิยมมาก จนล่วงเลยมาถึงปลายทศวรรษ 2530 ที่ราคาอสังหาริมทรัพย์พุ่งขึ้นสูงจนไม่สามารถจะเก็งกำไรต่อไปได้จนฟองสบู่แตก การกู้เงินเพื่อมาลงทุนเก็งกำไรในภาคที่ไม่ก่อให้เกิดการผลิตรายจริงจึงนำไปสู่หนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ ส่งผลให้บริษัทการเงิน 50 กว่าบริษัทต้องปิดกิจการในปีพ.ศ.2540

แต่คำอธิบายอีกด้านหนึ่งคือวิกฤตเศรษฐกิจปีพ.ศ.2540 ว่ามีสาเหตุมาจากความอ่อนแอภายในรัฐไทยเองซึ่งเป็นผลมาตั้งแต่มีพ.ร.บ.ว่าด้วยธนาคารแห่งประเทศไทยพ.ศ.2485 ที่ให้ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยขึ้นตรงต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ซึ่งกระทรวงการคลังขึ้นตรงต่อฝ่ายการเมือง ด้วยโครงสร้างทางการเมืองลักษณะนี้ทำให้นโยบายด้านการเงินผ่านธนาคารแห่งประเทศไทยต้องขึ้นตรงต่อความต้องการของฝ่ายการเมือง โครงสร้างทางกฎหมายนี้ไม่เคยเปลี่ยนแปลงเลยตลอดปีพ.ศ.2485-2540 ด้วยความไม่เปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างดังกล่าวนี้เลยถูกใช้เป็นเครื่องมือของรัฐบาลเสรีนิยมใหม่อย่างรัฐบาลชาติชาย ชุณหะวัณ ถึงแม้ว่านักเทคนิคบางคนในธนาคารแห่งประเทศไทยไม่เห็นด้วยกับการเปิดเสรีทางการเงินอย่างไร้การควบคุม แต่ก็ไม่สามารถทำอะไรได้เนื่องจากไม่มีอำนาจตาม พ.ร.บ.ธนาคารแห่งประเทศไทย ธนาคารแห่งประเทศไทย อีกทั้งเพื่อให้ดึงดูดเงินลงทุนจากต่างประเทศดังนั้นการคงอัตราแลกเปลี่ยนในให้คงที่แต่การตรึงอัตราแลกเปลี่ยนในให้คงที่โดยปล่อยให้เงินตราไหลเข้าออกอย่างเสรีเป็นสถานการณ์ที่เสี่ยงมากหากเกิดการไหลออกอย่างรวดเร็ว และสถานการณ์ดังกล่าวก็เกิดขึ้น การดึงดูดใช้เงินทุนสำรองระหว่างประเทศเพื่อรักษาระดับอัตราแลกเปลี่ยนในให้คงที่ประกอบกับการถูกโจมตีค่าเงินอย่างต่อเนื่องทำให้ธนาคารแห่งประเทศไทยต้องประกาศลอยตัวค่าเงินในที่สุดส่งผลให้เงินบาทอ่อนค่าลงอย่างรุนแรง เท่ากับว่าหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้จากภาวะฟองสบู่เพิ่มมูลค่าขึ้นสูงซ้ำเติมสถานการณ์⁶

ไม่ว่าวิกฤตเศรษฐกิจจะเกิดขึ้นได้อย่างไร แต่ที่แน่นอนที่สุดคือวิกฤตเศรษฐกิจดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อการค้าชายแดนอย่างมีนัยสำคัญ เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจที่มีปัญหาส่งผลต่อการประกอบธุรกิจเงินเชื่อโดยตรง ยกตัวอย่างเช่นการทำธุรกิจของสงวนที่ต้องส่งวัสดุก่อสร้างจากบริษัทใหญ่ที่กรุงเทพฯ ซึ่งการส่งวัสดุก่อสร้างในปริมาณที่มากมาย จำเป็นต้องใช้เงินเชื่อและรอบการชำระหนี้ยาวนานพอสมควร เช่น หนึ่งเดือน และระยะการชำระหนี้ที่สงวนจะได้รับจากฝั่งลาวอาจเป็นประมาณ 3 สัปดาห์ แต่เมื่อระยะเวลาบริษัทใหญ่ที่

⁶ อภิชาติ สถิตนิรามัย, “รัฐไทยกับการปฏิรูปเศรษฐกิจจากกำเนิดทุนนิยมนาธนาคารถึงวิกฤตเศรษฐกิจ 2540”, ฟาเดียวกัน กรุงเทพฯ, 2556

กรุงเทพฯ ร่นลงเป็น 3 – 2 สัปดาห์ทำให้ต้องใช้เงินทุนสำรองชำระไปก่อนจนถึงจุดที่แบกรับภาระทางการเงินดังกล่าวไม่ไหวทำให้ต้องยอมขาดทุนไป⁷

นอกจากวิกฤตเศรษฐกิจที่ส่งผลต่อการประกอบธุรกิจของผู้ประกอบการชายแดนแล้ว สถานการณ์ในช่วงเวลาดังกล่าวที่สะท้อนให้เห็นการขยายตัวเข้าไปของทุนจากบริษัทใหญ่ของประเทศไทย อาจไม่ใช่การลงทุนโดยตรงของบริษัทใหญ่ แต่เป็นลักษณะที่บริษัทใหญ่พยายามใช้ทุนทางสังคมของผู้ประกอบการในพื้นที่ที่มีสายสัมพันธ์กับผู้ประกอบการฝั่งลาวทำการติดต่อสื่อสารเพื่อส่งสินค้าเข้าไปขายในฝั่งลาวโดยอาศัยท่าเรือบักซึ่งเป็นท่าเรือแพขนานยนต์ สินค้าที่ข้ามฝั่งไปในช่วงเวลาดังกล่าวก็เป็นสินค้าอุปโภคบริโภคทั่วไป แต่เมื่อบริษัทใหญ่ทำธุรกิจผ่านผู้ประกอบการท้องถิ่นได้ระยะหนึ่งก็สามารถติดต่อประสานงานกับผู้ประกอบการฝั่งลาวเองได้ จึงไม่จำเป็นต้องใช้ผู้ประกอบการท้องถิ่นเป็นผู้ติดต่อประสานงานอีกต่อไป⁸

สถานการณ์การลงทุนในพื้นที่ชายแดนในก่อนปีพ.ศ.2540 ยังไม่มีการลงทุนของห้างร้านสมัยใหม่ในพื้นที่ หากแต่มีการลงทุนใน “ภาคเศรษฐกิจของประสบการณ์”⁹ เช่นด้านการท่องเที่ยวและบริการร้านอาหารซึ่งสัมพันธ์กับอัตลักษณ์ความเป็นเมืองชายแดนเชิงของ (บางตัวอย่างได้อธิบายไปแล้วในบทที่ 2) เป็นผลต่อเนื่องมาจากสภาพสังคมเมืองชายแดนยุคสงครามเย็นโดยการลงทุนด้านความมั่นคงของรัฐบาลไทยที่สนับสนุนโดยสหรัฐอเมริกาในทศวรรษ 2510 ก่อให้เกิดอุปสงค์ในพื้นที่ และมีอุปทานตอบสนองเช่นการเปิดร้านอาหารของข้าราชการในท้องถิ่น บวกกับปีพ.ศ.2529 ที่เจ้าชายอาคิชิโนะแห่งญี่ปุ่นเดินทางมาทอดพระเนตรพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อปลาบึกที่หาดไคร้ ส่งผลให้การท่องเที่ยวเชิงเชิงของเพื่อมาชมปลาบึกได้รับความนิยม จนกระทั่งต้นทศวรรษ 2530 การท่องเที่ยวก็ได้รับความนิยมจนมีการลงทุนทำธุรกิจเกสต์เฮาส์ของคนไทยที่มาจากต่างพื้นที่ หลังจากนั้นก็มีคนท้องถิ่นผันตัวเองจากเกษตรกร พ่อค้าแม่ค้าในตลาดมาลงทุนธุรกิจเกสต์เฮาส์ราวๆ กลางทศวรรษ 2530 ยิ่งทำให้ภาค “เศรษฐกิจของประสบการณ์” ขยายตัวในช่วงก่อนทศวรรษ 2540 จะสิ้นสุดลง¹⁰

⁷ อ้างแล้ว สัมภาษณ์สงวน

⁸ เรื่องเดียวกัน

⁹ โปรดอ่าน Lorentzen, Anne and Hansen, Carsten Jahn. (2012). “The Role and Transformation of the City in the Experience Economy: Identifying and Exploring Research Challenges”. The City in the Experience Economy. USA. Routledge ที่นิยาม “เศรษฐกิจของประสบการณ์” (experience economy) ว่าเป็นระบบเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นเนื่องจากการขยายตัวของความเป็นเมืองเข้าไปในพื้นที่ แล้วมีระบบการผลิตสินค้าประสบการณ์ (experiential products) ซึ่งจะเป็นการขยายประสบการณ์ความรู้สึกให้กับผู้บริโภค เช่นการท่องเที่ยวและบริการ เป็นต้น

¹⁰ อ้างแล้ว ปฐมพงศ์

การลงทุนในภาค “เศรษฐกิจของประชาชน” กับการลงทุนขององค์กรธุรกิจข้ามชาติก่อนปีพ.ศ. 2540 นั้นแทบไม่มีเลย หากจะมีก็เพียงแต่ชาวจีนที่ไม่มีเชื้อชาติไทยลงทุนอยู่บ้างเช่นนายบุญเลิศอดิทธาทิ ของจีนคณะชาติที่ไม่ได้กลับประเทศแล้วใช้ชีวิตเดินทางหากินไปมาระหว่างลาว-ไทย-ตอนใต้ของประเทศจีน สะสมทุนแต่งงานอยู่กันกับคนไทยลงทุนเปิดเกสต์เฮาส์ราคาถูกเพื่อรองรับการเดินทางของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอยู่คนหนึ่ง คือกรณีของบุญเลิศที่ลงทุนดัดแปลงบ้านสองชั้นของตนเองที่ซื้อต่อมาจากนักการเมืองท้องถิ่นในพื้นที่คนหนึ่ง¹¹

วิกฤตเศรษฐกิจปีพ.ศ.2540 นอกจากจะส่งผลกระทบต่อผู้ประกอบการธุรกิจค้าเงินเชื่อข้ามแดนอย่างธุรกิจของสงวนแล้ว ยังมีผลในด้านบวกอยู่บ้างคือการเป็นปัจจัยให้เกิดการขยายตัวของภาค “เศรษฐกิจของประชาชน” หลังจากนั้นจะอธิบายต่อในหัวข้อถัดไป

ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจข้ามแดนหลังวิกฤตเศรษฐกิจปีพ.ศ.2540-2556

สภาวะเศรษฐกิจชายแดนเชียงรายได้เฉพาะชายแดนอำเภอเชียงของหลังวิกฤตเศรษฐกิจปีพ.ศ. 2540 – 2556 ถือว่าเป็นช่วงเวลาสำคัญของความเปลี่ยนแปลงที่ทำให้พื้นที่ชายแดนลุ่มแม่น้ำโขงค่อนข้างเนือหอมพอสมควร เนื่องจากการที่รัฐในอนุภาคลุ่มแม่น้ำโขงสามารถเชื่อมต่อชายแดนเข้าหากันเพื่อทำให้ระเบียงเศรษฐกิจเหนือ-ใต้ (north-south economic corridor) นั่นคือการสร้างสะพานมิตรภาพไทย-ลาวแห่งที่ 1 2 3 และ 4 รวมถึงการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศจีนจนสามารถสะสมทุนในระดับที่กลายเป็นประเทศผู้ให้ได้ ทำให้จีนสามารถแผ่ขยายอิทธิพลทางเศรษฐกิจลงมายังอนุภาคลุ่มแม่น้ำโขงได้อย่างง่ายดาย

สภาพเศรษฐกิจทั่วไปของชายแดนเชียงของตั้งแต่หลังปีพ.ศ.2540 เป็นช่วงเวลาที่เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นอีกครั้งเนื่องจากคนกลุ่มหนึ่งที่เคยออกไปเรียนและทำงานในกรุงเทพฯ ทั้งในภาคการเงินและภาคอุตสาหกรรม พวกเขาได้รับผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจและเห็นว่ากรุงเทพฯ ไม่ใช่สถานที่ที่พวกเขาจะฝากความหวังในอนาคตได้ ในเวลาเดียวกันก็เป็นช่วงที่ภาค “เศรษฐกิจของประชาชน” เริ่มขยายตัวอย่างต่อเนื่องพื้นที่ชายแดนเชียงของ เช่นภาคการท่องเที่ยว พวกเขาจึงกลับมาที่เชียงของเริ่มต้นลงทุนในภาคบริการการท่องเที่ยวอย่างการปรับปรุงบ้านของครอบครัวต่อเติมเป็นเกสต์เฮาส์ เช่นเจ้าของเกสต์เฮาส์บ้านริมตลิ่งที่เริ่มลงทุนปรับปรุงบ้านพักเป็นร้านนวดแผนไทยและเกสต์เฮาส์รวมๆ กลางทศวรรษ 2540 อีกแห่งหนึ่งคือเกสต์เฮาส์บ้านพักผ่อนซึ่งเดิมที่เจ้าของคือครอบครัวเจ้าหน้าที่ไปรษณีย์เชียงของลงทุนทำเกสต์เฮาส์

¹¹ เรื่องเดียวกัน

ในช่วงทศวรรษ 2530 ต่อมาปลายทศวรรษ 2540 ลูกสาวของเขาที่เคยไปเรียนเศรษฐศาสตร์มหาวิทยาลัยรามคำแหง เดินทางกลับมาจากมหาชัยเริ่มลงทุนต่อยอดธุรกิจเอสเอ็มอีจนถึงปัจจุบัน¹²

นอกจากคนท้องถิ่นที่เคยจากบ้านเกิดไปทำงานภาคกลางกลับมาลงทุนในภาค “เศรษฐกิจของประชาชน” แล้วยังมีชาวต่างชาติซึ่งเป็นชาวอังกฤษคนหนึ่งแต่เดิมคือนักท่องเที่ยวที่หลงรักชายแดนเชียงของเขาจึงตัดสินใจลงทุนทำเอสเอ็มอีที่เชียงของในช่วงกลางทศวรรษ 2550¹³ สะท้อนให้เห็นว่าพื้นที่เชียงของเริ่มเป็นที่สนใจของนักลงทุนเอกชนรายย่อยจากต่างประเทศถึงแม้ไม่ใช่การลงทุนขนาดใหญ่ก็ตาม

ในอีกด้านหนึ่งอิทธิพลที่อยู่เหนือชายแดนเชียงของขึ้นไปคือมหาอำนาจใหม่อย่างจีนเริ่มแผ่อิทธิพลมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ทศวรรษ 2530 หลังจากที่จีนเริ่มเห็นแล้วว่าการพัฒนาเศรษฐกิจแบบคอมมิวนิสต์ล้มเหลวและไม่สามารถนำทางสู่การกำจัดปัญหาความยากจนได้ การปรับเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมจึงเป็นคำตอบเห็นได้ชัดในยุคของเติ้ง เสี่ยวผิง (Deng Xiaoping) ปลายคริสต์ทศวรรษ 1970 ที่ไม่สนใจวิธีการหากแต่เน้นที่เป้าหมาย จึงริเริ่มเปิดชายฝั่งตะวันออกกำหนดเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อดึงเงินลงทุนจากจีนโพ้นทะเล มีคำอธิบายว่าจากนักวิชาการเช่น Aihwa Ong เสนอว่าจีนใช้วิธีการบริหารอำนาจอธิปไตยที่หลากหลาย (Variegated Sovereignty) เพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจ ดึงเงินลงทุนจากจีนโพ้นทะเลโดยไม่แทรกแซงการปกครองของฮ่องกง มาเก๊า และ ไต้หวัน¹⁴ อีกคำอธิบายหนึ่งของ David Harvey เสนอว่าจีนใช้นโยบาย “เสรีนิยมใหม่แบบจีน” ที่ต่างไปกับเสรีนิยมใหม่แบบตะวันตก ซึ่งตลาดทุนนิยมเสรีของจีนไม่ใช่การปล่อยให้ตลาดทำงานได้อย่างเสรีตั้งแต่แรกเริ่ม แต่รัฐบาลต่างหากที่บทบาทในการวางโครงสร้างพื้นฐานให้เกิดความเสรีทางทุนนิยมเช่นการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อสะสมทุนและเทคโนโลยี จีนประสบความสำเร็จอย่างยิ่งในการในการดึงดูดการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศซึ่งในต้นคริสต์ทศวรรษ 2000 จีนมีเงินไหลเข้าจำนวนมหาศาล แต่ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้นักทฤษฎีกับญี่ปุ่นและเกาหลีแล้วถือว่าจีนยังไม่ใช้ประเทศที่ไปลงทุนในต่างประเทศ¹⁵

ในช่วงทศวรรษ 2530 หลังจากที่จีนปรับเปลี่ยนแนวนโยบายมามุ่งเน้นเศรษฐกิจทุนนิยม จีนก็เริ่มแสวงหาพันธมิตรทางเศรษฐกิจจากประเทศในอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขงเช่นกรอบความร่วมมือสี่เหลี่ยม

¹² เรื่องเดียวกัน

¹³ เรื่องเดียวกัน

¹⁴ Ong, Aihwa. The Chinese Axis: Zoning Technologies and Variegated Sovereignty. Journal of East Asian Studies 4 (2004), 69–96

¹⁵ Harvey, David. “A Brief History of Neoliberalism.” Oxford University Press. Oxford University Press Inc., New York. 2007

เศรษฐกิจและพัฒนาเป็นกรอบความร่วมมือ 6 ประเทศในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง (GMS) ซึ่งสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจจะประกอบไปด้วยกรอบความร่วมมือทั้งหมด 9 ด้าน¹⁶

1. เพื่อส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาเขตสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจให้มีความเจริญก้าวหน้าทางด้านเศรษฐกิจและสังคม
2. กำหนดให้มีความร่วมมือในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการคมนาคมขนส่งเพื่อเป็นพื้นฐานความร่วมมือทางเศรษฐกิจการค้าร่วมกัน
3. ส่งเสริมให้มีความร่วมมือ และการเคลื่อนย้ายปัจจัยทางเศรษฐกิจต่างๆ ระหว่างกัน เช่น การเคลื่อนย้ายการลงทุนเทคโนโลยี ทรัพยากรและการจัดการ
4. จัดให้มีกลไกหรือหน่วยงานกลางเพื่อประสานความร่วมมือ และแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่อาจมีขึ้น
5. เพื่ออำนวยความสะดวก และขจัดปัญหาและขจัดอุปสรรคด้านการค้าและการลงทุนระหว่างกัน
6. ส่งเสริมให้ภาคเอกชนและรัฐวิสาหกิจของแต่ละประเทศได้เข้าร่วมมีบทบาทกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจ การค้าการลงทุนซึ่งกันและกัน
7. ส่งเสริมให้มีการติดต่อไปมาหาสู่ แลกเปลี่ยนทางด้านวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวระหว่างกัน
8. เสริมสร้างให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและเหมาะสม
9. เสริมสร้างการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และให้มีการแลกเปลี่ยนทักษะความเชี่ยวชาญและเทคโนโลยี รวมทั้งรักษาและปกป้องสิ่งแวดล้อมของอนุภูมิภาค

หลังจากนั้น ADB (Asian Development Bank) ยกย่องความร่วมมือเป็น 6 ประเทศหรือ GMS ยังประกอบไปด้วย 9 ประเด็นหลัก คือ 1. การคมนาคมขนส่ง 2. การติดต่อสื่อสาร 3. พลังงาน 4. ทรัพยากรมนุษย์ 5. สิ่งแวดล้อม 6. การค้า 7. การลงทุน 8. การท่องเที่ยว และ 9. การเกษตร นอกจากนี้แล้วยังมีวัตถุประสงค์ของความร่วมมือที่ปรับเปลี่ยนซึ่งต่างไปจากเดิมคือ

1. ส่งเสริมให้เกิดการขยายตัวทางการค้า การลงทุน อุตสาหกรรม การเกษตรและบริการเพื่อก่อให้เกิดกิจการจ้างงาน และยกระดับการครองชีพของประชาชนในพื้นที่
2. ส่งเสริมและพัฒนาความร่วมมือทางเทคโนโลยี และการศึกษาระหว่างกัน
3. ให้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่ส่งเสริมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

¹⁶ ม.ล.พันธุ์สุริย อดาวลัย และ ศิริพงษ์ อดาวลัย ณ อยุธยา, “รายงานการวิจัยเรื่องผลกระทบของโครงการสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจต่อประเทศไทย”, คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2540

4. ส่งเสริมและเพิ่มขีดความสามารถ และโอกาสทางเศรษฐกิจในเวทีการค้าโลก

บทบาทของจีนต่อประเทศอนุภูมิภาคแม่น้ำโขงเริ่มชัดเจนมากขึ้นในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจปีพ.ศ.2540 (ค.ศ.1997) โดยจีนใช้การทูต “เสน่ห์เชิงรุก” (charm offensive) เนื่องจากการที่ประเทศไทยได้รับผลกระทบจากฉันทมติวอชิงตัน (Washington Consensus) ที่ต้องผูกพันค่าเงินกับเงินดอลลาร์สหรัฐ และต้องปรับเปลี่ยนโครงสร้างการบริหารให้เป็นเสรีนิยมโดยต้องลดบทบาทของรัฐลง แต่ขณะเดียวกันการช่วยเหลือจากจีนปราศจากเงื่อนไขแทรกแซงการบริหารของรัฐ หลังจากปีพ.ศ.2544 (ค.ศ.2001) จีนได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลก (WTO) ส่งผลให้จีนสามารถทำข้อตกลงการค้าเสรีได้กับประเทศสมาชิกด้วยกันไม่ว่าจะเป็นรูปแบบทวิหรือพหุภาคี นั่นทำให้จีนสามารถทำข้อตกลงการค้าเสรีอาเซียน-จีนได้ในปีพ.ศ.2547 (ค.ศ.2004) ผลที่ตามมาของข้อตกลงการค้าเสรีคือจะมีการลดภาษีสินค้าส่วนใหญ่ให้เป็นศูนย์ภายในปีพ.ศ.2553 (ค.ศ.2010)¹⁷

จีนเริ่มปฏิบัติตามแผนกรอบความร่วมมือ GMS โดยการสนับสนุนการก่อสร้างถนนเชื่อมต่อคุนหมิง-กรุงเทพฯ จำนวนเงิน 30 ล้านดอลลาร์ และ 5 ล้านดอลลาร์สำหรับการปรับปรุงช่องทางเดินเรือในแม่น้ำโขงตอนบน นอกจากโครงสร้างพื้นฐานแล้วจีนยังได้สนับสนุนการฝึกอบรมด้านการเกษตร พืชการศุลกากร และการโทรคมนาคมให้กับกลุ่มคนมากกว่า 500 คน ที่มากไปกว่านั้นจีนยังตั้งเงินกองทุนพิเศษ 20 ล้านดอลลาร์สำหรับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์¹⁸

การรุกคืบเข้ามาของมหาอำนาจจีนในคริสต์ทศวรรษ 2000 – 2010 ไม่ใช่การกระทำที่จีนเป็นฝ่ายกระทำต่อประเทศในอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขงเพียงด้านเดียว เพราะประเทศในอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขงเองก็อ้าแขนรับจีนด้วยเช่นกัน ยกตัวอย่างเช่นการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อให้บริษัทข้ามชาติเชื้อสายจีนเข้าไปร่วมลงทุนในระยะเวลายาวนานกว่า 99 ปี ปรากฏการณ์นี้อาจเรียกได้ว่าเป็นกระบวนการทำอธิปไตยให้กลายเป็นสินค้า ซึ่งบริษัทข้ามลงทุนทำคาสิโน¹⁹ การแปรรูปแผ่นดินของประเทศลาวให้กลายเป็นสินค้าเพื่อให้บริษัทเช่า สะท้อนให้เห็นอำนาจทางเศรษฐกิจของจีนว่าเป็นแหล่งทรัพยากรทางการเงินขนาดใหญ่เพื่อที่จะอาศัยในการพัฒนาพื้นที่และกระตุ้นการพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งประเทศไทยเองก็มี

¹⁷ Sung, Hsing-Chou. “China’s Geoeconomic Strategy: Toward the Riparian States of the Mekong Region”. Impact of China’s Rise on the Mekong Region. PALGRAVE MACMILLAN. USA. 2015, pp. 53-84

¹⁸ เรื่องเดียวกัน

¹⁹ Laungaramsri, Pinkaew. Commodifying Sovereignty: Special Economic ones and the Neoliberalization of the Lao Frontier. “Impact of China’s Rise on the Mekong Region”. PALGRAVE MACMILLAN. USA. 2015

ความพยายามที่จะแปรรูปแผ่นดินให้กลายเป็นสินค้าแต่ในความเป็นจริงยังไม่เกิดขึ้นเนื่องจากมีกระแสน้ำในพื้นที่

นอกจากการแพร่กระจายอำนาจของเงินที่ขยายลงมาทางใต้แล้ว ความพยายามเชื่อมต่อชายแดนข้ามแม่น้ำโขงมาตั้งแต่ปีพ.ศ.2537 คือการเปิดใช้สะพานมิตรภาพไทย-ลาวแห่งที่ 1 ที่จังหวัดหนองคายข้ามไปเวียงจันทน์สนับสนุนงบประมาณโดยรัฐบาลประเทศออสเตรเลีย²⁰ แห่งที่ 2 อยู่ที่จังหวัดมุกดาหารเปิดใช้งานปีพ.ศ.2549 เงินลงทุนจากการกู้ยืม²¹ แห่งที่ 3 อยู่ที่จังหวัดนครพนมเปิดใช้อย่างเป็นทางการเมื่อปีพ.ศ.2554 และหลังจากนั้นอีก 2 ปี มีการเปิดสะพานมิตรภาพไทย-ลาวแห่งที่ 4 ที่อำเภอเชียงของข้ามไปแขวงบ่อแก้วเป็นการลงทุนร่วมกันระหว่างรัฐบาลไทยและลาว ซึ่งสะพานมิตรภาพไทย-ลาวแห่งที่ 4 นี้เป็นสะพานที่ทำให้เชื่อมต่อของเส้นทาง R3A เกิดขึ้นได้จริงและสามารถย่นระยะเวลาการขนถ่ายสินค้าได้ระดับหนึ่ง

จากรูปที่ 3 ที่แสดงการเชื่อมต่อเส้นทาง R3A ทั้งเส้นทางเก่าและเส้นทางใหม่ เส้นทางเก่าคือเส้นทางแดงส่วนเส้นทางใหม่คือเส้นทางสีเหลือง การเดินทางขนส่งสินค้าหรือคนโดยใช้เส้นทางเก่าต้องเดินทางเข้าไปในตัวอำเภอเชียงของถ่ายโอนสินค้าที่ทำเรือบัก (วงกลมสีน้ำเงิน) เพื่อข้ามแม่น้ำโขงโดยเรือแพขนานยนต์ไปยังท่าเรือห้วยทรายแขวงบ่อแก้ว สปป.ลาว หลังจากนั้นก็เดินทางข้ามเขาเล็กน้อยไปยังเส้นทางที่มุ่งหน้าไปยังตอนใต้ของประเทศจีน แต่เส้นทางใหม่ไม่ต้องขนถ่ายสินค้าข้ามน้ำโดยเรือแพขนานยนต์แต่สามารถเดินทางข้ามสะพานมิตรภาพไทย-ลาวแห่งที่ 4 และไม่ต้องวิ่งเข้าไปในตัวเมืองอำเภอเชียงของที่มีถนนผ่ากลางเมืองค่อนข้างแคบ ทำให้ใช้เวลาในการเดินทางขนส่งสินค้าเร็วกว่าเส้นทางเก่า

การเปิดใช้สะพานมิตรภาพไทย-ลาวแห่งที่คือจุดเปลี่ยนสำคัญในการปรับเปลี่ยนภูมิทัศน์ทางเศรษฐกิจของชายแดนเชียงของให้ไม่เหมือนเดิม ด้วยโครงสร้างพื้นฐานเหมาะสมกับการขนส่งทำให้กลายเป็นเป้าหมายการลงทุนขององค์กรธุรกิจเอกชนข้ามชาติ (ดังจะอธิบายต่อไปข้างหน้า) รูปแบบการขนส่งสินค้าทางบกมีความจำเป็นอย่างยิ่งในเชิงยุทธศาสตร์การค้าของพื้นที่เชียงของและตอนใต้ของประเทศจีน เนื่องจากการขนส่งทางน้ำสามารถกระทำได้ถึงแค่ชายแดนอำเภอเชียงแสน เนื่องจากเกาะแก่งหิน “คอนผีหลง” ที่เป็นปราการขวางกั้นการเดินทางเรือขนาด 500 ตันอยู่ จึงเป็นหนึ่งในสาเหตุที่ว่าทำไมจีนถึงต้องการจัดการกับเกาะแก่งในแม่น้ำโขงระหว่างอำเภอเชียงแสนและเชียงของ

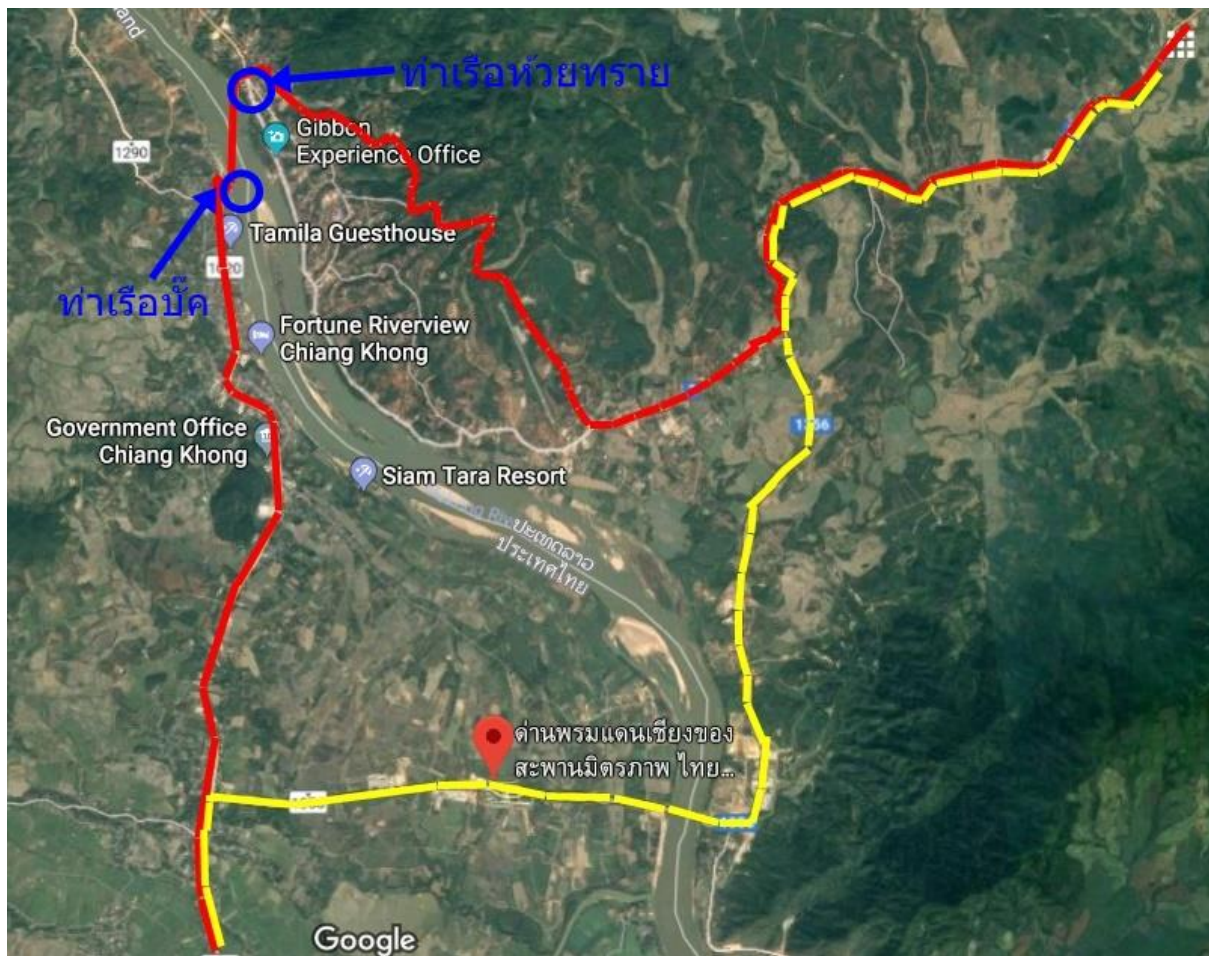
²⁰ “Thai-Lao Friendship Bridge” [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา

https://en.wikipedia.org/wiki/Thai%E2%80%93Lao_Friendship_Bridge (เข้าสู่ระบบ 05/07/2561)

²¹ “Second Thai-Lao Friendship Bridge” [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา

https://en.wikipedia.org/wiki/Thai%E2%80%93Lao_Friendship_Bridge (เข้าสู่ระบบ 05/07/2561)

รูปที่ 3 การเชื่อมต่อเส้นทาง R3A เก้าและใหม่

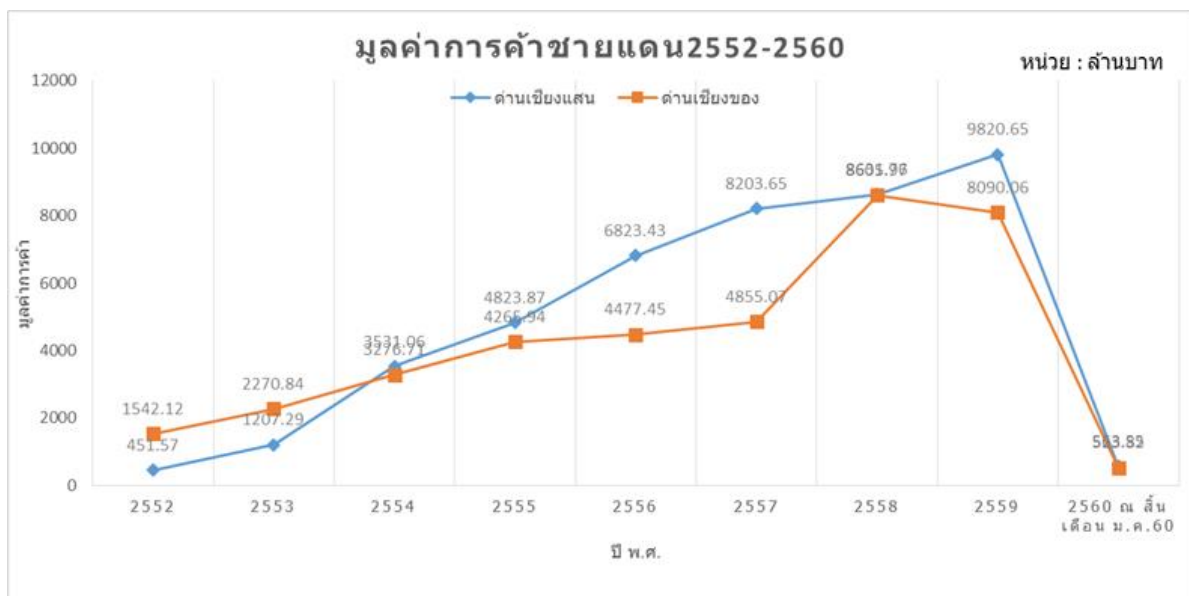

หากเราย้อนพิจารณาถึงเส้นทางที่อยู่ในแนวระเบียงเศรษฐกิจเหนือ-ใต้ (north-south economic corridor) ของกรอบความร่วมมือ GMS จะพบว่าทางออกสู่ตอนใต้ของประเทศไทยที่ผ่านจังหวัดเชียงรายนั้นมีอยู่ 2 ทางด้วยกันคือถนน R3A และ R3B ที่ไม่พิจารณา R3B ในงานวิจัยชิ้นนี้ก็เพราะว่าเส้นทางจาก R3B ที่ต้องผ่านประเทศเมียนมาร์นั้นยังคงมีปัญหาติดขัดอยู่ทำให้ระบบโลจิสติกส์ไม่สามารถทะลุไปถึงตอนใต้ประเทศจีนได้อย่างง่ายดายนัก การพิจารณา R3A จึงจะทำให้เห็นปรากฏการณ์เศรษฐกิจข้ามแดนและผ่านแดนไปยังตอนใต้ของจีนทางบกชัดเจนกว่า

เส้นทาง R3A เป็นเส้นทางที่สามารถเดินทางต่อเนื่องได้ไปถึงท่าเรือกรุงเทพฯ ทำให้สินค้าจากท่าเรือกรุงเทพฯ สามารถส่งออกไปยังตอนใต้ของประเทศไทยได้ เมื่อพิจารณาด้านกรอบความร่วมมือทางเศรษฐกิจตั้งแต่ทศวรรษ 2540 – กลางทศวรรษ 2550 จะพบว่าประเทศไทยมีกรอบความร่วมมือที่ส่งผลต่อพื้นที่ชายแดนเชียงของอยู่ 2 กรอบใหญ่ คือ ข้อตกลงการค้าเสรีอาเซียน-จีน และกรอบ GMS ซึ่ง GMS ที่สนับสนุนโดย ADB เป็นเหมือนกระดูกสันหลังที่วางโครงสร้างพื้นฐานให้ระบบของข้อตกลงการค้าเสรี

อาเซียน-จีนทำงานได้ง่ายมากขึ้น ในเบื้องต้นพบว่าการค้าชายแดนและการค้าชายแดนตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2550 มีมูลค่าสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องดังรูปที่ 4 มูลค่าการค้าชายแดนด้านเชียงแสนและเชียงของปีพ.ศ.2552-เดือนมกราคม 2560 การขยายและปรับปรุงถนนหนทางเชื่อมต่อระหว่างตัวเมืองจังหวัดเชียงรายไปอำเภอ เชียงของก็มีมาตรฐานที่สูงขึ้นหน้าถนนกว้างขึ้นทำให้รถบรรทุกสามารถทำความเร็วได้กว่าในอดีต หากเรา ย้อนไปดูประวัติศาสตร์การเดินทางระหว่างชายแดนเชียงของไปตัวเมืองจังหวัดฯ ราวๆ ทศวรรษ 2500 – 2510 ผู้คนต้องใช้เวลานานมาก บ้างก็ต้องนั่งเรือไปยังอำเภอเชียงแสนเพื่อขึ้นรถโดยสารประจำทางเข้าตัวเมือง เชียงรายกินเวลาเป็นวันๆ

รูปที่ 4 มูลค่าการค้าชายแดนด้านเชียงแสนและเชียงของปีพ.ศ.2552-มกราคม 2560

ที่มา: ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร กรมการค้าต่างประเทศโดยความร่วมมือของกรมศุลกากร

โครงสร้างพื้นฐานต่างๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่จากกรอบ GMS ทำให้ความทันสมัยขยายตัวสู่ชายแดน เชียงของ ทุนใหญ่จากส่วนกลางของประเทศเริ่มเข้ามาลงทุนในพื้นที่มากขึ้นก่อนที่จะการประกาศเขตพัฒนา เศรษฐกิจพิเศษในยุคของพ.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชาปีพ.ศ.2558 แต่การประกาศเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ไม่ใช่ปัจจัยเดียวที่ทำให้ราคาที่ดินในอำเภอเชียงของสูงขึ้น เพราะก่อนปีพ.ศ.2556 ราคาที่ดินบริเวณตำบลเวียง มีราคาสูงขึ้น มีการประกาศขายกันอย่างคึกคัก ปราชญ์การณ์ดังกล่าวนี้ยังส่งผลให้เกิดการขายตัวของ ศูนย์กลางพื้นที่ชายแดน ที่ในช่วงก่อนปีพ.ศ.2556 ศูนย์กลางพื้นที่ชายแดนเชียงของ หรือพื้นที่ที่มีกิจกรรม การข้ามแดนอย่างเข้มข้นเกิดขึ้น อยู่ที่บริเวณตัวเมืองอำเภอเชียงของ แต่หลังจากเปิดสะพานมิตรภาพฯ ทำให้

ศูนย์กลางขยายลงมาทางใต้ประมาณ 11 กิโลเมตร และทำให้รัศมีของพื้นที่ชายแดนขยายตัวกว้างออกไปอีก²² ซึ่งหลังจากปีพ.ศ.2556 อิทธิพลของพื้นที่ชายแดนได้ขยายตัวลึกเข้าไปยังอำเภอใกล้เคียงเช่นอำเภอพญาเม็งรายรวมถึงบางอำเภอของจังหวัดพะเยา

องค์กรธุรกิจข้ามชาติในพื้นที่ชายแดนเชียงราย

การขยายตัวของเศรษฐกิจจีนตั้งแต่ปลายคริสต์ทศวรรษ 1970 เป็นต้นมาจากขนาด GDP 268.3 พันล้านดอลลาร์ในปีค.ศ.1978 (ปีพ.ศ.2521) เป็น 5.879 ล้านล้านดอลลาร์ในปีค.ศ.2010 (ปีพ.ศ.2553) ส่งผลให้จีนแซงหน้าญี่ปุ่นกลายเป็นประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจอันดับสองของโลก การเข้ามามีบทบาทในด้านการให้ความช่วยเหลือบางประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจต้มยำกุ้งปีพ.ศ.2540 (ค.ศ.1997) เช่นการเสนอให้เงินช่วยเหลือแก่อินโดนีเซีย 4,300 ล้านดอลลาร์ นอกจากนั้นยังพยายามสร้างความมั่นใจให้แก่เงินหยวนเช่นการจะคงค่าเงินหยวนในระดับเดิมโดยไม่ลดค่าเงินลงตามสกุลเงินอื่นๆ ถึงจะทำให้สินค้าจีนมีราคาสูงขึ้นโดยเปรียบเทียบก็ตาม²³ กระบวนการให้เกิดความเชื่อมั่นในเงินหยวนเป็นหนึ่งในกระบวนการสร้างความเป็นสากลให้กับสกุลเงิน (internationalization) ที่จีนเองก็เลือกทำกับ สปป.ลาว และไทยด้วย²⁴

การทำให้สกุลเงินกลายเป็นสากลนั้นเป็นหนึ่งเครื่องมือที่มหาอำนาจใช้มาตั้งแต่อดีต เช่นในยุคหลังล่าอาณานิคมเงินปอนด์ของจักรวรรดิอังกฤษเป็นเงินสกุลหลัก แต่หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 เสร็จสิ้นสหรัฐอเมริกาผู้นำฝ่ายสัมพันธมิตรได้สถาปนาเงินสกุลดอลลาร์ให้กลายเป็นเงินสกุลหลักของโลกผ่านการสร้างสถาบันเช่นระบบเบรตตันวูด (Bretton Wood System) และ นันทมตวอชิงตัน (Washington Consensus) ซึ่งการการกลายเป็นเงินสกุลหลักนั้นมียุทธศาสตร์ทางอำนาจที่ข้ามพรมแดนอย่างชัดเจน เพราะอิทธิพลทางสกุลเงินมันเครื่องมือที่สามารถทะลุทะลวงเขตแดนของประเทศได้²⁵

²² ปฐมพงศ์ โนหาญ. (2559). “พื้นที่รอบนอกของชายแดน” ในกระแสการพัฒนานาภูมิภาค กลุ่มแม่น้ำโขง. มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ปริทัศน์. ฉบับที่ 4: 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2559). หน้า 84-113

²³ ชศ สันตสมบัติ. “มังกรหลากสี: การขยายอิทธิพลเหนือดินแดนและพันธกิจเผยแผ่อารยธรรมในอุษาคเนย์”. ศูนย์ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพ และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2557, หน้า 77

²⁴ Kosaiyakanont, Romyen. The Internationalization of Renminbi: The Encroaching of the Variegated Dragon. “Impact of China’s Rise on the Mekong Region”. PALGRAVE MACMILLAN. USA. 2015, pp. 227-256

²⁵ Youngs, Gillian. Global Political Economy in the Information Age. Routledge. New York. 2007

ในหัวข้อที่แล้วได้อธิบายไปแล้วถึงบทบาทของประเทศจีนต่ออนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขงเช่นการสนับสนุนเงินลงทุนสร้างถนนคุนหมิง-กรุงเทพซึ่งเส้นทางนี้เชื่อมต่อกับ R3A มีผลอย่างมากต่อการค้าการลงทุนที่ต่อตรงจากตอนใต้ของประเทศจีนและพื้นที่ชายแดนเชียงราย นอกจากการวางโครงสร้างพื้นฐานแล้วยังมีปัจจัยอีกหนึ่งอย่างที่ทำให้เราตระหนักถึงอิทธิของการข้ามชาติของจีนนั่นคือหลังจากที่ภาพยนตร์เรื่อง Lost in Thailand เข้าฉายในปีค.ศ.2012 (ปีพ.ศ.2555) ก็เกิดปรากฏการณ์จีนนิยมไทยมากขึ้น โดยเฉพาะการเข้ามาท่องเที่ยวที่จังหวัดเชียงใหม่ ที่เป็นแบบนี้ก็เพราะว่าให้หลังภาพยนตร์เรื่องดังกล่าวเข้าฉาย สะพานมิตรภาพไทย-ลาวก็เปิดทำการ ทำให้นักท่องเที่ยวจีนสามารถเดินทางโดยรถยนต์ส่วนตัวเข้ามาท่องเที่ยวในภาคเหนือของไทยผ่านเส้นทาง R3A ได้อย่างง่ายดาย การหลั่งไหลของนักท่องเที่ยวจีนจึงเป็นเรื่องที่คาดเดาได้ไม่ยากว่าสินค้าที่มาจากจีนและสินค้าที่จะไปจากไทยเข้าสู่จีนก็จะเกิดขึ้นได้ไม่ยากเช่นกัน

การค้าชายแดนที่กำลังเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องเหมือนเป็นภาพความสำเร็จของการพัฒนาพื้นที่ชายแดนให้กลายเป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจ ขณะเดียวกันการลงทุนโดยตรงจากประเทศจีนในไทยก็มีตัวเลขเข้ามาแสดงทุกปีตั้งแต่ปีค.ศ.2003-2010 มีมูลค่าการลงทุนโดยตรงจากจีนในไทยกว่าเกือบ 700 ล้านดอลลาร์²⁶ อย่างไรก็ตามตัวเลขการลงทุนโดยตรงทั้งหมดยังไม่สามารถนับรวมการลงทุนของกลุ่มธุรกิจขนาดกลางและขนาดเล็ก (SME) เนื่องจากนักลงทุนบางกลุ่มเดินทางข้ามชายแดนพร้อมกับเงินสด²⁷

สาเหตุที่งานวิจัยชิ้นนี้ไม่ใช่คำว่าบริษัทข้ามชาติในพื้นที่ชายแดนก็เพราะว่าการเข้ามาลงทุนขององค์กรธุรกิจข้ามชาติในพื้นที่ชายแดนไม่ได้เป็นขนาดใหญ่มากเช่นที่เกิดขึ้นในพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมภาคกลางและตะวันออก การลงทุนขององค์กรธุรกิจข้ามชาติในพื้นที่ชายแดนจึงต้องการคำอธิบายที่ต่างไปจากบริษัท เพราะบางกรณีการลงทุนของจีนไม่เกี่ยวพันกับรัฐบาลจีนแผ่นดินใหญ่เป็นเสียหมด การลงทุนของนักธุรกิจจีนบางครั้งอาจมีการตัดสินใจเหมือนกับผู้เล่นรายอื่นๆ ในตลาดแข่งขันเสรีคือวิเคราะห์พื้นที่การลงทุนที่เหมาะสมและเป็นประโยชน์ต่อธุรกิจของตนเองมากที่สุด ซึ่งไม่จำเป็นต้องได้รับสิทธิพิเศษด้านการลงทุนหรือไม่

ความเปลี่ยนแปลงอีกด้านหนึ่งที่เอื้อให้เกิดปรากฏการณ์การเข้ามาลงทุนขององค์กรธุรกิจข้ามชาติสัญชาติจีนคือการมีสมาคมคนจีนในจังหวัดเชียงราย ประกอบกับบทบาทของหอการค้าที่ทำงานอย่างต่อเนื่องที่จะทำให้จังหวัดเชียงรายกลายเป็นพื้นที่ชายแดนที่สนับสนุนการค้าการลงทุนแบบข้ามแดนและผ่านแดน ความสำคัญด้านหนึ่งของการเกิดขึ้นของสมาคมคนจีนในจังหวัดเชียงรายคือการเป็นโซ่ข้อกลางใน

²⁶ อ้างแล้ว Hsing-Chou, หน้า 37

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 44

การประสานงานเพื่อสนับสนุนการเลือกพื้นที่ลงทุนให้กับกลุ่มองค์กรธุรกิจข้ามชาติสัญชาติจีนให้ขยายตัวได้ดีกว่าองค์กรธุรกิจข้ามชาติสัญชาติอื่นๆ

สมาคมคนจีนในประเทศไทยเกิดขึ้นครั้งแรกในปีค.ศ.1908 (ปีพ.ศ.2451) ในนามของหอการค้าจีน ซึ่งจัดตั้งขึ้นเพื่อควบคุมดูแลการแข่งขันด้านธุรกิจระหว่างบรรดาพ่อค้าจีนด้วยกันเอง รวมถึงการคัด้างอิทธิพลของกลุ่มพ่อค้าชาวตะวันตกที่มีหอการค้าของประเทศตะวันตกที่มีการจัดตั้งขึ้นตั้งแต่ปีค.ศ.1898 (ปีพ.ศ.2441) ต่อมาสมาคมหอการค้าจีนได้กลายเป็นสมาคมคนจีนที่ใหญ่ที่สุดจนสามารถต่อรองกับรัฐบาลไทยที่เลือกข้างญี่ปุ่นในปีค.ศ.1943 (ปีพ.ศ.2486) เพื่อป้องกันการเกณฑ์แรงงานคนจีนไปเป็นแรงงานเพื่อก่อสร้างทางรถไฟให้เป็นการจ้างโดยสมัครใจแทน²⁸ บทบาทของสมาคมหอการค้าจีนเปรียบเสมือนบทเรียนแห่งความสำเร็จขององค์กรเอกชนที่ขับเคลื่อนกิจกรรมทั้งทางเศรษฐกิจและการเมือง จุดเปลี่ยนที่สำคัญของการเกิดหอการค้าจังหวัดคือช่วงทศวรรษ 2510 เป็นช่วงที่ประเทศไทยประสบปัญหาหนี้สินต่างประเทศและต้องการแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการมีคณะกรรมการร่วมระหว่างภาครัฐและเอกชน รวมถึงสนับสนุนการตั้งสมาคมธุรกิจต่างจังหวัดให้มีส่วนร่วมในคณะกรรมการร่วมดังกล่าวจึงมีการสนับสนุนจากภาครัฐส่งผลให้หอการค้าจังหวัดเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจนกระทั่งถึงปีค.ศ.1986 (ปีพ.ศ.2529) ก็มีหอการค้าครบทั้ง 72 จังหวัด²⁹

การเกิดขึ้นของหอการค้าจังหวัดในแต่ละจังหวัดเป็นสถาบันทางสังคมหนึ่งที่มีส่วนเสนอให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ชายแดนให้กลายเป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจรวมถึงเป็นหนึ่งในหน่วยงานที่จะเป็นผู้ใช้ประโยชน์จากกำลังแรงงานที่ถูกผลิตจากสถานศึกษาในจังหวัดเชียงรายเช่นเดียวกับที่หอการค้าจังหวัดเชียงรายผลักดันให้เกิดโรงเรียนพาณิชย์จังหวัดเชียงราย อีกตัวอย่างหนึ่งคือการที่หอการค้าฯ สนับสนุนให้มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวงเปิดหลักสูตรบริหารธุรกิจการจัดการห่วงโซ่อุปทานและซัพพลายเชนเพื่อผลิตกำลังแรงงานเพื่อรองรับการขยายตัวของโครงข่ายโลจิสติกส์ในอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง ส่วนในด้านที่ว่าการทำงานของหอการค้าเรื่องการเป็นศูนย์ประสานงานการลงทุนอย่างเป็นทางการระหว่างองค์กรธุรกิจจีนที่จะลงทุนแบบข้ามชาติในพื้นที่ชายแดนได้อย่างทันสมัยสถานการณ์เท่ากับการที่องค์กรธุรกิจจีนติดต่อกันเองผ่านสายสัมพันธ์ของคนไทยเชื้อสายจีนด้วยกันเองนั้นยังเป็นข้อสงสัย เนื่องจากวัฒนธรรมการทำธุรกิจของจีนนั้นมีมรดกทางวัฒนธรรมอยู่คือ “กวานซี” ที่หมายถึงระบบสายสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่แทรกอยู่ในสังคมจีน (อาจรวมถึงจีนโพ้นทะเลด้วย) เช่นการเป็น พ่อแม่ ญาติพี่น้อง มิตรสหาย ผู้มีพระคุณ ครูกับศิษย์ เพื่อนร่วมชั้นเรียน เพื่อนร่วมสถานศึกษา เพื่อนร่วมงาน ผู้บังคับบัญชา/ผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อนบ้านเป็นต้น ซึ่งสาย

²⁸ เอนก เหล่าธรรมทัศน์. มองเศรษฐกิจการเมืองไทย. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรังสิต (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ. 2557

²⁹ เรื่องเดียวกัน, 87-88

สัมพันธไมตรีนี้มีผลเป็นอย่างมากในการเชื่อมโยงการค้าข้ามแดนข้ามชาติของทุน อย่างที่เกิดขึ้นกับนายทุนจีนโพ้นทะเลเครือเจริญโภคภัณฑ์ที่ถูกเลือกให้ไปลงทุนที่จีนหลังจากที่จีนเปิดประเทศต่างๆ ที่โลกตะวันตกทำธุรกิจอยู่ในตลาดแข่งขันที่ต้องแย่งชิงกันเสนอผลประโยชน์มากที่สุดเพื่อที่จะได้รับเลือกให้เป็นผู้ลงทุน³⁰

ในด้านการศึกษาที่มี 2 มหาวิทยาลัยในพื้นที่คือมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวงและมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงรายซึ่งพยายามปรับตัวให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ ทั้งการขยายอิทธิพลของจีนที่มุ่งลงได้กรอบความร่วมมือในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง และการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน แต่หลักๆ แล้วบทบาทที่มหาวิทยาลัยทั้ง 2 เน้นเป็นอย่างมากคืออิทธิพลจีนและ GMS โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวางยุทธศาสตร์ของพัฒนาของมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวงที่วางแผนลัดตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เมื่อมหาวิทยาลัยฯ ก่อตั้งในปีพ.ศ.2542 เป็นปีที่ประเทศไทยใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฯ ฉบับที่ 8 ซึ่งมีบทมุ่งเน้นการพัฒนาพื้นที่ชายแดนรวมถึงการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษด้วย ดังนั้นในแผนระยะที่ 1 ของมหาวิทยาลัยในด้านการบริการวิชาการจึงมีการวางโครงการหลักสูตรอบรมระยะสั้นเกี่ยวกับการบริหารธุรกิจเน้นพื้นที่อนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง และการค้าชายแดนให้แก่ผู้ประกอบการและผู้สนใจทั่วไป ภายใต้งบประมาณ 11,125,000 บาทตลอดระยะเวลา 5 ปีของแผนระยะที่ 1³¹ และที่สำคัญไปกว่านั้นในช่วงเวลาแผนพัฒนาระยะที่ 1 นี้มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวงเริ่มเปิดรับนักศึกษาชั้นปีที่ 1 ในหลักสูตรภาษาจีนธุรกิจประจำปีการศึกษา 2548 ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยที่เปิดหลักสูตรนี้เป็นอันดับต้นๆ ของประเทศไทย สะท้อนให้เห็นว่าเป็นการขยับตัวเพื่อผลิตบุคลากรในตลาดแรงงานที่สอดคล้องกับอิทธิพลของจีน นอกจากนั้นในสาขาวิชาการจัดการ โดยเฉพาะสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ได้มีการบรรจุวิชาเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงเป็นวิชาเลือกในระดับปี 4 เพื่อให้ผลิตบัณฑิตที่มีลักษณะเฉพาะพร้อมที่จะทำงานในบริบท GMS ด้วย

อีกหนึ่งในตัวชี้วัดที่ว่ามหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวงมีแผนสร้างบุคลากรเพื่อสอดคล้องกับการแผ่ขยายอิทธิพลของประเทศจีนก็คือการกราบบังคมทูลขอพระราชทานนามศูนย์ภาษาและวัฒนธรรมจีนว่า “ศูนย์ภาษาและวัฒนธรรมจีนสิรินธร” ในปีพ.ศ.2543 และได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตตามหนังสือที่ รล. 009/2300 ลงวันที่ 24 เมษายน ปีพ.ศ.2546 ซึ่งเป็นศูนย์ฯ แห่งเดียวในประเทศไทยที่รัฐบาลจีนได้จัดสร้างขึ้นอย่างสมบูรณ์ เพื่อเป็นศูนย์พัฒนาการศึกษาภาษาและวัฒนธรรมจีน นอกจากนั้นยังได้จัดตั้งโครงการ

³⁰ วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน. “สารานุกรมเศรษฐกิจจีน”. นวัตกรรมกรพิมพ์ (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ. 2548, หน้า 55-62

³¹ แผนพัฒนามหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง (พ.ศ.2545-2549)

พิพิธภัณฑ์อารยธรรมลุ่มน้ำโขงด้วย³² ซึ่งศูนย์ภาษาและวัฒนธรรมจีนฯ ได้มีการจัดหลักสูตรอบรมภาษาจีนที่มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง ถึง 7 โครงการ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 หลักสูตรอบรมภาษาจีน ณ ศูนย์ภาษาและวัฒนธรรมจีนสิรินธร มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

ลำดับ	หลักสูตร	จำนวนครั้ง
1	โครงการอบรมภาษาจีนกลางระดับต้น 1 สำหรับนักศึกษาและบุคคลทั่วไป	7
2	โครงการอบรมภาษาจีนกลางระดับต้น 2 สำหรับนักศึกษาและบุคคลทั่วไป	2
3	โครงการอบรมตามความต้องการของหน่วยงาน	2
4	หลักสูตรอบรมครูสอนภาษาจีน	2
5	โครงการค่ายภาษาและวัฒนธรรมจีน	1
6	โครงการแข่งขันทักษะภาษาจีนในภาคเหนือครั้งที่ 1	1
7	โครงการประกวดเรียงความและสุนทรพจน์ภาษาจีนในภาคเหนือครั้งที่ 1	1

ที่มา: รายงานประจำปี 2549

ตารางที่ 2 จำนวนนักศึกษาทั้งหมดของสาขาวิชาภาษาจีนธุรกิจมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

ปี	จำนวนนักศึกษา (คน)
2550	211
2551	655
2552	777
2553	786
2554	701
2555	789
2556	ไม่แยกสาขาวิชา
2557 (สำนักวิชาจีนวิทยา)	1,405
2558 (สำนักวิชาจีนวิทยา)	1,785

³² รายงานประจำปี 2549, หน้า 25

2559 (สำนักวิชาจีนวิทยา)	2,049
--------------------------	-------

ที่มา: รายงานประจำปี 2550 – 2559

ปีพ.ศ.2554 นักศึกษาแรกเข้าปริญญาตรีสาขาจีนมีจำนวน 24 คน เป็นอัน 2 รองจากเมียนมาร์ ตั้งแต่ปีพ.ศ.2558 นักศึกษาจีนระดับปริญญาตรีแรกเข้ามี 74 คน และ 85 คนในปีพ.ศ.2559 กลายเป็นอันดับ 1 ของนักศึกษาต่างชาติทั้งหมด³³ การเพิ่มขึ้นของนักศึกษาจีนที่ลงทะเบียนเรียนในระดับปริญญาตรีซึ่งไม่จำเป็นต้องเรียนในสาขาวิชาภาษาและวัฒนธรรมไทย เพียงแค่มาเรียนในสาขาวิชาต่างๆ ที่เรียนสอนในมหาวิทยาลัยไทยก็ทำให้นักศึกษาจีนเหล่านี้สามารถพูดและเขียนภาษาไทยได้ในระดับที่สื่อสารได้ และสามารถเรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมไทยในบริบทสมัยใหม่ได้ เมื่อพวกเขาสำเร็จการศึกษาออกไปก็สามารถเป็น “โซ่ข้อกลาง” ให้กับองค์กรธุรกิจสาขาจีนได้ในอนาคต ความเปลี่ยนแปลงของตัวเลขการลงทะเบียนที่เพิ่มขึ้นของนักศึกษาจีนยังเป็นสัญญาณที่น่าสนใจอย่างหนึ่งคือ ในปัจจุบันหรืออนาคตอันใกล้นี้บรรดาองค์กรธุรกิจข้ามชาติสาขาจีนไม่มีความจำเป็นที่จะใช้ “โซ่ข้อกลาง” ที่เป็นบัณฑิตไทยที่ใช้ภาษาจีน แต่อาจเปลี่ยนไปใช้บัณฑิตจีนที่พูดภาษาไทยก็เป็นไปได้

ตัวเลขการขยายตัวของการศึกษาภาษาจีนธุรกิจของนักศึกษาและการลงทะเบียนของนักศึกษาจีนในมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวงอาจไม่ได้สะท้อนจำนวนตัวเลขทั้งหมดของกำลังแรงงานในด้านนี้อย่างครอบคลุม เพราะยังมีจำนวนตัวเลขจากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงรายอีกแห่งหนึ่งที่เปิดการเรียนการสอนเกี่ยวกับอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง รวมถึงภาษาจีน และภาษาและวัฒนธรรมจีน ประกอบกับมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงรายมี MoU ร่วมกับจีนในปีพ.ศ.2560 มีนักศึกษาจีนลงทะเบียนเรียนอยู่หลายหลักสูตรทั้งในระดับปริญญาตรี โท และเอก ประมาณ 551 คน มากที่สุดในคณะมนุษยศาสตร์ 246 คน³⁴ จากตัวเลขจำนวนมากนี้สะท้อนให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของจังหวัดเชียงรายที่สัมพันธ์กับความต้องการกำลังแรงงานคนจีนที่รู้ภาษาและวัฒนธรรมไทย สืบเนื่องจากตัวเลขการลงทะเบียนเรียนของนักศึกษาจีนในคณะมนุษยศาสตร์ 246 คน

ด้วยความพร้อมของพื้นที่และกำลังแรงงานในพื้นที่ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่กลางทศวรรษ 2530 ทำให้เกิดปรากฏการณ์ที่เปลี่ยนแปลงรูปแบบการข้ามชาติข้ามเขตแดน จากรูปแบบการเข้ามาลงทุนโดยตรงในช่วงทศวรรษ 2520 เป็นการเข้ามาในรูปแบบบริษัทใหญ่ที่ลงทุนในพื้นที่ที่รัฐจัดให้อย่างเช่นในนิคมอุตสาหกรรมภาคกลางและภาคตะวันออกซึ่งการลงทุนในลักษณะดังกล่าวนี้สัมพันธ์กับยุทธศาสตร์

³³ รายงานประจำปี 2557-2559

³⁴ “ม.ราชภัฏเชียงรายอินเตอร์ ต่างชาติร่วม 600 เรียนดอกเตอร์-โท-ตรี-ประกาศฯ” [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา

https://www.crru.ac.th/kanbouplus/read_more.php?newsid=385 (เข้าสู่ระบบ 08/07/2561)

ของรัฐที่ต้องการใช้เป็นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยข้อจูงใจมากมายทั้งด้านภาษีและไม่ใช้ภาษี แต่ปรากฏการณ์องค์กรธุรกิจข้ามชาติในพื้นที่ชายแดนจังหวัดเชียงรายเป็นประจักษ์การณที่ทำให้หลายภาคส่วนตระหนักเพราะไม่มีภาคส่วนใดตั้งรับมาก่อน โดยเฉพาะประชาชนทั่วไปและภาคประชาสังคมในพื้นที่ หากจะมีหน่วยงานใดทราบถึงปรากฏการณ์นี้ก็คงมีหน่วยงานภาณิษย์จังหวัดเชียงราย เนื่องจากหน่วยงานดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของรัฐที่มุ่งเน้นผลิตนโยบายเสรีนิยมใหม่ซึ่งสนับสนุนการลงทุนไม่ว่าจะมาจากที่ใด

ความชัดเจนของปรากฏการณ์องค์กรธุรกิจสัญชาติจีนเริ่มเห็นได้มากขึ้นเนื่องจากการค้าชายแดนทั้งชายแดนอำเภอเชียงแสนและอำเภอเชียงของดังที่เสนอไปแล้วในรูปที่ 1 นอกจากนั้นการค้าผ่านแดนที่ข้ามพินชายแดนไทย-เมียนมาร์ และ ไทย-ลาว ดังรูปที่ 3 แสดงให้เห็นว่าส่วนแบ่งการตลาดของการค้าชายแดนและการค้าผ่านแดนขยายตัวขึ้นอย่างต่อเนื่อง การเพิ่มขึ้นดังกล่าวทำให้องค์กรธุรกิจทั่วไปสนใจที่จะเข้าร่วมเพื่อแย่งชิงส่วนแบ่งนั้นๆ เมื่อดูจากการจดทะเบียนแบบร่วมทุนระหว่างองค์กรธุรกิจข้ามชาติสัญชาติต่างๆ กับนักธุรกิจไทยในพื้นที่จังหวัดเชียงรายใน 5 อันดับแรกแล้ว ดังตารางที่ 3 พบว่าสัญชาติจีนมีจำนวน 93 องค์กร (มูลค่าการลงทุนร้อยละ 33.68) อันดับสองเป็นญี่ปุ่น 35 องค์กร (มูลค่าการลงทุนร้อยละ 17.55) อันดับสามอเมริกัน 18 องค์กร (มูลค่าการลงทุนร้อยละ 15.93) ไม่ระบุสัญชาติ 45 องค์กร (มูลค่าการลงทุนร้อยละ 8.72) และ ไต้หวัน 11 องค์กร (มูลค่าการลงทุนร้อยละ 6.41) และนั่นคือเหตุผลว่าทำไมงานชิ้นนี้ถึงสนใจองค์กรธุรกิจข้ามชาติสัญชาติจีนเป็นการเฉพาะ การเข้ามาขององค์กรธุรกิจจีนนั้นมีความซับซ้อนมากพอสมควร และมีการใช้เครือข่ายสายสัมพันธ์ความเป็นชาติพันธุ์จีนหรือเรียกว่าระบบ “กวานซี” เพื่อหาพื้นที่เพื่อทำการลงทุน

ตารางที่ 3 องค์กรธุรกิจข้ามชาติแต่ละสัญชาติที่ลงทุนแบบร่วมทุนในจังหวัดเชียงรายปีพ.ศ.2559

ลำดับ	สัญชาติ	จำนวน นิติบุคคล	มูลค่าการลงทุน (บาท)	มูลค่าการลงทุน (ร้อยละ)
1	จีน	93	284,074,800	33.68
2	ญี่ปุ่น	35	147,969,400	17.55
3	อเมริกัน	18	134,309,142	15.93
4	ไม่ระบุสัญชาติ	45	73,569,650	8.72
5	ไต้หวัน	11	54,034,400	6.41
6	ฝรั่งเศส	8	29,161,000	3.46
7	มาเลเซีย	14	17,030,620	2.02
8	เกาหลีใต้	14	16,380,400	1.94
9	พม่า	10	14,479,900	1.72

10	สิงคโปร์	6	10,870,500	1.29
11	อังกฤษ	13	9,794,000	1.16
12	แคนาดา	9	6,403,000	0.76
13	อังกฤษ	2	6,350,000	0.75
14	คัม	6	6,020,000	0.71
15	ฮ่องกง	4	4,210,000	0.5
16	ออสเตรเลีย	6	3,146,990	0.37
17	อินโดนีเซีย	1	2,700,000	0.32
18	อินเดีย	3	2,640,000	0.31
19	ศรีลังกา	1	2,400,000	0.28
20	ลาว	6	2,339,900	0.28
21	ฟิลิปปินส์	1	1,999,500	0.24
22	ไอร์แลนด์	1	1,599,000	0.19
23	อิตาลี	2	1,470,000	0.17
24	เนเธอร์แลนด์แอนทิลลีส	2	1,380,000	0.16
25	สวีเดน	1	1,291,500	0.15
26	ฮังการี	1	1,200,000	0.14
27	เดนมาร์ก	1	999,702	0.12
28	นอร์เวย์	1	980,000	0.12
29	สวีเดน	1	980,000	0.12
30	ออสเตรีย	1	980,000	0.12
31	สวิตเซอร์แลนด์	1	980,000	0.12
32	เยอรมนี	2	809,607	0.1
33	เกาหลีเหนือ	1	200,000	0.02
34	(ข้อมูลตกหล่น)	1	199,980	0.02
35	อิสราเอล	1	135,000	0.02
36	เตอร์กิช/เติร์ก	1	120,000	0.01
37	ยูเครน	1	120,000	0.01
รวม		325	843,327,990	100

ที่มา: กรมพัฒนาธุรกิจการค้า กระทรวงพาณิชย์

ประเด็นนำสังเกตอีกประเด็นหนึ่งคือการลงทุนขององค์กรธุรกิจข้ามชาติที่ลงทุนโดยไม่ระบุสัญชาติมีจำนวนมากถึง 45 องค์กร แต่เมื่อดูข้อจดทะเบียนในตารางที่ 4 พบว่ามีจำนวน 12 องค์กรที่ใช้ชื่อแบบภาษาจีนอย่างชัดเจน ในเบื้องต้นมันสะท้อนให้เห็นว่าองค์กรธุรกิจดังกล่าวเหล่านั้นมีความเกี่ยวข้องกับความเป็นจีนไม่ว่าทางใดก็ทางหนึ่ง

ตารางที่ 4 องค์กรธุรกิจข้ามชาติที่จดทะเบียนแบบไม่ระบุสัญชาติปีพ.ศ.2559

ลำดับ	เลขทะเบียนนิติบุคคล	ชื่อนิติบุคคล	สัญชาติ	มูลค่าการลงทุน (บาท)
1 (1)	505536000751	ชวี เฉวียน ฟุตส์ จำกัด	ประเทศอื่น	13,701,000
2 (2)	575556002628	ถังเริน อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด	ประเทศอื่น	9,800,000
3	575552000655	เจียงราย อะโกร-อินดัสทรี จำกัด	ประเทศอื่น	8,800,000
4	575559003633	ห้างทองเสรีภัณฑ์ จำกัด	ประเทศอื่น	5,000,000
5	505539004677	สยามเกษตร จำกัด	ประเทศอื่น	3,479,000
6	505556012089	คาทิ ฟิตเนส เซ็นเตอร์ จำกัด	ประเทศอื่น	2,450,000
7 (3)	575540000345	อู๋จิ้นฟุตส์ จำกัด	ประเทศอื่น	2,450,000
8 (4)	575557000297	ไท - จีน สแตนดาร์ด อินดัสเตรียล จำกัด	ประเทศอื่น	2,450,000
9	575551000503	เอช ซี ซัพพลาย จำกัด	ประเทศอื่น	2,100,000
10 (5)	575550000585	เหว่ยเต้อลี่ จำกัด	ประเทศอื่น	2,000,000
11 (6)	575556000633	ซุ่น ทง จำกัด	ประเทศอื่น	1,960,000
12	505551002522	เอช ซี อินเทอร์เน็ตดิง จำกัด	ประเทศอื่น	1,400,000
13	575557001633	เจเอันดี พลาสติก รีไซเคิล จำกัด	ประเทศอื่น	1,000,000
14	575557000505	เจียงราย กรุป เซอร์วิส จำกัด	ประเทศอื่น	980,000
15	575554000997	เวียงเหนือแลนด์ จำกัด	ประเทศอื่น	980,000
16	105550037202	ไพรด์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด	ประเทศอื่น	980,000
17 (7)	575557001331	ป้อเนิน 2014 จำกัด	ประเทศอื่น	980,000
18 (8)	575558000614	หลิว ซี ซี จำกัด	ประเทศอื่น	980,000
19	575551000236	เอ แอนด์ เค เทรดิง (ไทยแลนด์) จำกัด	ประเทศอื่น	950,000
20	575556000901	นิว เชียงแสน กรุป จำกัด	ประเทศอื่น	880,000
21 (9)	575557000866	หยวน จี จำกัด	ประเทศอื่น	800,000

22	575557001480	โคเรียน่า จำกัด	ประเทศอื่น	800,000
23 (10)	575545000050	ไต้หวัน จำกัด	ประเทศอื่น	785,600
24	575549000356	เชียงรายอินชิตีเวลลอปเม้นท์ จำกัด	ประเทศอื่น	780,000
25	575558001670	สนุกสุข จำกัด	ประเทศอื่น	780,000
26	105548162771	แฮนสัน เวิร์ลด์ จำกัด	ประเทศอื่น	780,000
27 (11)	105546023022	หลี่ กัง อินเตอร์เนชั่นแนล เทรดิง (ไทยแลนด์) จำกัด	ประเทศอื่น	540,000
28	575558000835	รุ่งเจริญพาณิชย์ จำกัด	ประเทศอื่น	500,150
29	573545000309	วรรณการเกษตร	ประเทศอื่น	500,000
30	575557002265	เอชซีแอลวาย จำกัด	ประเทศอื่น	500,000
31	105545128696	โกเบิล เซอร์แวนท์ส จำกัด	ประเทศอื่น	490,000
32 (12)	575554000369	โจบิน เฮาส์ จำกัด	ประเทศอื่น	490,000
33	105544062527	อเมอเอเชียน เฟรเกร็นซ์ รีเสิร์ช จำกัด	ประเทศอื่น	450,000
34	575555000052	โซนาลี จำกัด	ประเทศอื่น	390,000
35	575558000363	แม่สายการค้าเชื้อเพลิง 2015 จำกัด	ประเทศอื่น	320,000
36	575552000060	เชียงราย อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด	ประเทศอื่น	300,000
37	575558001203	ไทยเมียนมาร์แก๊ส จำกัด	ประเทศอื่น	250,000
38	575553001531	แนตโกร อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด	ประเทศอื่น	190,000
39	575552000213	เอเชีย-นอร์เวย์ จำกัด	ประเทศอื่น	117,000
40	575554000741	คลีโอพัตรา เจมส์ จำกัด	ประเทศอื่น	117,000
41	575535000171	ศ.มิตรเกษตร จำกัด	ประเทศอื่น	100,000
42	575555001709	โกลบอล ไทยชิปปิ้ง จำกัด	ประเทศอื่น	100,000
43	245546001095	ดราคอน อะกรี จำกัด	ประเทศอื่น	99,900
44	575549000232	อัลลัวร์ กรุ๊ป จำกัด	ประเทศอื่น	70,000
45	575553001205	ซูพรีม เอ็นเนอร์ยี เวียงแก่น จำกัด	ประเทศอื่น	-
รวม				73,569,650

ที่มา: กรมพัฒนาธุรกิจการค้า กระทรวงพาณิชย์

การลงทุนขององค์กรธุรกิจเอกชนข้ามชาติในพื้นที่เชียงรายได้ว่าเป็นการลงทุนในขนาดกลางถึงเล็ก ที่มีทุนการจดทะเบียนของแต่ละแห่งเฉลี่ยอยู่ที่ 2,594,855.35 บาท ทุนเหล่านี้ได้กระจายตัวเพื่อทำการลงทุนในหลากหลายภาคการผลิต ไม่ว่าจะเป็นภาคเกษตรขั้นปฐมภูมิ การผลิตขั้นที่สอง (แปรรูป) และการบริการ

เช่นการท่องเที่ยวเป็นต้น แน่นนอนว่าการลงทุนในจังหวัดเชียงรายไม่ได้มีเป้าหมายที่การค้าเพื่อได้กำไรจากระบบเศรษฐกิจของเชียงรายเอง แต่ทั้งหมดหวังที่จะได้ตลาดจากอีกฝั่งของชายแดน หรือหวังใช้ประโยชน์จากการเป็นพื้นที่ชายแดนนั่นเอง

หากมองลงไปที่ตัวเลขการลงทุนแบบร่วมทุนขององค์กรธุรกิจข้ามชาติเช่นอำเภอเชียงของจะพบว่า มีองค์กรธุรกิจข้ามชาติลงสถิติจีนลงทุนเป็นตัวเลขมากกว่าร้อยละห้าสิบ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการจับจองพื้นที่ชายแดนเช่นเชียงของเพื่อเป็นความได้เปรียบเชิงทำเลมีความสำคัญมากถึงแม้ว่าราคาที่ดินจะค่อนข้างสูง (ซึ่งสูงต่อเนื่องมาตั้งแต่ก่อนที่จะสะพานมิตรภาพไทย-ลาวแห่งที่ 4 จะเปิดใช้งานแล้ว) ประกอบกับความซับซ้อนทางเศรษฐกิจของชายแดนเชียงของเริ่มมีมากขึ้นเช่นการขายตัวในภาค “เศรษฐกิจของประสบการณ์” เช่นภาคการบริการเป็นต้น นอกจากชายแดนเชียงของแล้วในด้านชายแดนเชียงแสนก็เกิดปรากฏการณ์เดียวกัน

การขายตัวของเมืองและ “เศรษฐกิจของประสบการณ์” ภายในบริบทกรอบความร่วมมือทางเศรษฐกิจต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกรอบใหญ่อย่าง FTA อาเซียน-จีน กรอบความร่วมมืออนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง (GMS) และการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนตั้งแต่ปีพ.ศ.2558 ยิ่งทำให้การแข่งขันชิงไหวขององค์กรธุรกิจข้ามชาติเลือกที่จะลงทุนทำธุรกิจในพื้นที่อนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขงตอนบน เช่น กลุ่มทุนไทย-เกาหลี บริษัทเอเอซี กรีน ซิตีลาวจำกัด ดำเนินโครงการ “นคราชนคร” ที่ลงทุนในพื้นที่ห้วยทราย สปป.ลาว เนื่องจากได้สัปดาห์จากรัฐบาลลาว โดยลงทุนในเนื้อที่ประมาณ 1,200 ไร่ ฝั่งห้วยทราย และมีพื้นที่อยู่ฝั่งไทยบริเวณเชิงสะพาน³⁵ ถึงแม้การลงทุนของโครงการ “นคราชนคร” จะมีพื้นที่ดำเนินธุรกิจส่วนใหญ่อยู่ฝั่งลาว แต่มีผลต่อความเปลี่ยนแปลงในพื้นที่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่นการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการสะพานมิตรภาพฯ ทั้งในด้านการขนส่งและด้านการท่องเที่ยว

การเกิดสะพานมิตรภาพฯ นั้นไม่ใช่เพียงแค่การเชื่อมต่อธรรมดา โดยไม่มีการลงทุนอื่นใดในด้านการปรับแต่งภูมิทัศน์เลย ซึ่งในความเป็นจริงมีบริษัทร่วมทุนที่ทำงานด้านนี้อยู่ เช่น ไซน่า เรลเวย์ โน.5 เอ็นจิเนียริง กรุ๊ป จำกัดจากประเทศจีน ร่วมกับบริษัทกรุงธนเอ็นอีเอ จำกัดของไทย โดยดำเนินการปรับพื้นที่บริเวณการสะพาน หมู่บ้านดอนมหาวัน ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ³⁶ ถือเป็นการองค์กรร่วมทุนขนาดใหญ่ที่ทำการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ เป็นลงทุนอาจไม่ได้สะท้อนตัวเลขในการจดทะเบียนใน

³⁵ “ท่าเลทอง เชียงของ ราคาพุ่ง ทุนเล็ก-ใหญ่จากจีนรอเข้าเที่ยว” [แหล่งข้อมูลออนไลน์] แหล่งที่มา

<http://www.icons.co.th/newsdetail.asp?lang=TH&page=newsdetail&newsno=20355> (เข้าสู่ระบบเมื่อ 08/05/2559)

³⁶ เรื่องเดียวกัน

จังหวัดเชียงรายเนื่องในยุทธนินิยมเสรีทุนสามารถเคลื่อนย้ายไปทำธุรกิจในพื้นที่ใดก็ได้ภายใต้เงื่อนไขที่รัฐบาลเสรีนิยมอนุญาต

ก่อนและหลังการเปิดใช้สะพานมิตรภาพฯ ถือเป็นการพัฒนาโครงการเพื่อสร้างโครงสร้างพื้นฐาน การเชื่อมต่อทางบกที่จะสามารถเชื่อมโยงอนุภูมิภาคแม่น้ำโขงโดยเฉพาะด้านโลจิสติกส์ (logistics) อย่างชัดเจน ซึ่งการเชื่อมต่องดคือการเปิดตลาดใหม่ด้านการจัดการด้านโลจิสติกส์มากกว่าที่ประเทศไทยเคยมีอยู่ โดยการเปิดตลาดใหม่นี้เท่ากับเป็นการเปิดพื้นที่การลงทุนให้กับนักลงทุนที่มีความเชี่ยวชาญในธุรกิจด้านนี้ เช่น บริษัทเจฟง โลจิสติกส์ร่วมกับเจ้าของที่ดินคนไทย ลงทุนบนพื้นที่ ประมาณ 70 ไร่ ใกล้ด่านพรมแดนติดกับสะพาน³⁷ การลงทุนของบริษัทเจฟง โลจิสติกส์มีความน่าสนใจมากเนื่องจากเป็นกรณีที่มีความสัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ที่อธิบายมาทั้งหมดอย่างชัดเจน

ผู้ร่วมทุนคนไทยของบริษัทเจฟง โลจิสติกส์เป็นนักธุรกิจที่มีพื้นเพเป็นคนเชียงของโดยกำเนิดแต่ไม่ได้ประกอบธุรกิจในพื้นที่โดยตรง แต่มีความเชี่ยวชาญด้านธุรกิจโลจิสติกส์อยู่แล้วเพราะเป็นเจ้าของบริษัทนาวา โลจิสติกส์ที่ทำธุรกิจโลจิสติกส์ขนส่งสินค้าประเภทผักผลไม้³⁸ เมื่อเข้าไปสำรวจดูบนหน้าเว็บไซต์ของบริษัทพบว่าบริษัทได้อธิบายเกี่ยวกับตัวเองไว้ว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านขนส่งทางรถ ไทย ลาว เขมร เวียดนาม มาเลเซียทั้งแบบเต็มคันและไม่เต็มคัน นอกจากนั้นยังมีบริการขนส่งสินค้าไปทั่วโลกทั้งทางเรือ ทางอากาศ รวมถึงบริหารจัดการเอกสารนำเข้า ส่งออกต่างๆ³⁹ ทำให้เห็นว่าเป็นองค์กรธุรกิจไทยที่มีความชำนาญการด้านการจัดการ โลจิสติกส์ รวมถึงเรื่องเอกสารนำเข้าส่งออกต่างๆ ที่ถือว่าเป็นงานที่ต้องอิงกับระเบียบการขนส่งสินค้าระหว่างประเทศซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องค่อนข้างยุ่งยาก เท่ากับว่าเป็นบริษัทที่จัดการแบบจุดเดียวเบ็ดเสร็จให้กับผู้ใช้บริการ อีกทั้งเจ้าของบริษัทยังมีเชื้อสายจีนเป็นทุนเดิมทำให้มีสายสัมพันธ์ในลักษณะ “กวนซี” นอกจากนั้นข้อได้เปรียบในการร่วมทุนระหว่างเจ้าของบริษัทนาวาฯ กับทุนจีนคือเจ้าของบริษัทมีบุตรชายที่จบปริญญาตรีสาขาภาษาอังกฤษที่มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง⁴⁰ ยิ่งทำให้การติดต่อประสานงานระหว่างทุนจีนเป็นไปได้ง่าย

อย่างที่ได้ที่อธิบายไปแล้วในเบื้องต้นเกี่ยวกับการขยายตัวของภาค “เศรษฐกิจของประสพการณ์” ในพื้นที่ชายแดนเชียงของ การขยายตัวดังกล่าวนี้ไม่ใช่แค่การลงทุนทำเกสต์เฮาส์ของนักธุรกิจรายย่อยเท่านั้น ภาคเศรษฐกิจยังดึงดูดให้กลุ่มทุนขนาดกลางของจีนเข้ามาลงทุนด้วยเช่น บริษัทจีวโจว อินเตอร์เนชั่นแนล

³⁷ กลุ่มทุนใหญ่ชื่อ ‘เชียงของ’ ผุดโรงแรม-คลังสินค้า-โรงพยาบาล [แหล่งข้อมูลออนไลน์]

<http://www.posttoday.com/aec/news/359586> (เข้าสู่ระบบเมื่อ 08/05/2559)

³⁸ สัมภาษณ์ คุณสงวน ช่อนกลิ่นสกุล, วันที่ 09/09/2560

³⁹ [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา <http://www.nava-logistic.com/about.html> (เข้าสู่ระบบ 11/07/2561)

⁴⁰ อ้างแล้ว สัมภาษณ์คุณสงวน

จำกัด มีโครงการก่อสร้างโรงแรม 8 ชั้น 300 ห้อง ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ⁴¹ ในขณะที่ผู้วิจัยทำวิจัยอยู่นั้น ยังไม่แน่ใจว่าบริษัทจิวโจวฯ ได้ทำการก่อสร้างโรงแรมเสร็จหรือยกเลิกโครงการไปแล้วหรือไม่ และในเบื้องต้นผู้วิจัยยังไม่มีข้อมูลว่าบริษัทดังกล่าว ว่าบริษัทนี้ร่วมทุนจดทะเบียนกับคนไทยและจดทะเบียนที่ตั้งในจังหวัดเชียงรายหรือไม่ เนื่องจากไม่พบรายชื่อในกรมพัฒนาธุรกิจการค้า กระทรวงพาณิชย์ อย่างไรก็ตาม ในเบื้องต้นสะท้อนให้เห็นว่าตลาดในภาค “เศรษฐกิจของประสพการณ์” ก่อนข้างมีโอกาสดิบโดยจนทำให้กลุ่มทุนข้ามชาติสนใจที่จะลงทุนในพื้นที่อำเภอเชียงของหลังจากที่สะพานมิตรภาพฯ เปิดใช้งาน

นอกจากองค์กรธุรกิจข้ามชาติที่เลือกพื้นที่ชายแดนเชียงของเป็นเป้าหมายการลงทุนแล้วกลุ่มองค์กรธุรกิจไทยบางกลุ่มก็มีความสนใจขยายการลงทุนมาแข่งขันชิงส่วนแบ่งการตลาดในพื้นที่เชียงของ เช่น เครือเจริญโภคภัณฑ์ที่เชี่ยวชาญด้านอาหารก็แตกไลน์การลงทุนโดยให้บริษัท ซี.พี.แลนด์ ในเครือเจริญโภคภัณฑ์ ลงทุนก่อสร้างโรงแรมฟอร์จูน แกรนด์ เชียงของกว่า 100 ห้อง⁴² โลตัส ซูเปอร์เซ็นเตอร์ ลงทุนสร้างเทสโก้ โลตัส ดีพาร์ทเมนต์ สโตร์ สาขาเชียงของ 252 หมู่ที่ 10 ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ⁴³ เพื่อรองรับลูกค้าจากฝั่ง สปป.ลาว ที่จะข้ามสะพานมิตรภาพฯ ด้วยรถยนต์ส่วนตัวมาจับจ่ายใช้สอยและใช้บริการความทันสมัยของห้างร้านแบบชนชั้นกลาง นอกจากนี้ในด้านสุขภาพก็มีการขยับตัวเช่น กลุ่มโรงพยาบาลเกษมราษฎร์ ศรีบุรินทร์⁴⁴ เพราะกลุ่มดังกล่าวนี้คงเล็งเห็นแล้วว่าหลังจากเปิดสะพานมิตรภาพฯ จะมีประชาชนจากฝั่ง สปป.ลาว โดยเฉพาะกลุ่มชนชั้นกลางจะข้ามมาใช้บริการด้านสุขภาพ ซึ่งลำพังศักยภาพของโรงพยาบาลสมเด็จพระราชเชียงของที่เป็นสถานพยาบาลขนาดใหญ่เพียงแห่งเดียวในชายแดนเชียงของคงไม่มีกำลังเพียงพอ อีกทั้งอาจเป็นการแข่งขันชิงส่วนแบ่งการตลาดด้านการรักษาพยาบาลจากโรงพยาบาลโอเวอร์บรู๊คในตัวเมืองเชียงรายที่ต้องเดินทางจากชายแดนเชียงของประมาณ 104 กิโลเมตร (ระยะทางจาก google map) ก็เป็นไปได้

การเติบโตขึ้นของทั้งชายแดนเชียงแสนและเชียงของ โดยเฉพาะพื้นที่ชายแดนเชียงของที่เติบโตจนกลายเป็นเมืองอย่างชัดเจนที่มีทั้งภาค “เศรษฐกิจของประสพการณ์” ที่ปรากฏทั้งด้านการท่องเที่ยวและห้างร้านสมัยใหม่อันเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ทศวรรษ 2530 ส่งผลไปยังภาคเกษตรอยู่บ้าง เพราะการขยายตัวของภาคเศรษฐกิจดังกล่าวนี้ อาจส่งผลต่อการปรับใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรไปเป็นการใช้เพื่อการ

⁴¹ “ท่าเลทอง เชียงของ ราคาพุ่ง ทุนเล็ก-ใหญ่จากจีนรอเข้าเทียบ” [แหล่งข้อมูลออนไลน์] แหล่งที่มา

<http://www.icons.co.th/newsdetail.asp?lang=TH&page=newsdetail&newsno=20355> (เข้าสู่ระบบเมื่อ 08/05/2559)

⁴² เรื่องเดียวกัน

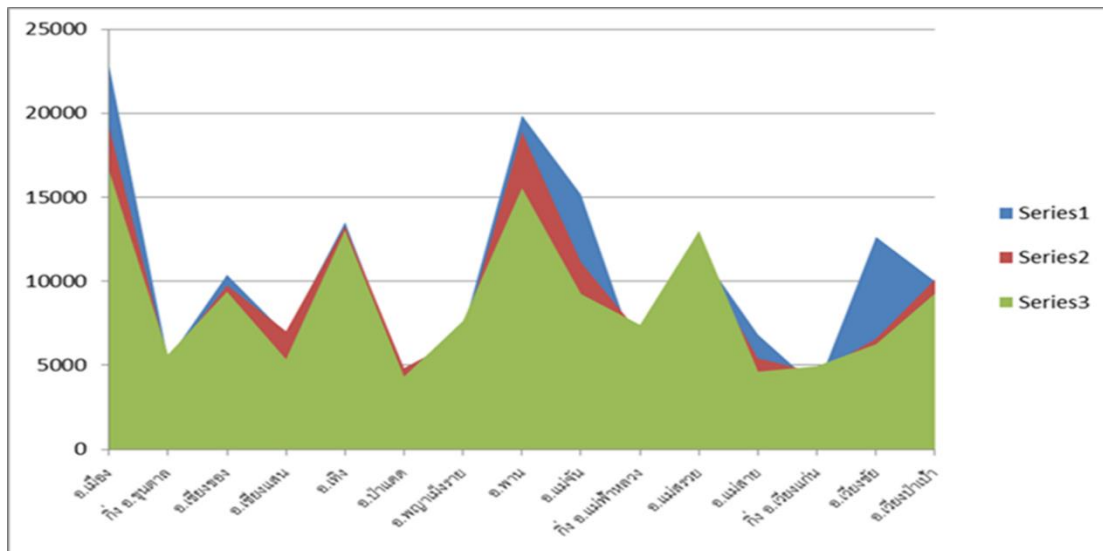
⁴³ [แหล่งข้อมูลออนไลน์] แหล่งที่มา <http://www.tescolotus.com/location> (เข้าสู่ระบบเมื่อ 08/05/2559)

⁴⁴ กลุ่มทุนใหญ่ยึด ‘เชียงของ’ ผุดโรงแรม-คลังสินค้า-โรงพยาบาล [แหล่งข้อมูลออนไลน์]

<http://www.posttoday.com/aec/news/359586> (เข้าสู่ระบบเมื่อ 08/05/2559)

อื่นเช่นอาจเพื่อการท่องเที่ยวหรือขาย จนสะท้อนออกมาเป็นแนวโน้มที่มีผู้ถือครองที่ดินเพื่อทำการเกษตรมีจำนวนลดลงตั้งแต่ปีพ.ศ.2536-2556 ดังรูปที่ 5

รูปที่ 5 การถือครองที่ดินเพื่อการเกษตรปีพ.ศ.2536-2556

ที่มา: สำมะโนการเกษตรเชียงรายปีพ.ศ.2536-2556

จากรูปที่ 2 สีนํ้าเงิน (series 1) คือปีพ.ศ.2536 สีแดงเลือดหมู (series 2) คือปีพ.ศ.2546 และ สีเขียว (series 3) คือปีพ.ศ.2556 จะเห็นได้ว่าโดยรวมแล้วจำนวนผู้ถือครองที่ดินเพื่อการเกษตรในปีพ.ศ.2536 มีจำนวนมากกว่าสีแดงเลือดหมูและสีเขียว หรือ ปีพ.ศ.2546 และ 2556 ตามลำดับ ซึ่งทั้งหมดเป็นแนวโน้มโดยรวมของจังหวัดเชียงราย หากพิจารณาอำเภอชายแดนอย่างเชียงของ เชียงแสน และแม่สายก็จะพบว่ามีแนวโน้มไปตามภาพรวมคือจำนวนผู้ถือครองที่ดินเพื่อการเกษตรลดลง และหากพิจารณาเพียงแต่อำเภอเชียงของ ซึ่งเกิดทั้งปรากฏการณ์นี้และราคาที่ดินเพิ่มขึ้นเป็นผลต่อการเคลื่อนย้ายทุนอย่างน่าสนใจ

ในช่วงเวลาเดียวกันกับที่ สปป.ลาว จัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษสามเหลี่ยมคำแขวงบ่อแก้วซึ่งเป็นชายแดนลาว-ไทย ที่ตรงข้ามกับอำเภอเชียงแสนและเชียงของ โดยเฉพาะบ้านดงฝาง แขวงบ่อแก้ว สปป.ลาว เป็นพื้นที่ที่รัฐบาลลาวให้กลุ่มดอกจั่วคำ นำโดยบริษัท จินมูเหมินจำกัด (Kings Romans of Laos ASEAN economic & tourism development zone) เข้าเป็นเวลา 99 ปี เพื่อทำธุรกิจกสิโน ซึ่งการจัดการ “พัฒนา” พื้นที่ดังกล่าวในดงฝางยังมีการปลูกกล้วยหอมพันธุ์เขียวคาเวนดิชในรูปแบบไร่ขนาดใหญ่ (plantation) บริหารสวนโดยทุนจีน การปลูกกล้วยที่ใช้พื้นที่ขนาดใหญ่และจำเป็นต้องใช้สารเคมีอย่างเข้มข้น ซึ่งผลผลิตทั้งหมดส่งไปยังตอนใต้ของประเทศจีนผ่านเส้นทาง R3A เมื่อมีข่าวว่ามีแรงงานในสวนกล้วยเสียชีวิตจึงมี

การแจ้งเรื่องไปยังนครหลวงเวียงจันทร์และทางการเวียงจันทร์ออกคำสั่งให้ระงับการปลูกกล้วยหากสิ้นสุดสัญญา⁴⁵

การระงับการปลูกกล้วยหอมเป็นสัญญาณของความไม่มั่นคงด้านการลงทุนถึงแม้จะเป็นเพียงแค่การระงับในช่วงคราวก็ตาม ทำให้ช่วงปีพ.ศ.2559 นักลงทุนจีนต้องแสวงหาพื้นที่ลงทุนปลูกกล้วยใหม่ และด้วยทำเลที่ตั้งของอำเภอเชียงของเหมาะแก่การขนส่งกล้วยข้ามชายแดนเพื่อไปขายยังประเทศจีนผ่าน R3A ทำให้นักลงทุนกลุ่มดังกล่าวข้ามฝั่งเพื่อมาลงทุนในเชียงของ แต่ด้วยราคาที่ดินที่สูงขึ้นเนื่องจากการขยายตัวของเมืองและราคาสูงขึ้นเพื่อต้อนรับเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษระยะที่ 2 ทำให้การลงทุนปลูกกล้วยในพื้นที่อำเภอเชียงของเป็นไปได้ยากถึงแม้จะมีแหล่งแม่น้ำทั้งแม่น้ำโขงและแม่น้ำอิง ทำให้ทุนกล้วยจีนต้องแสวงหาแหล่งลงทุนแหล่งใหม่ที่ยังสามารถเชื่อมต่อกับเส้นทาง R3A⁴⁶

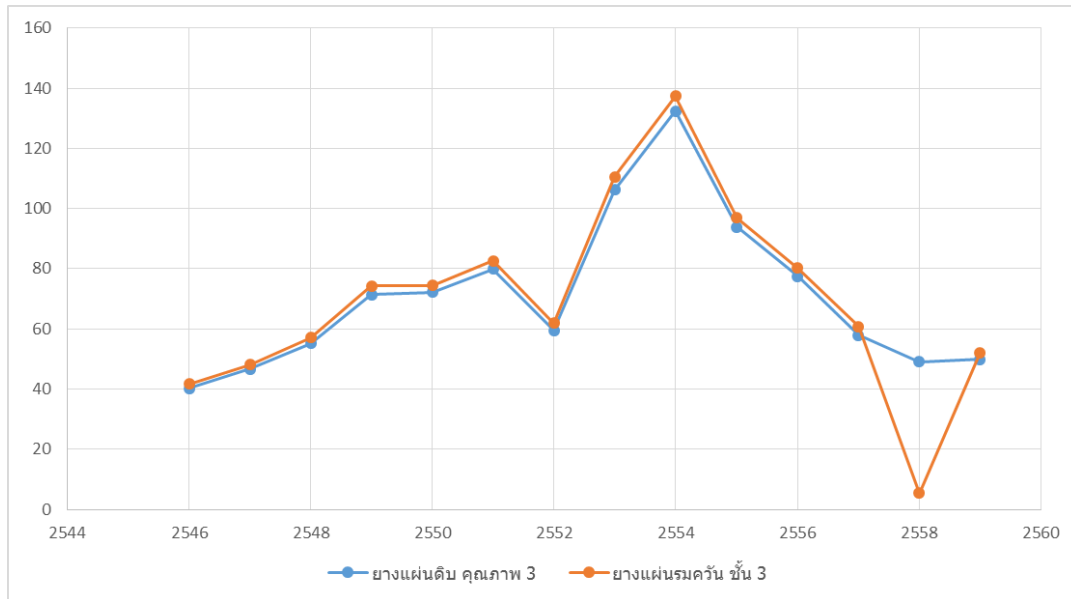
พื้นที่พญาเม็งรายเป็นพื้นที่ที่ถูกเลือกเพื่อลงทุนสวนกล้วยจีนเนื่องจากเป็นบริเวณลุ่มแม่น้ำอิง มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งดินและน้ำ แต่ก่อนที่ทุนสวนกล้วยจะเลือกพื้นที่พญาเม็งรายนั้น ได้ใช้กระบวนการแบบ “กวานจี” หรือใช้เครือข่ายคนจีนในพื้นที่ เพื่อติดต่อประสานงานในการหาพื้นที่ บ้างก็ว่าพวกเขาติดต่อกับสมาคมคนจีนในจังหวัดเชียงราย⁴⁷ การหาพื้นที่ของทุนสวนกล้วยมีประเด็นที่น่าสนใจอยู่เพราะมันสะท้อนให้เห็นว่าการรุกรานขององค์กรธุรกิจข้ามชาติภาคเกษตรเข้ามาในระดับท้องถิ่นนั้นมีความซับซ้อนและพวกเขาใช้กลยุทธ์หลายอย่างในการลงทุน ขณะที่ภาคเกษตรไทยเองไม่เคยล้มตาอำปากได้ ผู้คนในภาคเกษตรไทยรวมถึงในพื้นที่ชายแดนต้องการที่จะถีบตัวเองออกไปให้พ้นจากภาคการผลิตที่พวกเขาสังกัดอยู่ ดูได้จากแนวโน้มการถือครองที่ดินเพื่อทำการเกษตรลดลง แต่ต่างไปกับพื้นที่อำเภอพญาเม็งรายซึ่งเป็นอำเภอใหม่ เป็นพื้นที่ที่มีพี่น้องอีสานอพยพอยู่ในพื้นที่และทำเกษตรกรรมเป็นหลัก และมีการขยายตัวของจำนวนผู้ถือครองที่ดินเพื่อทำการเกษตรตลอด 2 ทศวรรษที่ผ่านมา

⁴⁵ สัมภาษณ์ นพ, เมื่อวันที่ 09/09/2560

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน

รูปที่ 6 ราคายางแผ่นดิบ คุณภาพ 3 และยางแผ่นรมควันชั้น 3 เฉลี่ยตั้งแต่ปีพ.ศ.2546-2559 (บ./กก.)

ที่มา: ตลาดกลางยางพารา อำเภอลาดใหญ่

ในช่วงกลางทศวรรษ 2540 ยางพาราได้รับความนิยมปลูกกันมากขึ้นในพื้นที่จังหวัดเชียงราย เนื่องจากสัญญาณแนวโน้มราคายางที่ขยับตัวขึ้นตั้งแต่ช่วงกลางทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา (แต่ไม่ถึงกับเปลี่ยนนาข้าวเป็นสวนยางพารา) พื้นที่เกษตรบุกเบิกใหม่อย่างอำเภอยางเม็งรายก็ยิ่งมีความได้เปรียบในการปลูกยางพารา มีเกษตรกรจำนวนมากลงทุนปลูกยางพาราอย่างต่อเนื่องดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 สถิติการปลูกยางพาราในจังหวัดเชียงรายปีพ.ศ.2550-2559

ปี	เนื้อที่ (ไร่)	เนื้อที่ที่รืดยางได้ (ไร่)	ผลผลิต (ตัน)
2550	81,936	910	195
2551	92,851	1,088	308
2552	118,885	6,166	1,788
2553	237,025	35,563	9,033
2554	270,415	48,406	11,956
2555	324,981	183,103	41,915
2556	340,552	192,996	45,269
2557	345,102	232,230	36,803
2558	344,767	260,325	51,544
2559	343,306	292,955	54,197

ที่มา: สถิติการเกษตรประเทศไทยปีพ.ศ.2552-2559

การขยายตัวของตลาดยางพาราเข้ามายังชายแดนเชียงรายสะท้อนให้เห็นว่ามูลค่าตลาดก็มีขนาดใหญ่ไปด้วย และประเทศจีนก็เป็นตลาดนำเข้ายางพาราเจ้าใหญ่ แนวโน้มที่ดินนี้ได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดีจากภาครัฐโดยนายอำเภอเชียงของในปีพ.ศ.2553 มีความพยายามที่จะตั้งให้อำเภอเชียงของเป็นตลาดกลางยางพาราเพื่อการส่งออกป้อนจีนผ่านเส้นทาง R3A⁴⁸ ความได้เปรียบเชิงพื้นที่ดังกล่าวทำให้องค์กรธุรกิจข้ามชาติสัญชาติจีนไม่อาจปล่อยโอกาสหลุดมือ ทำให้มีองค์กรธุรกิจจีนลงทุนในสวนยางพาราที่อำเภอพญาเม็งรายโดยมีรายใหญ่รายเดียวคือ บริษัทชินซิง รับเบอร์ (ไทยแลนด์) จำกัด ด้วยมูลค่า 120,000,000 บาท คิดเป็นมูลค่าร้อยละ 42.24 ของการลงทุนทั้งหมดขององค์กรธุรกิจข้ามชาติสัญชาติจีนในจังหวัดเชียงราย ข้อสังเกตคือทั้งๆ ที่เชียงของมีแนวโน้มที่จะถูกจัดวางให้เป็นตลาดกลางยางพาราแต่องค์กรธุรกิจสัญชาติจีนรายนี้กลับเลือกอำเภอพญาเม็งราย นั่นก็อาจเป็นเพราะราคาที่ดินในเชียงของมีราคาสูงกว่าอำเภอพญาเม็งรายก็เป็นไปได้

นอกจากยางพาราแล้วกล้วยหอมพันธุ์เขียวคาเวนดิชก็เป็นสินค้าเกษตรอีกตัวหนึ่งที่น่าสนใจดังที่ได้อธิบายในตอนต้นว่าเป็นพืชที่ขยายตัวมาจากฝั่ง สปป.ลาวหลังจากมีแรงงานเสียชีวิตในภาคการผลิต และถูกส่งระบบการปลูก ส่งผลให้ทุนจีนต้องหาพื้นที่ใหม่ในการเพาะปลูกแบบแปลงใหญ่ หลังปีพ.ศ.2558 กระบวนการหาพื้นที่เพาะจึงเริ่มขึ้น โดยการจดทะเบียนในนามบริษัทหงด้าอินเตอร์เนชั่นแนลจำกัด มีที่อยู่ที่จดทะเบียนอยู่อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา มีผู้ถือหุ้นเป็นคนจีนและคนไทยซึ่งเป็นคนเมืองคนหนึ่งในพื้นที่ได้ติดต่อไปยังนายหน้าในพื้นที่ ซึ่งนายหน้าคนดังกล่าวนี้มีประสบการณ์ในการรวบรวมที่ดินให้สวนสัมมนาธรรมา ก่อน แต่เกิดน้ำท่วมใหญ่เสียก่อนทำให้โครงการสวนสัมเป็นอันต้องยกเลิกไป ทำให้พื้นที่ดังกล่าวเปลี่ยนมาเป็นสวนกล้วยหอมเมื่อได้รับการติดต่อมา นายหน้าจัดหาที่ดินคนเดียวกันนี้ยังได้รับการว่าจ้างให้เป็นผู้จัดการสวนอีกด้วย⁴⁹

ที่ดินที่ขนาด 2,700 ไร่ แต่เมื่อลงทุนปลูกจริงใช้เนื้อที่ประมาณพันกว่าไร่ โดยมีการเพาะเนื้อเยื่อทดลองจากมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งในภาคเหนือ โดยมีต้นทางมาจากประเทศจีน มีสูตรการปลูกคือ 9+6+6 ซึ่งหมายถึง กล้วยรุ่นแรกใช้เวลา 9 เดือนตั้งแต่เพาะเนื้อเยื่อลงดินหลังจากออกเป็นหน่อตัดออก 1 หน่อ ปล่อยให้โตจนสามารถเก็บผลผลิตได้ รุ่นที่ 2 มีระยะเวลา 6 เดือน และรุ่นสุดท้ายอีก 6 เดือนก็ล้มตมกล้วยเพื่อเตรียมดินปลูกใหม่อีกรอบ ส่วนการรดน้ำจะทำทุกๆ 3 วัน แบบระบบน้ำหยด มีการใช้สารเคลือบผิวกล้วยเพื่อไม่ให้เปลือกกล้วยช้ำง่ายก่อนการขนส่ง และยังมีการฉีดยากันแมลง⁵⁰

⁴⁸ “คันเชียงของฮับส่งออกยางพาราจีน” [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา <https://www.posttoday.com/social/local/59471> (เข้าสู่ระบบ 12/07/2561)

⁴⁹ สัมภาษณ์นักข่าวไทยรัฐท่านหนึ่ง, วันที่ 12/09/2561

⁵⁰ เรื่องเดียวกัน

หลังจากที่ปลูกได้สักระยะหนึ่งประมาณปีพ.ศ.2559 ก็มีกระแสความกังวลต่อผลกระทบของสวนกล้วยหอมขนาดใหญ่จากกลุ่มภาคประชาสังคมที่ทำงานเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรในลุ่มแม่น้ำอิง และกลุ่มรักษ์เชียงของว่าสวนกล้วยหอมจินจะมีผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม และชีวิตของแรงงานในสวน เนื่องจากตัวอย่างที่เคยเกิดขึ้นในประเทศลาวมาแล้ว รวมถึงการแย่งชิงน้ำในแม่น้ำอิง เนื่องจากพื้นที่อำเภอพญาเม็งรายเป็นพื้นที่เกษตรที่ประกอบไปด้วยเกษตรกรรมรายย่อยจำนวนมาก ทางภาคประชาสังคมจึงเกรงว่าสถานการณ์ดังกล่าวจะนำไปสู่การบริหารจัดการน้ำอย่างไม่เป็นธรรมแก่เกษตรกรรมรายย่อยในพื้นที่ รวมถึงข้อกังวลที่ว่าองค์กรธุรกิจดังกล่าวจะเป็นการทำธุรกิจที่ผิด พ.ร.บ.การประกอบธุรกิจของคนต่างด้าวพ.ศ.2542 หรือไม่⁵¹ ชื่อเสียงที่ไม่ค่อยจะสู้ดีนักของสวนกล้วยหอมจินทำให้ต้องมีการปรับตัวเพื่อรับมือสถานการณ์ที่กำลังจะเลวร้ายด้วยการเปลี่ยนรูปแบบการจดทะเบียนจากรูปแบบบริษัทมาเป็นห้างหุ้นส่วนจำกัดโดยใช้ชื่อนิติบุคคลที่มีความเป็นไทยมากขึ้น และมีการเปลี่ยนโครงสร้างการถือหุ้นโดยมีคนไทยคนหนึ่งที่เป็นนักการเมืองท้องถิ่นถือหุ้น 500,000 บาท และอีกคนหนึ่งซึ่งมีสายสัมพันธ์ใกล้ชิดกับจีนถือหุ้นอีก 500,000 บาท โดยมีนายหน้าคนเดิมเป็นผู้ดูแลสวนกล้วย⁵² อย่างไรก็ตามเมื่อมีการตรวจสอบจากคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน กรมสอบสวนคดีพิเศษ (DSI) และคณะกรรมการจากพาณิชย์จังหวัดเชียงรายพบว่าการดำเนินกิจการดังกล่าวของสวนกล้วยหอมไม่มีความผิดปกติ⁵³

กล้วยหอมพันธุ์เขียวคาเวนดิชถือว่าเป็นพืชเศรษฐกิจตัวใหม่ที่มีขนาดอุปสงค์จากประเทศจีนจำนวนมาก เป็นตลาดที่ยังสามารถให้พื้นที่ผู้ประกอบการทั้งทุนข้ามชาติและผู้ประกอบไทยเชื้อสายจีนเข้าไปมีส่วนแบ่งการตลาดได้อีกระยะเวลาหนึ่งจากปีพ.ศ.2559 จนถึงในอนาคตอีกอย่างน้อยประมาณ 5 ปี ผู้ประกอบการไทยเชื้อสายจีนรุ่นที่ 3 คนหนึ่งมีชื่อเรียกง่ายๆ ว่าอาหย่ง

สาเหตุที่เลือกศึกษากรณีของอาหย่งในงานชิ้นนี้ก็เพราะว่า อาหย่งมีพัฒนาการที่น่าสนใจซึ่งสัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ชายแดนอย่างแยกออกจากกันไม่ได้ เริ่มแรกอาหย่งเริ่มต้นธุรกิจด้วยการขายสินค้าเกี่ยวกับประดับยนต์ในช่วงต้นทศวรรษ 2540 แต่เนื่องจากมีปัญหาด้านสุขภาพจึงทำให้จ้างวานคนสนิทมาช่วยดูแลธุรกิจ ต่อมาเกิดปัญหาด้านการเงินอาหย่งต้องรับภาระหนี้สินเพียงลำพัง หลังจากนั้นจึงเปลี่ยนมาทำธุรกิจขายโทรศัพท์มือถือ ทำให้ระยะหนึ่งร้านโดนคนร่ำรวยจนไม่เหลือสินค้าทำให้ต้องพักการชำระหนี้สินด้วยการอาศัยเครือข่ายคนจีนไปทำงานที่ สปป.ลาวเกี่ยวกับการค้าขายโทรศัพท์มือถือเช่นเดิม ช่วงที่อาหย่งอาศัยอยู่ สปป.ลาว เป็นช่วงที่รัฐบาลลาวกำลังพัฒนาพื้นที่ชายแดนให้กลายเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษและเปิดให้มีการลงทุนจากต่างชาติโดยเฉพาะทุนใหญ่จากจีนทั้งคาสีโนและสวนกล้วย ประกอบกับ

⁵¹ อ้างแล้ว สัมภาษณ์

⁵² อ้างแล้ว สัมภาษณ์ นักข่าวไทยรัฐ

⁵³ สัมภาษณ์ พาณิชย์จังหวัดเชียงราย, เมื่อวันที่ 01/02/2561

ธุรกิจมือถือเริ่มนิ่ง ได้รับการชักชวนจากเจ้าของตลาดอินโดซึ่งเป็นคนจีนชักชวนอาหยังไปเป็นคนงานดูแลสวนกล้วย⁵⁴

หน้าที่รับผิดชอบของอาหยังในการดูแลสวนกล้วยคือการส่งวัสดุจากประเทศไทยที่สำคัญกับการปลูกกล้วย เช่นกระดาดพราฟ เพื่อไปทำบรรจุภัณฑ์ ท่อพีวีซีและอุปกรณ์การเดินน้ำในสวนกล้วยต่างๆ ทำให้มีความชำนาญในการจัดการระบบการผลิตกล้วยหอมพอสสมควร หลังจากปีพ.ศ.2559 จึงตัดสินใจกลับมายังประเทศไทยเพื่อหาพื้นที่เพาะปลูกกล้วยหอมเนื่องจากตระหนักว่าทางประเทศจีนยังมีความต้องการกล้วยหอมอีกปริมาณมาก โดยเริ่มแรกอาหยังมองหาพื้นที่บริเวณอำเภอพญาเม็งรายเหมือนกับบริษัทหงต้า แต่เนื่องจากราคาเช่าและการติดตั้งสาธารณูปโภคเริ่มสูงขึ้นหลังจากที่บริษัทหงต้าได้ลงทุนและเกิดปัญหาดังที่อธิบายไปแล้ว ทำให้อาหยังต้องหาพื้นที่ใหม่ที่สามารเชื่อมโยงกับเส้นทาง R3A ได้ คือสามารถเช่าที่ดิน ส.ป.ก. 4-01 ที่อำเภอปง จังหวัดพะเยา มีการวางระบบน้ำโดยใช้เทคโนโลยีจากอิสราเอล นอกจากนั้นยังมีผู้เชี่ยวชาญเรื่องการปลูกกล้วยจากประเทศจีนมาช่วยดูแลที่สวนครั้งละ 1-2 เดือน⁵⁵

อาหยังให้ข้อมูลเรื่องเงินลงทุนทั้งหมดในเบื้องต้นคือเงินทุนของครอบครัว แต่ก็มีญาติพี่น้องเงินแผ่นดินใหญ่ในช่วงเวลาที่จะให้ความช่วยเหลือหากอาหยังร้องขอ แสดงให้เห็นว่าทั้งผู้เชี่ยวชาญการปลูกกล้วยและแหล่งเงินทุนในอนาคตมีความสัมพันธ์กับทุนข้ามชาติแต่อาจไม่ใช่ทางตรง เนื่องจากปริมาณอุปสงค์ต่อกล้วยหอมพันธุ์เขียวคาเวนดิชยังมีความต้องการอยู่มาก คือต้องการในปริมาณ (ตามการคาดการณ์ของอาหยัง) คนจีนมี 1,400 ล้านคน สมมติว่าครึ่งหนึ่งรับประทานกล้วย ครึ่งหนึ่งไม่รับประทานกล้วย ประมาณ 700 ล้านคน กินกล้วยวันละ 1 ผล ซึ่ง 1 ผลน้ำหนัก 0.1 กิโลกรัม 1 วันจีนบริโภคกล้วยทั้งหมดประมาณ 70 ล้านกิโลกรัม ตู้คอนเทนเนอร์ 1 คันบรรจุได้ 22,000 กิโลกรัม หมายความว่าใน 1 วันคนจีนต้องการกล้วย 2,181 ตู้คอนเทนเนอร์ แต่ศักยภาพในการผลิตของไทยในขณะนี้มียู้อยู่เพียงแค่ 40 ตู้คอนเทนเนอร์ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องการผลิตอีกมากกว่าจะเต็มเต็มความต้องการจากจีน⁵⁶

ด้วยความต้องการผลผลิตจำนวนมากสาสดังกล่าวทำให้อาหยังต้องสร้างเครือข่ายการปลูกกล้วยหอมพันธุ์เขียวคาเวนดิชไปทั่วประเทศเท่าที่จะทำได้ เช่นการขายเครือข่ายไปยังจังหวัดสุพรรณบุรีกว่า 400 ไร่ ในจังหวัดพะเยาอีกจำนวนหนึ่งซึ่งผลผลิตทั้งหมดส่งออกไปภาคใต้ของประเทศไทยผ่านเส้นทาง R3A

⁵⁴ สัมภาษณ์ อาหยัง, เมื่อวันที่ 02/04/2561

⁵⁵ เรื่องเดียวกัน

⁵⁶ เรื่องเดียวกัน

ในช่วงเวลาปัจจุบันอาหย่งได้รับการติดต่อจากตัวแทนการส่งออกกล้วยจาก 2 ประเทศหลักๆ คือองค์กรธุรกิจสัญชาติจีน และ เวียดนาม⁵⁷

สรุป

ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจตั้งแต่ปีพ.ศ.2532-2556 ถือว่าเป็นช่วงเวลาที่มีความสำคัญมากเพราะมันเป็นช่วงเวลาที่เปลี่ยนแปลงโฉมหน้าชายแดนจังหวัดเชียงรายไปไม่เหมือนเดิมโดยเฉพาะชายแดนฝั่งแม่น้ำโขงที่กั้นระหว่างไทย-สปป.ลาว ภายใต้กรอบความร่วมมือทางเศรษฐกิจที่สำคัญ 2 กรอบใหญ่ FTA อาเซียน-จีน และ กรอบความร่วมมืออนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง GMS นั้นทำให้แนวโน้มการค้าชายแดนเชียงแสนและเชียงของเพิ่มมากขึ้น อีกทั้งการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อเชื่อมระเบียงเศรษฐกิจเหนือ-ใต้ (north-south economic corridor) ทำให้ระบบโลจิสติกส์ในอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อมต่อกันทางบกอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน การเปิดใช้สะพานมิตรภาพไทย-ลาวแห่งที่ 4 ที่อำเภอเชียงของสามารถทำให้การขนส่งสินค้าไปยังจีนตอนใต้ทำได้เร็วมากขึ้น ประกอบกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในพื้นที่ชายแดนที่ทำให้ภาค “เศรษฐกิจของประสบการณ์” ขยายตัว เท่ากับเป็นการเปิดตลาดใหม่ๆ เป็นโอกาสให้เกิดการลงทุนโดยธรรมชาติ พื้นที่ชายแดนจึงมีทั้งทุนรายใหญ่ภายในประเทศและทุนจากองค์กรธุรกิจเอกชนข้ามชาติเข้ามาลงทุนเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรธุรกิจขนาดกลางและขนาดเล็กสัญชาติจีน ที่เข้ามาลงทุนทั้งในภาคเกษตร การท่องเที่ยวและบริการ ซึ่งการเข้ามดังกล่าวแตกต่างไปจากการเข้ามาลงทุนของกลุ่มบรรษัทข้ามชาติในช่วงทศวรรษ 2520 ที่ลงทุนในเขตนิคมอุตสาหกรรมภาคกลางและภาคตะวันออก ที่ลงทุนในพื้นที่ที่รัฐจัดสรรไว้ให้เพื่อได้รับสิทธิพิเศษด้านการลงทุน แต่การลงทุนขององค์กรธุรกิจข้ามชาติสัญชาติจีนในพื้นที่ชายแดนเชียงรายไม่สนใจว่าพวกเขาจะได้รับสิทธิพิเศษด้านการลงทุนในกรอบของ BOI หรือไม่ พวกเขาเลือกพื้นที่ที่เหมาะสมกับการผลิตสินค้าที่เป็นที่ต้องการของตลาด เช่น การท่องเที่ยวและบริการอย่างบริการจัดการด้านโลจิสติกส์พวกเขาเลือกพื้นที่เชียงแสนหรือไม่ก็เชียงของ ส่วนการลงทุนด้านการเกษตรพวกเขามุ่งเน้นไปที่อำเภอพญาเม็งรายเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่อยู่บนเส้นทาง R3A และสามารถรวบรวมที่ดินเพื่อทำการเกษตรแปลงใหญ่ (plantation) ได้ ซึ่งในพื้นที่อำเภอพญาเม็งรายมีการลงทุนในสวนยางพารากว่า 120,000,000 บาท และมีการลงทุนสวนกล้วยหอมพันธุ์เขียวคาเวนดิช อีกทั้งยังมีการขยายการเพาะปลูกกล้วยพันธุ์ดังกล่าวในพื้นที่อำเภอปงจังหวัดพะเยาโดยคนไทยที่มีเครือข่ายจีน นอกจากนี้ยังมีการขยายเครือข่ายกล้วยหอมฯ ไปยังภาคกลางเช่นจังหวัดสุพรรณบุรี สะท้อนให้เห็นว่าองค์กรธุรกิจสัญชาติจีนมีการลงทุนโดยใช้เครือข่ายที่ซับซ้อน

⁵⁷ เรื่องเดียวกัน

บทที่ 4

พื้นที่ชายแดนเชียงของ ปีพ.ศ.2556-ปรากฏการณ์เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ:

การเมืองเรื่องการพัฒนาพื้นที่ชายแดน

การชูนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจในพื้นที่ชายแดนนั้นวางอยู่บนแนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจภายใต้แนวคิดเสรีนิยมใหม่ ซึ่งพื้นที่ชายแดนเชียงของอยู่ในแผนการพัฒนาลักษณะดังกล่าวมาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7-8 แผนการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษหรือเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษมีมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปีพ.ศ.2543 - 2558 รัฐต้องการทำให้เกิดพื้นที่พิเศษอันจะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจที่ดึงดูดเงินลงทุนจากต่างชาติรวมถึงกลุ่มทุนใหญ่ในประเทศเอง จะด้วยความตั้งใจหรือไม่ในขณะที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษยังไม่เกิดขึ้นอย่าง 100 เปอร์เซ็นต์ แต่พื้นที่ชายแดนก็กลายเป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจซึ่งเป็นเป้าหมายของการลงทุนทั้งทุนภายในประเทศและทุนจากต่างชาติถึงแม้ไม่ใช่ทุนขนาดใหญ่อย่างที่เกิดขึ้นในย่านนิคมอุตสาหกรรมภาคกลางและภาคตะวันออกก็ตาม

ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชายแดน โดยเฉพาะกรณีของอำเภอเชียงของทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของกลุ่มคนต่างๆ ที่พยายามจะนิยามการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมบนพื้นฐานแนวความคิดที่ต่างกันไปบ้างก็เห็นพ้องกับรัฐส่วนกลาง บ้างก็เห็นพ้องกับแนวคิดการพัฒนาแบบยั่งยืนอย่างกลุ่มภาคประชาสังคม การเมืองในเรื่องการพัฒนาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชายแดนนั้นเกิดขึ้นภายในบริบทของสังคม “เมือง” และการขยายตัวของศูนย์กลางของชายแดน ซึ่งความเป็น “เมือง” นั้นทำให้เกิดภาค “เศรษฐกิจของประสบการณ์” ที่รวมเอาด้านการท่องเที่ยวและบริการสมัยใหม่เข้าด้วยกัน เป็นพื้นที่ที่มีการผลิตมากไปกว่าการผลิตแบบเกษตรกรรม กลุ่มคนต่างๆ ในภาคเศรษฐกิจดังกล่าวนี้ก็มีการเมืองในรูปแบบหนึ่งซึ่งพวกเขาก็ต้องใช้การเมืองเพื่อต่อรองผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการพัฒนาด้วยเช่นกัน ส่วนการขยายตัวของศูนย์กลางของชายแดนนั้นก็นำไปสู่การต่อสู้ด้านทรัพยากรที่รัฐต้องการใช้ทรัพยากรเช่นป่าชุ่มน้ำและแหล่งทรัพยากรธรรมชาติเป็นฐานเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจโดยการนำเอาสินค้าสาธารณะเหล่านี้เข้าสู่กระบวนการผลิตเพื่อให้ก่อให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจ ซึ่งประเด็นนี้ทำให้เกิดการตั้งคำถามและต่อต้านจากประชาชนในพื้นที่ด้วยเช่นกัน

ภายใต้ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจจนนำไปสู่การต่อสู้ทางการเมืองนั้นถูกซ้ำเติมด้วยการเข้ามาในพื้นที่ของทุนข้ามชาติ ซึ่งเป็นสิ่งที่รัฐเสรีนิยมใหม่ต้องการจะเห็นเพราะเชื่อว่าทุนข้ามชาติจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจในที่สุด

“เมือง” ในพื้นที่ชายแดน: กรณีศึกษาชายแดนเชียงของ

เชียงของในฐานะเมืองชายแดนที่ถูกผนวกรวมเข้ากับศูนย์กลางรัฐอย่างกรุงเทพฯ ทั้งในทางการปกครองและทางจินตนาการ ซึ่งจินตนาการที่เกิดขึ้นดังกล่าวมีผลต่อการเฝ้าระวังภัยความมั่นคงข้ามแดนของรัฐบาลอย่างมาก โดยเฉพาะลัทธิคอมมิวนิสต์ในประเทศเพื่อบ้านที่รัฐบาลสหรัฐผู้สนับสนุนด้านการทหารแก่รัฐบาลไทยเกรงกลัวว่าจะถูกลามข้ามมายังฝั่งไทย ประกอบกับการที่ลาวปิดพรมแดนในปีพ.ศ. 2518 ก็ยิ่งทำให้ชายแดนเชียงของกลายเป็นพื้นที่ที่รัฐต้องจับตาเฝ้าระวัง โดยมีการทุ่มเทพทรัพยากรทางราชการเกี่ยวกับงานด้านความมั่นคงทั้งกำลังคนและงบประมาณ ด้วยปัจจัยดังกล่าวนี้ทำให้เศรษฐกิจของเชียงของปรับเปลี่ยนไปอีกระดับหนึ่งก็เนื่องจากเดิมมีแค่ภาคเกษตรและการค้าข้ามแดน (แต่ถูกระงับตั้งแต่ปีพ.ศ.2518-2532) โดยมีภาคการบริการเพิ่มเข้ามาในช่วงกลางทศวรรษ 2520 เช่นร้านอาหารนางนวลเปิดให้บริการอาหาร ดนตรีสดและตู้เพลง รองรับความต้องการของกลุ่มลูกค้าข้าราชการในพื้นที่ ต่อมาในปีพ.ศ. 2529 เชียงของเป็นที่นิยมด้านการท่องเที่ยวชายแดนมากขึ้นเมื่อเจ้าฟ้าชายอาภิศโนแห่งประเทศญี่ปุ่นเสด็จมาประกอบพิธีบวงสรวงปลาบึก ณ บ้านหาดไคร้ อำเภอยางสักของ ทำให้ผู้ประกอบการร้านอาหารนางนวลตัดสินใจย้ายร้านไปตั้ง ณ บริเวณที่สามารถมองเห็นจุดที่เจ้าชายอาภิศโนเสด็จมาประกอบพิธีบวงสรวงฯ ได้ชัดเจนมากขึ้นนั่นก็คือพื้นที่ติดดั่งแม่น้ำโขง¹

การขยายตัวของภาคการท่องเที่ยวชายแดนตั้งแต่ทศวรรษ 2530 ได้ปรับเปลี่ยนภูมิทัศน์ทางเศรษฐกิจของเชียงของไปอย่างมาก เห็นได้จากการติดต่อกับโลกภายนอกที่ไม่ได้เป็นการขยายตัวจากตัวเมืองเชียงของเข้ามายังพื้นที่ เช่นกรณีการเปิดเกสต์เฮาส์แห่งแรกในปีพ.ศ.2530 ที่มีเจ้าของเป็นคู่สามีภรรยาซึ่งเป็นคนจังหวัดตรังและกรุงเทพฯ ชื่อว่าบ้านดามิละ อีกแห่งหนึ่งที่มีเจ้าของเป็นคนต่างถิ่นคือเกสต์เฮาส์ของนายจิบพื้นเพเป็นคนภาคใต้ที่เช่าพื้นที่ริมแม่น้ำโขงเปิดเป็นเกสต์เฮาส์ในปีพ.ศ.2536-2546 หลังจากหมดสัญญาเช่าก็ปล่อยให้เจ้าของที่ทำเกสต์เฮาส์ต่อและตนก็ผันตัวเองมาเปิดร้านอาหารเม็กซิกันแทน นอกจากคนต่างถิ่นที่มาลงทุนธุรกิจในการท่องเที่ยวแล้ว ยังมีคนในพื้นที่ที่เห็นโอกาสจากการขยายตัวในภาคธุรกิจดังกล่าว เช่นเกสต์เฮาส์บ้านฝ้ายที่เจ้าของเคยทำอาชีพสวนส้มที่ห้วยเม็งและเป็นแม่ค้าขายแคบหมูที่ตลาดตำบลเวียงเชียงของ แล้วก็ผันตัวเองมาเป็นผู้ประกอบการเกสต์เฮาส์ในปีพ.ศ.2536 โดยการต่อเติมบ้านเก่า และสร้างเพิ่มบางส่วน ในทศวรรษ 2550 ก็เริ่มขายกาแฟสด รวมถึงบริการอาหารเช้านะแบบอเมริกัน²

นอกจากคนภายนอกและภายในพื้นที่ที่ผันตัวเองมาจับธุรกิจการท่องเที่ยวแล้ว ยังคนอีกกลุ่มหนึ่งที่น่าสนใจคือกลุ่มผู้ประกอบการที่เป็นคนในพื้นที่แล้วก็ออกไปเรียนต่อรวมถึงทำงานในกรุงเทพฯ ตั้งแต่

¹ อ้างแล้วปฐมพงศ์, หน้า 71

² เรื่องเดียวกัน

ปลายทศวรรษ 2520 และประสบกับช่วงวิกฤตเศรษฐกิจต้มยำกุ้ง 2540 คนกลุ่มนี้เล็งเห็นโอกาสในพื้นที่เชิงของจึงกลับมาเป็นผู้ประกอบการเกสต์เฮาส์ ลงทุนต่อเติมบ้านตัวเองให้กลายเป็นห้องพัก ดังเช่นกรณีของเกสต์เฮาส์บ้านพักริมคลองที่เปิดตั้งแต่ปีพ.ศ.2544 และเกสต์เฮาส์บ้านพักผ่อนตั้งแต่ปีพ.ศ.2549 เป็นต้น³

ประเด็นเรื่องการขยายตัวของภาคเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและการกลายเป็นเมืองนั้นมีความสัมพันธ์กันอยู่ในแง่ของคำอธิบายทางวิชาการ คือชุดคำอธิบายเกี่ยวกับ “เศรษฐกิจของประสบการณ์” (experience economy) ที่เสนอว่าการหดตัวของอุตสาหกรรมแบบดั้งเดิม (traditional industries) ซึ่งการผลิตสินค้าอุปโภคบริโภคไม่ได้เป็นหลักในการสร้างงานให้แก่ผู้คนในท้องถิ่นใดๆ จะถูกแทนที่โดย “เศรษฐกิจของประสบการณ์” เช่นภาคบริการอย่างการท่องเที่ยว ระบบเศรษฐกิจที่มีการผลิตสินค้าที่มอบประสบการณ์อารมณ์ความรู้สึก หรือแม้กระทั่งความรู้สึกหิวหรรษาให้แก่ผู้บริโภค สินค้าประสบการณ์ (experiential products) มักจะเป็นสินค้าที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวเชื่อมโยงกับพื้นที่ ซึ่งปรากฏการณ์เหล่านี้เคยเกิดขึ้นมาแล้วในเมืองของหลายประเทศในยุโรปหลังจากที่มีการถ่ายโอนภาคอุตสาหกรรมไปยังทวีปเอเชีย⁴

การเกิดขึ้นของภาค “เศรษฐกิจของประสบการณ์” ไม่อาจมีอยู่ได้ด้วยตัวของมัน หากแต่ต้องเกิดขึ้นจากวิวัฒนาการของระบบเศรษฐกิจระยะเวลาหนึ่ง เช่น ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่การแบ่งเวลาทำงานและเวลาพักผ่อนอย่างชัดเจน เวลาพักผ่อนที่เกิดขึ้นจากระบบเศรษฐกิจทุนนิยมจะกลายเป็นอุปสงค์ต่อสินค้าประสบการณ์⁵

สิ่งที่เกิดขึ้นในชายแดนเชิงของนั้นต่างออกไปจากยุโรป เนื่องจากเชิงของยังไม่ผ่านประสบการณ์พัฒนาอุตสาหกรรม เมื่อพิจารณาอุปประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของเชิงของจะพบว่ามันคือการกระโดดข้ามจากเศรษฐกิจสังคมแบบเกษตรกรรมไปสู่ “เศรษฐกิจของประสบการณ์” ในช่วงปลายทศวรรษ 2520 – ปัจจุบันภาคเศรษฐกิจการท่องเที่ยวที่ขยายประสบการณ์การพักผ่อนหย่อนใจ หรือแม้กระทั่งการขายประสบการณ์ในการค้างแรมเพื่อข้ามเขตแดนไปยังลาวได้สร้างให้เกิดความเปลี่ยนแปลงแก่คนในพื้นที่ขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปรับตัวทางวัฒนธรรม เพราะชาวชายแดนเชิงของต้องเปิดรับวัฒนธรรมจากต่างถิ่น เช่น กรณีเกสต์เฮาส์บ้านริมคลองที่เปิดทำการตั้งแต่ปีพ.ศ.2544 เมื่อย้อนดูสมุดบันทึกที่แขกผู้เข้าพักเขียนโน้ตทิ้งไว้ให้จะพบว่ามีความหลากหลายมาก เช่น ภาษาญี่ปุ่น เกาหลี ฝรั่งเศส อังกฤษ จีน และอื่นๆ⁶ ถือเป็นความเคลื่อนไหว

³ เรื่องเดียวกัน

⁴ Lorentzen, Anne and Hansen, Carsten Jahn. (2012). “The Role and Transformation of the City in the Experience Economy: Identifying and Exploring Research Challenges”. The City in the Experience Economy. USA. Routledge

⁵ เรื่องเดียวกัน

⁶ อ้างแล้ว ปฐมพงศ์

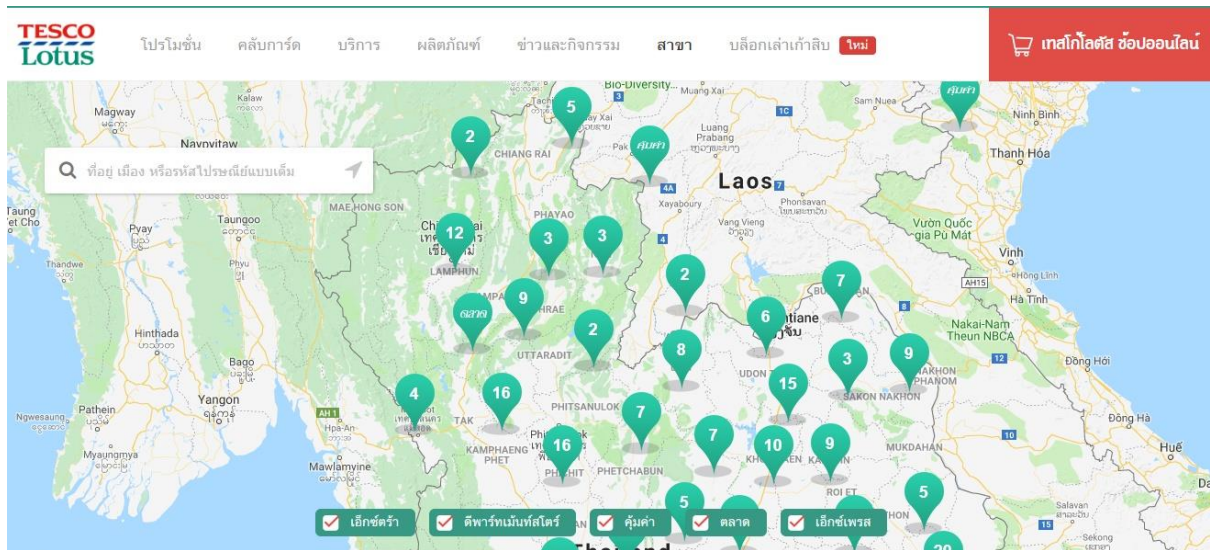
ของพื้นที่ (mobility) เพราะพื้นที่ที่มีความเคลื่อนไหวก็คือลักษณะอย่างหนึ่งของความเป็นเมือง เจ้าของเกสต์เฮาส์ต้องเรียนรู้ภาษาอังกฤษและจีน รวมไปถึงวัฒนธรรมทางรสชาติอาหารที่ต้องปรับเพื่อรองรับลูกค้าต่างวัฒนธรรม ดังกรณีร้านขายอาหารเม็กซิกันที่เรียนรู้วิธีการทำอาหารตะวันตกและเม็กซิกันจากแขกผู้เข้าพักตลอดระยะเวลา ปีพ.ศ.2536-2546⁷

ความเป็นเมืองที่สืบคลานเข้าสู่พื้นที่ชายแดนเชียงของผ่านการเกิดขึ้นของ “เศรษฐกิจของประสบการณ์” ส่งผลต่อความคิดความฝันของผู้คนในพื้นที่ไม่มากนักน้อย ความเป็นเมืองทำให้ความใฝ่ฝันของพวกเขาไม่ได้อยู่ในภาคเกษตรอีกต่อไปก็เป็นไปได้ เพราะบางคนต้องการเปลี่ยนพื้นที่เกษตรไปเป็นพื้นที่เพื่อผลิต “สินค้าประสบการณ์” (experiential product) เมื่อพิจารณาผ่านตัวเลขการถือครองที่ดินเพื่อการเกษตรจากสำมะโนการเกษตรตั้งแต่ปีพ.ศ.2536-2556 พบว่าอำเภอเชียงของมีจำนวนผู้ถือครองที่ดินเพื่อการเกษตรน้อยลงในรอบ 20 ปี ซึ่งเป็นแนวโน้มเดียวกันเกือบทุกอำเภอ ยกเว้นอำเภอพญาเม็งรายที่มีจำนวนผู้ถือครองที่ดินเพื่อการเกษตรมากขึ้น การลดลงของจำนวนผู้ถือครองที่ดินเพื่อการเกษตรมีความสัมพันธ์กับการกลายเป็นเมืองของชายแดนเชียงของไม่มากนักน้อย ประกอบกับการประกาศแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษตั้งแต่ปีพ.ศ.2543, 2547 และ 2558 และการเปิดใช้สะพานมิตรภาพไทย-ลาว แห่งที่ 4 ทำให้ราคาที่ดินพุ่งสูงขึ้น ก็ยังทำให้ฝันของคนเชียงของห่างไกลออกจากภาคเกษตรไปเรื่อยๆ

นอกจากนั้นการขยายตัวของห้างสรรพสินค้าสมัยใหม่ (modern trade) เข้าไปในพื้นที่ชายแดนก็มีส่วนสำคัญในการเปลี่ยนพื้นที่ชายแดนให้กลายเป็นเมือง เช่น การวางกลยุทธ์ลงทุนไฮเปอร์มาร์เก็ตในพื้นที่ชายแดนของโลตัสซูเปอร์เซ็นเตอร์ สังเกตได้จากที่ตั้งของเทสโก้โลตัสที่ครอบคลุมเกือบทั่วประเทศไทย และที่สำคัญคือมีพิกัดที่ตั้งในพื้นที่ชายแดนที่มีการเดินทางข้ามแดนสะดวก (ดังรูปที่ 2) ต่างจากห้างสรรพสินค้าเซ็นทรัลที่มักจะตั้งใจกลางเมืองของแต่ละจังหวัด

⁷ เรื่องเดียวกัน

รูปที่ 2 ที่ตั้งห้างสรรพสินค้าเทสโก้โลตัส⁸

จากรูปที่ 2 โปรดสังเกตหมายเลข 5 คือเทสโก้โลตัสอำเภอเชียงของห่างจากสะพานมิตรภาพไทย-ลาวแห่งที่ 4 ประมาณ 11.2 กิโลเมตร นอกจากเทสโก้ซูเปอร์เซ็นเตอร์ได้ลงทุนในพื้นที่ชายแดนเช่นเชียงของแล้ว ยังได้ลงทุนในพื้นที่ชายแดนสำคัญอื่นๆ เช่น ชายแดนแม่สอด ชายแดนมุกดาหาร และบึงกาฬเป็นต้น เน้นย้ำว่าการหวังผลกำไรของกลุ่มทุนโลตัสซูเปอร์เซ็นเตอร์นั้นครอบคลุมถึงผู้บริโภคชาวลาวยด้วย เพราะดูจากระบบการประชาสัมพันธ์ในห้างร้านล้วนประกอบไปด้วย 2 ภาษาทั้งไทยและลาว

นอกจากไฮเปอร์มาร์เก็ตจะเป็นการขายสินค้าอุปโภคบริโภคทั่วไปกว่า 30,000 รายการ ตลาดดังกล่าวนี้ยังมี “เศรษฐกิจของประสบการณ์” ซ่อนอยู่ด้วย ไม่ว่าจะเป็นการจัดวางสินค้าที่แบ่งสัดส่วนไว้อย่างดี ระบบการชำระเงินที่ทำได้ทั้งเงินสดและบัตรเครดิต ถือได้ว่าเป็นระบบการขายแบบสมัยใหม่ที่เป็นวัฒนธรรมการค้าแบบ “เมือง” ดังนั้นแล้ว เมื่อผู้คนในพื้นที่ชายแดนจับจ่ายใช้สอยในไฮเปอร์มาร์เก็ตพวกเขาได้ซื้อประสบการณ์การค้าแบบ “เมือง” ไปด้วย ซึ่งวัฒนธรรมการค้าดังกล่าวอาจทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนวิถีคิดของคนในพื้นที่ชายแดนเสียใหม่พวกเขาไม่ได้แตกต่างจากคนในเมืองใหญ่มากนัก ทั้งในแง่การเข้าถึงสินค้าที่มีแหล่งผลิตเดียวกัน ราคาเดียวกัน และใช้วัฒนธรรมการซื้อขายแบบเดียวกัน

ในมิติอื่นๆ นอกจากกระบวนการกลายเป็นเมืองในทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของพื้นที่ชายแดนเชียงของแล้ว ยังมีการต่อสู้แย่งชิงการนิยามการพัฒนา “เมือง” ระหว่างภาคประชาสังคมและหน่วยงานรัฐ ที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดคือช่วงที่มีการเปิดใช้สะพานมิตรภาพไทย-ลาวแห่งที่ 4 ปีพ.ศ.2556 เนื่องจากการเปิดใช้สะพานดังกล่าวได้มีการย้ายจุดผ่านแดนสากลจากท่าเรือบักไปยังสะพานมิตรภาพฯ ทำให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติไม่สามารถใช้หนังสือเดินทาง (passport) ข้ามแดน ณ ท่าเรือบักได้ ต้องไปประทับตราหนังสือ

⁸ [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา <https://www.tescolotus.com/location> (เข้าสู่ระบบ 12/06/2561)

เดินทาง ณ สะพานมิตรภาพฯ ส่งผลให้จำนวนนักท่องเที่ยวเชิควินเกตส์เข้าสู่ในตัวเมืองเชียงของรอบๆ บริเวณท่าเรือบั๊กมีจำนวนลดลง กระทั่งต่อขยายสินค้าและบริการอื่นๆ ไปพร้อมกันด้วย จึงมีการรวมตัวกันระหว่างภาคประชาสังคม พ่อค้าแม่ค้า ผู้ประกอบการร้านอาหาร และ เกสต์เฮาส์รวมตัวกันยื่นหนังสือต่อนายอำเภอเพื่อให้ย้ายจุดผ่านแดนสากลมายังท่าเรือบั๊กอีกครั้งหนึ่ง เหตุการณ์ดังกล่าวนี้เกิดขึ้นหลังจากเปิดใช้สะพานมิตรภาพฯ ได้เพียงแค่หนึ่งเดือน แต่การยื่นหนังสือดังกล่าวไม่ได้รับการตอบรับใดๆ จากทางการ⁹

ในความเป็นจริงแล้วแนวคิดการพัฒนาพื้นที่ชายแดนเชิงของโดยรัฐ (เสรีนิยมใหม่) นั้นได้เริ่มต้นมาตั้งแต่ปีพ.ศ.2531-2532 ที่ประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงเช่น พม่า ลาว จีนตอนใต้ ไทย กัมพูชา และ เวียดนาม ต่างปรับทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจที่เน้นตลาดเสรีมากขึ้นหลังจากสิ้นสุดสงครามเย็น และได้มีกรอบความร่วมมือ 4 ประเทศ หรือเรียกว่า “สี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ” ในปีพ.ศ.2536 หลังจากนั้นเพิ่มความร่วมมือเป็น 6 ประเทศ ภายใต้กรอบความร่วมมือดังกล่าวนี้ทำให้รัฐไทยต้องออกแบบแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7-8 โดยมีบทที่กล่าวถึงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในพื้นที่ชายแดนให้เกิดเขตเศรษฐกิจ และคณะรัฐมนตรีนายชวน หลีกภัยได้มีมติสภาให้ทำการศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษเชียงรายในปีพ.ศ.2543¹⁰ หลังจากนั้นสายธารแห่งการพัฒนาเศรษฐกิจเสรีนิยมก็ไหลลงมายังพื้นที่เชียงของอย่างไม่ขาดสาย

อีกด้านคือกลุ่มภาคประชาสังคมที่ขับเคลื่อนการพัฒนาอีกรูปแบบหนึ่ง ที่ก่อรูปความคิดมาตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2530 หลังจากที่มีการก่อสร้างและเปิดใช้งานเขื่อนแห่งแรกในแม่น้ำโขง ซึ่งกลุ่มภาคประชาสังคมนี้เน้นการพัฒนาที่มีฐานจากแนวคิดนิเวศน์วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ การต่อรองพื้นที่เพื่อการพัฒนาได้เสนอแนวคิดของกลุ่มประชาสังคมในรูปแบบแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ชื่อว่า “เชียงของหนึ่งเมืองสองแบบ” (green city)¹¹ ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาที่พยายามออกแบบให้สอดคล้องกับประวัติศาสตร์ที่ไม่ขัดกับการพัฒนาเศรษฐกิจเสรีนิยมโดยรัฐและภาคเอกชน (หอการค้า) โดยเสนอให้แบ่งโซนการพัฒนาออกเป็น 2 ส่วนคือโซนเมืองใหม่ที่เน้นขับเคลื่อนเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงกับอนุภูมิภาคเช่น โลจิสติกส์และศูนย์พักสินค้า และอีกโซนคือโซนเมืองเก่าที่เน้นการพัฒนาโดยหยิบเอาประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ มาเป็นสินค้า (คือกระบวนการผลิต experience products) รวมถึงพื้นที่อนุรักษ์ธรรมชาติเป็นต้น

⁹ อ่างแก้ว ปฐมพงศ์

¹⁰ บัณฑิต พอล คอนซัลแตนท์กำกับ. (2544). การศึกษาความเหมาะสมการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนจังหวัดเชียงราย. รายงานฉบับสมบูรณ์

¹¹ รัชย์เชิวงของ. “หนึ่งเมืองสองแบบ” ยุทธศาสตร์การพัฒนาเมืองเชียงของอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน. 2556

พัฒนาการความเป็นเมืองของชายแดนเชียงของตั้งแต่อดีตจนถึงการเสนอยุทธศาสตร์ “เชียงของหนึ่งเมืองสองแบบ” ถือว่าเป็นปรากฏการณ์ที่สะท้อนให้เห็นชัดเจนว่าเชียงของได้กลายเป็นเมืองแล้วเพราะมีระบบการผลิตที่หลากหลายกว่าภาคเกษตรแบบดั้งเดิมและมีศักยภาพทางเศรษฐกิจที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้หลากหลายทาง ไม่ว่าจะเป็นการค้าข้ามแดน การค้าผ่านแดน การบริการและการท่องเที่ยว ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจสามารถสร้างประโยชน์ให้กับหลายภาคส่วนด้วยเช่นกันไม่ว่าจะเป็นรัฐ เอกชน หรือคนท้องถิ่น เปรียบเหมือนเป็นก้อนเหล็กที่ต้องมีการต่อรองกันอยู่ตลอดเวลา รวมถึงผู้คนที่ผูกพันตัวเองเข้ากับระบบการผลิตสมัยใหม่ในนามของผู้ประกอบการ ทำให้พวกเขาจำเป็นต้องตื่นตัวทางการเมืองไปด้วย ดังนั้นการกลายเป็นเมืองจึงไม่จำเป็นต้องกลายเป็นพื้นที่ที่มีตึกใหญ่โตหรูหรา การจราจรคับคั่งเหมือนกับเมืองใหญ่เช่นกรุงเทพ เชียงใหม่ หรือ หาดใหญ่ หากแค่ประชาชนเกิดสำนึกแห่งพลเมืองที่พร้อมจะต่อรองกับรัฐและเอกชนก็ถือว่าพื้นที่นั้นๆ ได้กลายเป็นเมืองแล้ว ดังที่เกิดขึ้นแล้วในเชียงของ

“เมือง” พื้นที่ทางเศรษฐกิจ การข้ามชาติของทุน และการขยายตัวของชายแดน

การกลายเป็นเมืองของชายแดนเชียงของนั้นมีนัยสำคัญต่อการเคลื่อนย้ายของทุนข้ามชาติ แน่นนอนว่าพื้นที่อำเภอเชียงของและเชียงแสนเป็นเป้าหมายของธุรกิจนำเข้าส่งออก โลจิสติกส์ และทุนจำพวก “เศรษฐกิจของประสบการณ์” เช่นด้านการท่องเที่ยวและบริการ เป็นต้น การค้าชายแดนที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2550 ด้านหนึ่งมันสะท้อนให้เห็นความสำเร็จของการเปิดเสรีทางการค้าที่ทำให้ด่านชายแดนกลายเป็นจุดเชื่อมต่อทางการค้า แต่อีกด้านหนึ่งก็เกิดข้อสงสัยว่าการค้าชายแดนดังกล่าวจะกระจายความมั่งคั่งไปสู่ผู้ประกอบการในท้องถิ่นได้มากน้อยแค่ไหนในเมื่อสินค้าอุปโภคบริโภคสำเร็จรูปต่างๆ มีฐานการผลิตอยู่ในนิคมอุตสาหกรรมภาคกลางและภาคตะวันออก รวมถึงองค์กรธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนำเข้าส่งออกส่วนหนึ่งก็อยู่ในมือขององค์กรธุรกิจข้ามชาติสัญชาติจีนดังตารางที่ 7 และตารางที่ 8

ตารางที่ 7 ลักษณะการประกอบการขององค์กรธุรกิจข้ามชาติสัญชาติจีนในอำเภอเชียงแสนปีพ.ศ.2559

ลำดับ	ชื่อองค์กรธุรกิจข้ามชาติสัญชาติจีน	ลักษณะการประกอบการ
1	หยู ห่าว จำกัด	การปลูกไม้ผลยืนต้นอื่นๆซึ่งมิได้จัดประเภทไว้ในที่อื่น
2	แม่น้ำโขง สามเหลี่ยมทองคำ ห่วงฉิ่ง จำกัด	การทำเหมืองสินแร่โลหะนอกกลุ่มสินแร่เหล็กอื่น ๆ ซึ่งมิได้จัด ประเภทไว้ในที่อื่น
3	ไท่ จิ่งหง จำกัด	การขายส่งเฟอร์นิเจอร์ชนิดใช้ในครัวเรือน

4	จวินไท่ จำกัด	การขายส่งแร่โลหะที่เป็นเหล็กและนอกกลุ่มเหล็ก
5	พัฒนาอุตสาหกรรมการค้าและเทคโนโลยีสากล หัวไท่(ประเทศไทย) จำกัด	การขายส่งแร่โลหะที่เป็นเหล็กและนอกกลุ่มเหล็ก
6	หุยนหนาน ลิบสองป็นนาหงษ์ชิงอินเตอร์เนชั่นแนลเทรด(ไทยแลนด์) จำกัด	การขายส่งไม้และผลิตภัณฑ์จากไม้แปรรูปขั้นต้น
7	คิงส์ โรมัน จำกัด	ธุรกิจจัดนำเข้า
8	เวลท์ซัน อินเตอร์เนชั่นแนล ทราเวล จำกัด	ธุรกิจจัดนำเข้า
9	เวลโฮม ทราเวล แอนด์ ทัวร์ จำกัด	ธุรกิจจัดนำเข้า
10	จกั้วหมิงจู	การขายส่งเสื้อผ้า
11	หลี่ฟง อิมพอร์ต แอนด์ เอ็กซ์พอร์ต จำกัด	การขายปลีกสินค้าอื่นๆในร้านค้าทั่วไป
12	เหวยเต้อลี่ จำกัด	การขายส่งผลิตภัณฑ์อาหารอื่นๆซึ่งมิได้จัดประเภทไว้ในที่อื่น
13	คอมพลัส เมจิก	กิจกรรมของตัวแทนผู้รับจัดการขนส่งสินค้าและตัวแทนออกของ (ตัวแทนดำเนินพิธีการศุลกากร)
14	ธงหังอิมพอร์ตแอนด์เอ็กซ์พอร์ต จำกัด	กิจกรรมของตัวแทนผู้รับจัดการขนส่งสินค้าและตัวแทนออกของ (ตัวแทนดำเนินพิธีการศุลกากร)

ที่มา: กรมพัฒนาธุรกิจการค้า กระทรวงพาณิชย์

ตารางที่ 8 ลักษณะการประกอบการขององค์กรธุรกิจข้ามชาติสัญชาติจีนในอำเภอเชียงแสนปีพ.ศ.2559

ลำดับ	ชื่อองค์กรธุรกิจข้ามชาติสัญชาติจีน	ลักษณะการประกอบการ
1	หลิงทง อินเตอร์เนชั่นแนล เอ็กซ์เพรส แอนด์ เทรดดิ้ง จำกัด	การขนส่งและขนถ่ายสินค้า รวมถึงคนโดยสาร
2	เอ็กซ์.พี โลจิสติกส์ จำกัด	กิจกรรมของตัวแทนผู้รับจัดการขนส่งสินค้าและตัวแทนออกของ
3	เจี ฟง โลจิสติกส์ (ประเทศไทย) จำกัด	กิจกรรมการบริหารจัดการด้านการขนส่งและสถานที่เก็บสินค้า
4	ซ้างวี่ง โลจิสติกส์ จำกัด	กิจกรรมการบริหารจัดการด้านการขนส่ง
5	หงชิง อิมพอร์ต แอนด์ เอ็กซ์พอร์ต จำกัด	กิจกรรมนำเข้าส่งออก

6	เหลียน ชั่น ชิง จำกัด	ประกอบกิจการประเภทการขายส่งไม้และผลิตภัณฑ์จากไม้แปรรูปขั้นต้น
---	-----------------------	---

ที่มา: กรมพัฒนาธุรกิจการค้า กระทรวงพาณิชย์

จากตารางที่ 1 และ 2 ให้เราเข้าใจได้ว่ากิจกรรมนำเข้าส่งออกนั้นมีโอกาสให้กับผู้ประกอบการท้องถิ่นมากขึ้นแค่ไหน ในเมื่อปลายทางของสินค้าที่ออกจากชายแดนบนเส้นทาง R3A นั้นมุ่งหน้าสู่ตอนใต้ของประเทศจีน ผู้ประกอบการรายใหญ่จะเลือกใช้บริการองค์กรธุรกิจสัญชาติใดก็ลองจินตนาการกันดู ในมุมมองของผู้วิจัยนั้นอิงจากวัฒนธรรมทางธุรกิจแบบ “กวนซี” ทำให้ผู้วิจัยค่อนข้างแน่ใจว่าการเลือกใช้บริการองค์กรธุรกิจสัญชาติจีนเพื่อเชื่อมโยงไปยังตลาดจีนมีความเป็นไปได้มากในระบบเศรษฐกิจเสรีนิยมเช่นนี้ ถึงแม้จะมีความหวังอยู่บ้างในอุตสาหกรรมบริการและการท่องเที่ยวว่าประเทศไทยมีจุดขายด้านนี้ แต่ความจริงที่เกิดขึ้นก็คือมีการลงทุนในภาคเศรษฐกิจดังกล่าวนี้จากองค์กรธุรกิจข้ามชาติเช่นกัน แม้ภาคเกษตรที่เชื่อกันว่าเป็นกระดูกสันหลังของชาติก็ยังหนีไม่พ้นปรากฏการณ์นี้

ถึงแม้ว่าสะพานมิตรภาพฯ จะเอื้ออำนวยให้เกิดการค้าทางบกจนสามารถกระตุ้นให้ยอดการค้าชายแดนและผ่านแดนเพิ่มขึ้นมาก แต่การที่รัฐบาลจีนกลับไปรื้อฟื้นแผนการระเบิดเกาะแก่งกลางลำน้ำโขงที่กั้นระหว่างอำเภอเชียงแสนและเชียงของยังชี้ชวนให้เป็นประเด็นสงสัย เนื่องจากการค้าทางบกผ่านเส้นทาง R3A ก็ได้รับการพัฒนาความสะดวกขึ้นอย่างมากจึงมีสมมติฐาน 2 อย่างในการอธิบายเรื่องระเบิดเกาะแก่งกลางลำน้ำโขงคือความมั่นคงและการค้า ในงานวิจัยชิ้นนี้ไม่ได้เลือกพิจารณาประเด็นการระเบิดเกาะแก่งเชื่อมกับประเด็นความมั่นคงเนื่องจากหลักฐานมีไม่เพียงพอ ดังนั้นสิ่งที่เป็นไปได้เท่าที่งานวิจัยชิ้นนี้จะสามารถอธิบายได้คือ การระเบิดเกาะแก่งกลางลำน้ำโขงจะเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพทางการค้าระหว่างจีนตอนใต้กับประเทศอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขงตอนบน เพราะหากจีนสามารถพัฒนาเส้นทางเชื่อมต่อระหว่างอำเภอเชียงแสนและเชียงของได้ จะทำให้เรือขนาด 500 ตันแล่นลงมายังเชียงของได้ และจะทำให้สินค้าที่เน่าเสียจากทะเลลักเข้ามายังไทยได้มากขึ้น ที่จีนมั่นใจเช่นนี้ก็เพราะว่าพวกเขาอาจเชื่อว่าองค์กรธุรกิจข้ามชาติสัญชาติจีนที่ทำธุรกิจนำเข้าส่งออกที่เชียงแสนและเชียงของสามารถเป็นโช้กกลางกระจายสินค้าผ่านชายแดนทั้ง 2 แห่งได้ และเท่ากับว่าการระเบิดเกาะแก่งทำให้แม่น้ำโขงกลายเป็นคลองส่งสินค้าขนาดใหญ่อาจทำให้การค้าขยายตัวจริง แต่ไม่ได้หมายความว่า การขยายตัวดังกล่าวจะกระจายไปสู่ท้องถิ่น ด้วยความกังวลดังกล่าวจึงทำให้กลุ่มภาคประชาสังคมโดยเฉพาะ “กลุ่มรักษ์เชียงของ” ต้องต่อต้านการโครงการดังกล่าวด้วยเหตุผล

ที่ว่าจะเป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเกาะแก่งกลางลำแม่น้ำโขงคือแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำที่สำคัญ และเป็นแหล่งอาหารสำคัญสำหรับประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำโขง¹²

ในความเป็นจริงแล้วการดูข้อมูลการจดทะเบียนขององค์กรธุรกิจข้ามชาติในพื้นที่เชียงของอย่างเดียวอาจไม่ได้สะท้อนครอบคลุมทั้งหมดได้ เนื่องจากบางบริษัทสามารถจดทะเบียนตั้งอยู่ในอำเภอเมืองแต่สามารถดำเนินธุรกิจในพื้นที่ชายแดนได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบรรดาธุรกิจนำเข้าส่งออกซึ่งส่วนใหญ่จะดำเนินธุรกิจในพื้นที่ชายแดนทั้งชายแดนแม่สาย เชียงแสน และเชียงของ ด้วยเหตุผลนี้มีบางบริษัทที่จดทะเบียนที่ตั้งอยู่อำเภอเชียงแสนก็สามารถดำเนินธุรกิจที่อำเภอเชียงของได้เช่นกัน โดยเฉพาะองค์กรธุรกิจที่จดทะเบียนในพื้นที่เชียงแสนมีจำนวน 8 องค์กรธุรกิจสัญชาติจีนดำเนินธุรกิจเกี่ยวกับนำเข้าส่งออกและบริการนำเที่ยว¹³ ข้อสังเกตอย่างหนึ่งที่น่าสนใจ ว่าการลงทุนขนาดใหญ่เกิน 100 ล้านบาทเป็นการลงทุนปลูกยางพาราที่อำเภอพญาเม็งรายต่างๆ ที่ในความเป็นจริงอำเภอเชียงของมีความเหมาะสมกว่าในด้านการขนส่งยางพาราไปยังภาคใต้ของจีนเนื่องจากชายแดนเชียงของเป็นที่ตั้งของสะพานมิตรภาพไทย-ลาวแห่งที่ 4 ในปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้อาจกำลังสะท้อนให้เห็นเรื่องราคาที่ดินของชายแดนเชียงของที่พุ่งสูงขึ้นเนื่องจากการกลายเป็นเมืองก็เป็นที่ไปได้ดังอธิบายไปแล้วในบทที่ 3

หากเราย้อนกลับไปพิจารณาจำนวนผู้ถือครองที่ดินเพื่อการเกษตรในอำเภอพญาเม็งรายมีจำนวนมากขึ้นจากปีพ.ศ.2536 มี 7,089 ราย เป็น 7,646 ราย ในปีพ.ศ.2556 อีกทั้งเป็นหนึ่งในไม่กี่อำเภอที่มีจำนวนผู้ถือครองที่ดินเพื่อการเกษตรเพิ่มขึ้นอาจสะท้อนให้เห็นความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การทำเกษตรกรรม และเป็นหนึ่งในปัจจัยที่ทำให้หอการค้าธุรกิจอีกชนสัญชาติจีนเลือกพื้นที่พญาเม็งรายเพื่อการลงทุน นอกจากยางพาราแล้วยังมีการลงทุนทำสวนกล้วยหอมพันธุ์เขียวคาเวนดิช การข้ามฝั่งของพื้นที่เพาะปลูกกล้วยหอมพันธุ์เขียวคาเวนดิชโดยเครือข่ายขององค์กรธุรกิจข้ามชาติสัญชาติจีนเป็นปรากฏการณ์ที่น่าตกใจคละคล้าไปกับการละเลยการพัฒนาภาคเกษตรของไทย เช่นการลดลงของจำนวนผู้ถือครองที่ดิน

¹² ปฐมพงศ์ มโนหาญ และ กิตตินันท์ มัจฉากิจ. “ระเบิดแก่งสร้างแม่น้ำให้กลายเป็นคลองเพื่อการพาณิชย์ใครได้ใครเสีย?” [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา <http://prachatham-blog.tumblr.com/post/156657412983/%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B9%80%E0%B8%9A-%E0%B8%94%E0%B9%81%E0%B8%81-%E0%B8%87%E0%B8%AA%E0%B8%A3-%E0%B8%B2%E0%B8%87%E0%B9%81%E0%B8%A1-%E0%B8%99-%E0%B8%B3%E0%B9%83%E0%B8%AB-%E0%B8%81%E0%B8%A5%E0%B8%B2%E0%B8%A2%E0%B9%80%E0%B8%9B-%E0%B8%99%E0%B8%84%E0%B8%A5%E0%B8%AD%E0%B8%87%E0%B9%80%E0%B8%9E-%E0%B8%AD%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A3%E0%B8%9E%E0%B8%B2%E0%B8%93-%E0%B8%8A%E0%B8%A2> (เข้าสู่ระบบเมื่อ 16/07/2561)

¹³ กรมพัฒนาธุรกิจการค้า กระทรวงพาณิชย์

โดยรวมของจังหวัดเชียงรายเพื่อการเกษตรด้านหนึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการเกษตรไม่ได้เป็นความหวังของคนเชียงราย เจ้าของที่ดินพร้อมที่จะเปลี่ยนที่ดินเพื่อการเกษตรไปทำอย่างอื่นทำให้เกิดการรวมรวบที่ดินแปลงใหญ่เพื่อให้ต่างชาติเข้าทำการเกษตรได้อีกทั้งประเด็นเรื่องกล้วยหอมในประเทศไทยระยะเวลาที่ผ่านมาเป็นพืชที่ถูกกลืนโดยเฉพาะภาคการส่งออกเพราะกล้วยหอมของไทยเปลือกบางง่ายไม่เหมาะแก่การขนส่งระยะทางไกลและยาวนาน ด้วยข้อเสียเปรียบและไม่เหมาะแก่การส่งเสริมเพื่อส่งออกจึงไม่มีการนำเสนอตัวเลขการปลูกกล้วยหอมรายปีในรายงานประจำปีสถิติการเกษตรในปีพ.ศ.2556 ดังตารางที่ 9

ตารางที่ 9 สถิติการปลูกกล้วยหอมตั้งแต่ปีพ.ศ.2543-2558

ปี	เนื้อที่ขึ้นต้น (ไร่)	เนื้อที่ให้ผล (ไร่)	ผลผลิต (ตัน)	ผลผลิตต่อไร่ (กก.)	ราคา (บาท/กก.)
2543	86,272.0	62,755.0	174,378.0	2,779.0	6.5
2544	88,043.0	76,309.0	233,775.0	3,064.0	6.0
2545	56,932.0	48,140.0	142,638.0	2,963.0	5.8
2546	87,904.0	71,244.0	213,162.0	2,992.0	5.8
2547	90,309.0	82,130.0	217,644.0	2,650.0	7.3
2548	92,426.0	83,824.0	225,403.0	2,689.0	7.1
2549	95,731.0	84,869.0	229,656.0	2,706.0	6.1
2550	102,613.0	85,267.0	233,461.0	2,738.0	5.8
2551	104,828.0	85,743.0	236,822.0	2,762.0	6.5
2552	105,248.0	86,101.0	240,394.0	2,792.0	6.9
2553	105,658.0	86,450.0	242,319.0	2,803.0	6.9
2554	99,301.0	85,650.0	231,290.0	2,691.0	10.5
2555	ไม่มีการนำเสนอ	86,050.0	233,200.0	2,710.0	11.0
2556	ไม่มีการนำเสนอ	ไม่มีการนำเสนอ	ไม่มีการนำเสนอ	ไม่มีการนำเสนอ	ไม่มีการนำเสนอ
2557	ไม่มีการนำเสนอ	ไม่มีการนำเสนอ	ไม่มีการนำเสนอ	ไม่มีการนำเสนอ	ไม่มีการนำเสนอ
2558	ไม่มีการนำเสนอ	ไม่มีการนำเสนอ	ไม่มีการนำเสนอ	ไม่มีการนำเสนอ	ไม่มีการนำเสนอ

ที่มา: รายงานประจำปีสถิติการเกษตรปีพ.ศ.2543-2558

ข้อนำสังเกตจากการที่สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรเลือกไม่นำเสนอข้อมูลการผลิตกล้วยหอมตั้งแต่ปีพ.ศ.2556 เป็นต้นมาว่าอาจจะซ่อนให้เห็นความไม่มีศักยภาพในการปลูกกล้วยหอมไทยเพื่อส่งออกไปยังต่างประเทศก็เป็นไปได้ทั้งๆ ที่ในจังหวัดเชียงรายยังมีกลุ่มเกษตรกรผู้เพาะปลูกกล้วยหอมทองอยู่โดยเฉพาะในอำเภอเมืองหากแต่เป็นการรวมตัวกันของเกษตรกรรายย่อยหลายครอบครัวไม่ใช่ลักษณะการปลูกกล้วยหอมแบบแปลงใหญ่ แต่เมื่อเกิดปรากฏการณ์สวนกล้วยหอมจีนที่อำเภอพญาเม็งรายรวมถึงการขยายการเพาะปลูกในอำเภอปงจังหวัดพะเยากลับทำให้กลุ่มประชาชนทั่วไปรวมถึงภาคประชาสังคมแตกตื่น คำถามที่ควรถามที่สุดถึงประเด็นนี้คือทำไมถึงมีเกษตรกรบางรายยอมทำงานร่วมกับองค์กรธุรกิจข้ามชาติที่ลงทุนสวนกล้วยหอมในรูปแบบเกษตรพันธสัญญา (แต่คำตอบที่ลึกซึ้งไม่อยู่ในงานวิจัยชิ้นนี้) นั่นก็อาจเป็นเพราะภาคเกษตรไทยในระยะเวลาที่ผ่านมาไม่ได้มีนโยบายทางด้านการเกษตรที่มีประสิทธิภาพอย่างครอบคลุมก็เป็นไปได้

หากสวนกล้วยหอมพันธุ์เขียวคาเวนดิชเป็นตัวแทนของการข้ามชาติของทุนจีนในพื้นที่ชายแดนแล้วก็เท่ากับว่ามันได้กินอาณาบริเวณลึกเข้าไปในพื้นที่ที่ห่างไกลชายแดนไทย-ลาวมากขึ้นเรื่อยๆ เพราะนอกจากพื้นที่อำเภอพญาเม็งรายแล้วยังอีกพื้นที่อำเภอปงจังหวัดพะเยาอีกแห่งหนึ่ง หากแต่ผู้ประกอบการสวนดังกล่าวเป็นคนไทยเชื้อสายจีนรุ่นที่ 3 เขามีเครือข่ายอยู่ที่ประเทศจีนและพร้อมที่จะสนับสนุนด้านองค์ความรู้และเงินทุนเพื่อส่งกล้วยไปประเทศจีน นอกจากนั้นเขายังมีลูกไว้ในเครือข่ายรายใหญ่ทำการปลูกกล้วยหอมสายพันธุ์ดังกล่าวที่จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งลูกไร่ (ลักษณะคล้ายกับเกษตรพันธสัญญา) ของเขาทั้งหมดจะส่งสินค้ามายังชายแดนเชียงของเพื่อข้ามสะพานมิตรภาพไทย-ลาวแห่งที่ 4 ไปยังตอนใต้ของประเทศจีน¹⁴

ปรากฏการณ์การขยายตัวของพื้นที่ชายแดนดังกรณีการลงทุนในภาคเกษตรขององค์กรธุรกิจข้ามชาติสัญชาติจีนนั้นทำให้เราต้องกลับมาพิจารณาอาณาบริเวณชายแดนเสียใหม่ว่ามันมีพลวัตของพื้นที่อย่างไรจนสามารถยืดขยายได้ ไม่ใช่แค่เพียงที่ตั้งของจุดผ่านแดนและจุดผ่อนปรนบริเวณรอยต่อของเขตแดนเท่านั้น ในประเด็นนี้ผู้เขียนเคยเสนอมาแล้วในบทความที่ชื่อว่า “พื้นที่รอบนอกของชายแดน” ในกระแสการพัฒนาอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง¹⁵ ประเด็นที่ผู้เขียนเสนอในงานชิ้นดังกล่าวคือ การอธิบายลักษณะภูมิทัศน์ของพื้นที่ชายแดนที่สามารถแบ่งได้เป็น 3 ส่วน คือ 1. ใจกลางชายแดน (Border heartland) 2. พื้นที่รอยต่อหรือรัศมีของใจกลางชายแดน (Intermediate borderland) และ 3. รอบนอกของชายแดน (Outer borderland) ซึ่งใน

¹⁴ สัมภาษณ์ อาหยัง, 02/04/2561

¹⁵ ปฐมพงศ์ มโนหาญ, “พื้นที่รอบนอกของชายแดน” ในกระแสการพัฒนาอนุภูมิภาค ลุ่มแม่น้ำโขง, มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ปริทัศน์, ฉบับที่ 4: 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2559), หน้า 84-113

ส่วนของใจกลางชายแดนจะเป็นจุดที่พื้นที่ที่ชายแดนของแต่ละประเทศมาบรรจบกัน มีการข้ามแดนอย่างเข้มข้น แต่เมื่อถดถอยออกมาความเข้มข้นของการข้ามแดนก็จะเบาบางลงและเบาบางมากในพื้นที่รอบนอกของชายแดน

หากย้อนไปเมื่อประมาณทศวรรษ 2530 ช่วงที่ชายแดนไทย-ลาวได้กลับมาเปิดอีกครั้ง ใจกลางชายแดนอยู่ตำบลเวียงเชียงของและตำบลเวียง ซึ่งเป็นที่ตั้งของท่าเรือบัก ท่าเรือน้ำลึกเชียงของ และท่าเรือวัดหลวง มีคิวเดินเรือกว่า 70 คิวสลับกันวิ่งตลอดทั้งวัน รถบรรทุกสินค้าเตรียมขนถ่ายลงแพขนานยนต์เพื่อข้ามฝั่งอย่างแน่นหนา ส่วนพื้นที่อื่นๆ นอกจากตำบลเวียงและเวียงเชียงของแล้วแทบไม่ได้รับผลกระทบจากกิจกรรมการข้ามแดนที่คับคั่งมากเท่าใดนัก เช่นตำบลสถานเป็นต้น แต่เมื่อมีแผนจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษตั้งแต่ปีพ.ศ.2543 เป็นต้นมาราคาที่ดินก็พุ่งสูงขึ้นตั้งแต่ตำบลเวียงไปถึงตำบลรอบนอกศูนย์กลางชายแดนอย่างตำบลสถาน และตำบลบุญเรืองที่มีประเด็นที่รัฐจะใช้ป่าชุมชนบ้านบุญเรืองเป็นเขตนิคมอุตสาหกรรมแต่ถูกชาวบ้านและกลุ่มภาคประชาสังคมคัดค้านเสียก่อน พื้นที่ดังกล่าวไปแล้วยังอยู่ในแผนการจัดสรรที่ดินเพื่อการพัฒนา นิคมอุตสาหกรรมในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ประกอบกับความเป็นเมืองที่เกิดขึ้นในตัวเมืองเชียงของดังที่อธิบายไปแล้ว ส่งผลให้ศูนย์กลางชายแดนขยายตัวกว้างมากขึ้น ขยายกิจกรรมการข้ามแดนไปไกลมากขึ้นถึงอำเภอพญาเม็งรายที่กลายเป็นพื้นที่เกษตรเพื่อการส่งออกผ่านเส้นทาง R3A และไปไกลถึงจังหวัดพะเยา และสุพรรณบุรี กล่าวโดยสรุปแล้วเราไม่อาจชี้ชัดได้ว่าอิทธิพลของชายแดนจากศูนย์กลางของมันจะไปสิ้นสุดอย่างชัดเจน ณ แห่งหนตำบลใด เพราะการคำนวณโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจสมัยใหม่สามารถทำให้รัศมีของศูนย์กลางชายแดนขยายไปไกลกว่าในอดีต และมันได้ขยายการเมืองในพื้นที่ชายแดนไปด้วย

สรุป

ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจชายแดนในกรณีของพื้นที่เชียงของได้ทำให้พื้นที่ชายแดนเปลี่ยนสภาพจากพื้นที่เฝ้าระวังเพื่อความมั่นคงไปเป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจ ซึ่งพื้นที่ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นนั้นได้ก่อให้เกิดภาค “ภาคเศรษฐกิจของประสบการณ์” ประกอบไปด้วยด้านการท่องเที่ยวและบริการ การขยายตัวของภาคเศรษฐกิจนี้เท่ากับเป็นการขยายพื้นที่และโอกาสขององค์กรธุรกิจเอกชนข้ามชาติโดยเฉพาะสัญชาติจีนเข้ามาลงทุน จนนำไปสู่ข้อสงสัยที่ว่า การขยายตัวทางเศรษฐกิจชายแดน โดยเฉพาะกิจกรรมการนำเข้าส่งออกนั้นตกอยู่ในมือของท้องถิ่นหรือไม่ ในเมื่อเมืององค์กรธุรกิจสัญชาติจีนดำเนินธุรกิจในส่วนนี้อยู่ การรื้อฟื้นโครงการระเบิดเกาะแก่งเพื่อการเดินเรือในแม่น้ำโขงหากเป็นโครงการเพื่อการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจแล้วก็จะทำให้องค์กรธุรกิจจีนได้ประโยชน์เพิ่มเข้าไปอีกทั้งๆ ที่การค้าชายแดนในอนุภูมิภาค

ลุ่มแม่น้ำโขงตอนบนมีการค้าทางบกที่ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องบนเส้นทาง R3A ดังนั้นกลุ่มภาคประชาสังคมในพื้นที่ชายแดนจึงไม่เห็นด้วยกับการการระเบิดเกาะแก่งเพื่อแลกกับการสูญเสียแหล่งทรัพยากรและระบบนิเวศที่สำคัญ ประเด็นการขยายตัวของสวนกล้วยหอมเขียวคาเวนดิชที่ข้ามฝั่งและขยายตัวเข้าสู่ฝั่งไทยในพื้นที่อำเภอพญาเม็งรายและอำเภอปงจังหวัดพะเยาสะท้อนให้เห็นการขยายตัวของรัศมีของศูนย์กลางชายแดนที่ไปไกลกว่าจุดข้ามแดน ประเด็นนี้จึงเป็นประเด็นต่อเนื่องว่าการเมืองเรื่องชายแดนที่จะทำให้ท้องถิ่นปะทะกับผู้เล่นใหม่ๆ ในพื้นที่มีมากขึ้น จากในอดีตท้องถิ่นอาจปะทะสังสรรค์ต่อรองอำนาจกับอิทธิพลท้องถิ่น ทูนายใหญ่ที่ทำงานใกล้ชิดกับรัฐ แต่ปัจจุบันท้องถิ่นต้องพบเจอกับทุนข้ามชาติที่เข้ามาในพื้นที่แบบเงียบๆ แต่ต่อเนื่องซึ่งเป็นกลุ่มใหม่ที่วงการไทยศึกษายังไม่คุ้นชินนัก

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ในบทที่ 1 เป็นบทที่นำเสนอที่มาและความสำคัญของงานชิ้นนี้เพื่อที่จะตั้งคำถามและสืบค้นว่ารูปร่างหน้าตาของทุนข้ามชาติในพื้นที่ชายแดนเชียงรายนั้นมีลักษณะอย่างไร ภายใต้เงื่อนไขความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ชายแดน การทบทวนวรรณกรรมเพื่อหาแนวทางและตัวอย่างในการศึกษาทุนข้ามชาติส่วนใหญ่มักจะอธิบายการข้ามชาติว่าเป็นเรื่องของบริษัท ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ระดับสากลที่มีขนาดทุนค่อนข้างใหญ่และพบเห็นได้อย่างชัดเจน ซึ่งเริ่มแรกงานชิ้นนี้ก็หวังเช่นกันว่าจะได้พบเจอลักษณะองค์กรธุรกิจข้ามชาติที่มีลักษณะเป็นบริษัท ซึ่งมีพฤติกรรมการลงทุนที่แน่นอนและได้รับสิทธิประโยชน์จากหน่วยงานส่งเสริมการลงทุนจากรัฐ เพราะรัฐเองก็ต้องอาศัยบริษัทเป็นดั่งฟันเฟืองเพื่อสะสมทุนเทคโนโลยีในการพัฒนาเศรษฐกิจ อีกทั้งในจังหวัดเชียงรายที่มีพื้นที่ชายแดนติดกับทั้งเมียนมาร์และสปป.ลาวถูกประกาศให้เป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ 3 อำเภอคือแม่สาย เชียงแสน และเชียงของ ด้วยผู้วิจัยมีความหวังเป็นอย่างยิ่งว่าปรากฏการณ์ทุนข้ามชาติและปรากฏการณ์เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจะมีความสัมพันธ์กัน แต่นั่นก็เป็นเพียงความหวังในขั้นต้น

จากคำถามงานวิจัย 3 ข้อใหญ่ๆ คือ 1. บริบทความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างไทยและกลุ่มประเทศอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขงเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรตั้งแต่ปีค.ศ.1992 (เป็นที่ GMS เริ่มโครงการ) – 2016 2. พื้นที่ชายแดนเปลี่ยนแปลงอย่างไรตั้งแต่ช่วงเวลาตั้งแต่ ค.ศ.1992 – 2016 และ 3. องค์กรธุรกิจข้ามชาติปรับตัวอย่างไรภายใต้เงื่อนไขความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง (GMS) และความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ชายแดน ซึ่งจากคำถามทั้ง 3 ข้อทำให้การออกแบบโครงการเขียนงานวิจัยเพื่อนำเสนอข้อมูลสามารถแบ่งได้เป็น 3 บทหลักและคำตอบของแต่ละคำถามจะแทรกตัวอยู่ในแต่ละบท

บทที่ 2 คือบทที่ว่าด้วยเรื่อง “พื้นที่ชายแดนเชียงรายก่อน – ตั้งแต่ปี พ.ศ.2532 การข้ามชาติในยุคก่อนการเชื่อมโยงภายใต้กรอบอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง” ซึ่งอธิบายความเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ที่พยายามสืบค้นว่าชายแดนเชียงรายมีลักษณะเป็นอย่างไรก่อนปีพ.ศ.2532 โดยชายแดนเชียงรายนั้นมีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่พื้นที่ยังอยู่ในอาณาจักรล้านนาและถูกอิทธิจักรวรรดินิยมตะวันตกอย่างอังกฤษและฝรั่งเศสขนาบข้าง อีกทั้งยังมีอิทธิพลของอาณานิคมภายในของรัฐสยามพยายามสถาปนารัฐสมัยใหม่ลงมาในพื้นที่และกลายเป็นรัฐสมัยใหม่ที่มีเขตแดนอย่างชัดเจนซึ่งในช่วงก่อนที่จะมีการปักปันเขตแดนอย่างชัดเจนนั้นก็มีการข้ามแดนในเรื่องการค้าขายระหว่างล้านนากับเจ้าอาณานิคมอังกฤษเป็นต้น จนกระทั่งในทศวรรษ 2480 ที่เริ่มมีการปักปันเขตแดนระยะหนึ่งแล้วการค้าขายแดนก็เริ่มเกิดขึ้นอย่างเป็นทางการมีความพยายามที่รัฐ

ไทยเข้าควบคุมการค้าเช่นการจำกัดสินค้าข้ามแดนเป็นต้น ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและประเทศเพื่อนบ้านไม่ค่อยจะสู้ดีนักในช่วงยุคสงครามเย็นขณะที่ไทยได้รับการสนับสนุนด้านการทหารและการพัฒนาจากสหรัฐอเมริกาแต่ประเทศเพื่อนบ้านเป็นสังคมนิยม จึงทำให้ชายแดนในช่วงปีพ.ศ.2518 – 2532 เป็นเรื่องของการเฝ้าระวังภัยความมั่นคงเสียเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ไม่มีนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจชายแดนโดยรัฐ แต่เมื่อสงครามเย็นสิ้นสุดประเทศในอนุภูมิภาคทุกประเทศเริ่มเน้นนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจแบบตลาดเสรีมากขึ้นจนนำไปสู่ความร่วมมือทางเศรษฐกิจที่เรียกว่าสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจนำโดยจีน พม่า ไทยและลาว หลังจากนั้นไม่นานก็เพิ่มกัมพูชาและเวียดนามเข้ามายกระดับกรอบความร่วมมือเป็น 6 ประเทศ มีการจินตนาการถึงโครงสร้างพื้นฐานที่จะเชื่อมต่อแต่ละประเทศเข้าด้วยกันด้วยระเบียงเศรษฐกิจโดยมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่ตอนใต้ของประเทศจีน ต่อมาทศวรรษ 2540 จีนได้เข้าร่วมเป็นสมาชิก WTO ซึ่งส่งผลกระทบต่อประเทศในอาเซียนรวมถึงประเทศในอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขงอย่างมากด้วยการทำข้อตกลงเขตการค้าเสรีอาเซียน-จีน

การปรับตัวของรัฐไทยเองเพื่อตอบสนองความเป็นอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขงคือการออกแบบแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7-8 โดยมีบทว่าด้วยการพัฒนาพื้นที่ชายแดน นอกจากนั้นคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนก็ได้มีการสนับสนุนเพื่อให้เกิดการลงทุนในพื้นที่จังหวัดที่มีรายได้ต่อหัวน้อยซึ่งจังหวัดเชียงรายก็เป็นหนึ่งในการสนับสนุนดังกล่าว

บทที่ 3 ว่าด้วยเรื่อง “พื้นที่ชายแดนปีพ.ศ.2532-2556 ภายใต้กระแสการเชื่อมโยงชายแดนและความเปลี่ยนแปลงในการประกอบธุรกิจขององค์กรธุรกิจข้ามชาติ” ซึ่งอธิบายความเปลี่ยนแปลงในเชิงพื้นที่ว่าเกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นอย่างไรในพื้นที่ชายแดนจังหวัดเชียงรายโดยเน้นใช้ตัวอย่างอำเภอเชียงของเป็นหลัก จะเห็นได้ว่าพื้นที่ชายแดนเชียงของเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากตั้งแต่ก่อนถึงทศวรรษ 2530 เล็กน้อย คือการเกิดขึ้นจากการค้าข้ามแดนซึ่งมีผู้ค้าไทยเชื้อสายจีนอพยพมาตั้งรกรากตั้งแต่อ่อนชายแดนจะปิดในปีพ.ศ. 2518 และเริ่มทำการค้าข้ามแดนอย่างเข้มข้นหรือเรียกว่าเป็นยุคทองของการค้าข้ามแดนหลังจากเปิดพรมแดนปีพ.ศ.2532 โดยเฉพาะการค้าวัวศุก่อสร้าง

การเกิดขึ้นและขยายตัวของภาค “เศรษฐกิจของประสบการณ์” ที่รวมเรื่องการท่องเที่ยวและบริการก็ขยายตัวอย่างต่อเนื่องในช่วงทศวรรษ 2530 มีการลงทุนจากคนนอกพื้นที่ คนในพื้นที่และชาวต่างชาติในรูปแบบบุคคลธรรมดา ซึ่งภาคเศรษฐกิจดังกล่าวนี้ยังได้ดึงดูดการลงทุนจากทุนใหญ่ในประเทศไทยและทุนข้ามชาติเข้าร่วมลงทุนด้วยโดยเฉพาะองค์กรธุรกิจข้ามชาติสัญชาติจีน มีโครงการลงทุนสร้างโรงแรมขนาดใหญ่ และจุดเปลี่ยนเชิงพื้นที่ที่สำคัญที่สุดคือการเปิดใช้สะพานมิตรภาพไทย-ลาวแห่งที่ 4 ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงให้เกิดระบบโลจิสติกส์ทางบกเชื่อม R3A ให้เกิดขึ้นจริง ซึ่งทำให้พื้นที่ชายแดนหลังปีพ.ศ.2556 มีการลงทุน

ขององค์กรธุรกิจข้ามชาติจดทะเบียนในพื้นที่เชียงรายได้ 93 องค์กร ซึ่งหลายองค์กรฯ สัมพันธ์กับธุรกิจโลจิสติกส์และการนำเข้าส่งออก

ก่อนที่จะมีการลงทุนขององค์กรธุรกิจข้ามชาติสัญชาติจีนปีพ.ศ.2556 ในพื้นที่จังหวัดเชียงรายได้มีการปรับตัวเพื่อรองรับตลาดแรงงาน GMS มาในระดับหนึ่งแล้ว คือการเปิดหลักสูตรเกี่ยวกับภาษาจีนธุรกิจ เพื่อที่จะผลิตกำลังแรงงานที่มีศักยภาพพอที่จะเป็น โช้ช้อกลางเชื่อมโยงพื้นที่จังหวัดเชียงรายเข้ากับการขยายตัวของจีนที่แผ่อิทธิพลทางเศรษฐกิจลงมาทางใต้ ปัจจุบันจึงเป็นหนึ่งในกระบวนการเปลี่ยนแปลงเพื่อสอดรับองค์กรธุรกิจสัญชาติจีนได้ไม่มากนัก

การลงทุนขององค์กรธุรกิจสัญชาติจีนนั้นแตกต่างและโดดเด่นจากองค์กรธุรกิจสัญชาติอื่นๆ ในพื้นที่จังหวัดเชียงรายก็คือจำนวนที่มากและมีการลงทุนในภาคการผลิตที่หลากหลาย รวมถึงการลงทุนในภาคเกษตรซึ่งเป็นกระดูกสันหลังของประเทศไทยมาตลอด เช่นยางพารา โดยมีองค์กรธุรกิจที่เชี่ยวชาญด้านการค้ายางพาราในอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขงตอนบนลงทุนเป็นจำนวนเงินถึง 120,000,000 กว่าบาท เพื่อส่งออกไปยังจีนผ่านเส้นทาง R3A ด้วยเม็ดเงินลงทุนขนาดดังกล่าวเชื่อว่าเป็นจำนวนมากหากเทียบกับเกษตรกรรายย่อยในพื้นที่ นอกจากยางพาราแล้วยังมีการลงทุนในแปลงปลูกกล้วยขนาดใหญ่พันกว่าไร่ที่อำเภอพานพร้าว โดยองค์กรธุรกิจสัญชาติจีนที่เคยลงทุนในลาวก่อนที่จะมีประเด็นด้านสารเคมีที่กระทบต่อแรงงานในสวน แต่เมื่อมาลงทุนในไทยก็เกิดประเด็นทางสังคมเช่นกัน จนทำให้องค์กรธุรกิจดังกล่าวต้องเปลี่ยนรูปแบบการจดทะเบียนนิติบุคคลให้มีความเป็นไทยมากขึ้น

หลังจากปีพ.ศ.2559 การปลูกกล้วยหอมเพื่อส่งไปจีนก็ขยายตัวมากขึ้นโดยมีคนไทยเชื้อสายจีนเป็นผู้ลงทุนในพื้นที่อำเภอปงจังหวัดพะเยา ซึ่งเจ้าของสวนดังกล่าวเคยมีสายสัมพันธ์ใกล้ชิดกับองค์กรธุรกิจสัญชาติจีนที่ปลูกกล้วยในประเทศลาว และยังมีการขยายเครือข่ายการผลิตไปยังภาคกลางเช่นจังหวัดสุพรรณบุรีเป็นต้นซึ่งผลผลิตทั้งหมดส่งไปยังประเทศจีนโดยมีตัวแทนส่งออกทั้งองค์กรธุรกิจสัญชาติจีนและเวียดนาม

ในบทที่ 4 ว่าด้วย “พื้นที่ชายแดนเชียงของ ปีพ.ศ.2556-ปรากฏการณ์เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ: การเมืองเรื่องการพัฒนาพื้นที่ชายแดน” เป็นการนำเสนอผลของความเปลี่ยนแปลงทั้งหมดที่มีต่อสังคมในรูปแบบของ “การเมือง” ทั้งประเด็นการกลายเป็นเมืองของพื้นที่ชายแดน ประเด็นการขยายอิทธิพลของพื้นที่ชายแดนเข้าไปยังอำเภอที่ไม่มีเขตแดนติดกับประเทศเพื่อนบ้าน และประเด็นเรื่องผลประโยชน์จากการพัฒนาว่าแท้จริงแล้วเศรษฐกิจชายแดนที่ขยายตัวอย่างต่อเนื่องไม่ใช่ผลประโยชน์ที่ตกถึงมือคนท้องถิ่นอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วยอย่างที่มีการให้ภาพ เช่นการขยายตัวของนำเข้าส่งออกที่เพิ่มขึ้น ปรากฏว่าสินค้าที่ส่งออก

ไม่ได้เป็นสินค้าที่ผลิตในท้องถิ่น อีกทั้งองค์กรธุรกิจที่ดำเนินการบริหารจัดการนำเข้าส่งออกส่วนหนึ่งก็มีองค์กรธุรกิจสัญชาติจีนอยู่

ประเด็นการลงทุนในสวนกล้วยหอมซึ่งเป็นประเด็นที่สัมพันธ์กับปัญหาภาคเกษตรไทยมาอย่างต่อเนื่อง เพราะว่ากล้วยหอมในระยะที่ผ่านมาไม่ใช่พืชเศรษฐกิจเพื่อการส่งออกถึงขั้นที่สำนักเศรษฐกิจการเกษตรไม่นำเสนอตัวเลขการผลิตกล้วยหอมตั้งแต่ปีพ.ศ.2556 เป็นต้นมา ประกอบกับภาคเกษตรไทยที่มีปัญหาเรื่องราคาผลผลิตมาตลอดจนทำให้ประชาชนไม่มีความหวังในภาคเกษตรจนสะท้อนออกมาในตัวเลขการถือครองที่ดินเพื่อการเกษตรลดลงอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ปีพ.ศ.2536-2556 และเมื่อมาทางเลือกใหม่ให้กับภาคเกษตรคือการทำเกษตรพันธสัญญาที่การันตีราคาตามคุณภาพอย่างการปลูกกล้วยหอมจินอาจะเป็นทางเลือกที่น่าสนใจสำหรับเกษตรกรก็เป็นไปได้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากข้อค้นพบในงานวิจัยชิ้นนี้ปรากฏว่าความพยายามของรัฐที่จะเสนอนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษหรือเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษมาตลอดเกือบ 2 ทศวรรษ อาจเป็นการเสนอนโยบายที่ผิดพลาดตัวก็เป็นไปได้ เช่นรัฐพยายามที่จะจัดตั้งเขตยกเว้น (excepted zone) เพื่อที่ให้นักลงทุนในพื้นที่ดังกล่าวซึ่งไม่สัมพันธ์กับบริบทที่เกิดขึ้นจริง องค์กรธุรกิจเอกชนข้ามชาติในพื้นที่ชายแดนตัดสินใจทำการลงทุนในพื้นที่ที่มีความเหมาะสมตามลักษณะการประกอบธุรกิจ ซึ่งบางองค์กรไม่เลือกพื้นที่ชายแดนเชิงของหรือเชิงเส้นที่เป็นเขตจัดตั้งฯ เสียด้วยซ้ำ อีกทั้งองค์กรธุรกิจเอกชนเหล่านี้ไม่ได้สนใจที่จะขอรับสิทธิประโยชน์ทั้งจาก BOI และเศรษฐกิจพิเศษซึ่งอาจเป็นเพราะว่าไม่อยากแสดงตัวตนให้ชัดเจนไปมากกว่าการจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลแบบร่วมทุนซึ่งยังอยู่ในขอบเขตกฎหมาย พ.ร.บ.การประกอบธุรกิจของคนต่างด้าวพ.ศ.2542

จากการที่ผู้วิจัยได้สอบถามทางหน่วยงานพาณิชย์จังหวัดเชียงรายเมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ ปีพ.ศ.2561 พบว่ามุมมองของหน่วยงานเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับนโยบายรัฐที่ต้องการส่งเสริมให้มีการลงทุนไม่ว่าจากต่างชาติหรือภายในประเทศเพราะจะเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจให้มีความเติบโตมากขึ้น และไม่เห็นว่าการข้ามชาติของทุนที่เข้ามาลงทุนเป็นเรื่องที่ผิดปกติอะไร นอกจากนั้นผู้วิจัยยังได้หารือร่วมกับหน่วยงานยุทธศาสตร์จังหวัดเชียงรายเมื่อวันที่ 28 มีนาคม ปีพ.ศ.2561 ซึ่งได้ข้อเสนอจากยุทธศาสตร์จังหวัดฯ คือการส่งเสริมการลงทุนของรัฐที่ใช้จำนวนนิติบุคคลที่ของใช้สิทธิประโยชน์ BOI นั้นไม่สัมพันธ์กับความเป็นจริงของธรรมชาติการลงทุนที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดเชียงราย แต่ขณะเดียวกันรัฐก็ใช้จำนวนสิทธิประโยชน์ BOI เป็นตัวชี้วัดความสำเร็จของการกระตุ้นการลงทุน ซึ่งมีจำนวนน้อยมาก เช่นเดียวกับศูนย์บริการเบ็ดเสร็จเขตเศรษฐกิจพิเศษที่แทบไม่มีผู้ขอใช้สิทธิประโยชน์เพื่อลงทุนในเขตฯ ซึ่งประเด็นนี้เป็นจริงตามที่ข้อค้นพบ

ของงานวิจัยชิ้นนี้เจอ ดังนั้นแล้วเราจึงต้องหาทางเสนอนโยบายการพัฒนาใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทจริงที่เกิดขึ้น เช่น

1. หาแนวทางการกระตุ้นเศรษฐกิจใหม่ที่มีมากกว่าการจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษเพราะมันไม่สัมพันธ์กับธรรมชาติของพื้นที่เพราะจะทำให้สิ้นเปลืองงบประมาณในการบริหารจัดการเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษโดยใช้เหตุ เช่น การปล่อยให้มีการลงทุนโดยปกติ โดยองค์กรธุรกิจเอกชนจะฝ่ายจัดหาพื้นที่เอง
2. เน้นการลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานอย่างจริงจัง เช่น การตัดถนน หรือ การลงทุนการขนส่งระบบรางอย่างจริงจัง ซึ่งจากข้อค้นพบในงานวิจัยแสดงให้เห็นชัดแล้วว่าการสร้างโครงสร้างพื้นฐานเช่น ถนนและสะพานเชื่อม R3A นั้นก่อให้เกิดลงทุนตามมาโดยธรรมชาติ หรือตัวอย่างจากอดีตที่มีกลุ่มคนไทยเชื้อสายจีนเดินทางมาตั้งรกรากที่อำเภอเชียงของรอทางรถไฟจากเด่นชัยตั้งแต่ทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา ถึงแม้เวลาผ่านมากกว่า 6 ทศวรรษแล้วทางรถไฟยังไม่ได้สร้าง อย่างน้อยก็แสดงให้เห็นแล้วว่าโครงสร้างพื้นฐานจะก่อให้เกิดความหวังเกี่ยวกับการลงทุน
3. เน้นการแก้ปัญหาภาคเกษตรอย่างจริงจัง เท่าที่ผ่านมาได้พิสูจน์แล้วว่าภาคเกษตรไทยไม่ใช่ความหวังของผู้คนอีกต่อไปโดยเฉพาะเกษตรกรรายย่อยที่ไม่สามารถรวมกลุ่มต่อรองด้านราคาได้ ส่งผลต้องมีการเปลี่ยนพื้นที่การเกษตรไปเป็นทุนในด้านอื่น หรือ มีการเปลี่ยนมือถือครองที่ดินเสี่ยงต่อการเกิดรวบรวมที่ดินเพื่อทำการเกษตรแปลงใหญ่ที่ไร้การควบคุม
4. การเข้าถึงตลาดโดยเฉพาะตลาดขนาดใหญ่อย่างเช่นประเทศจีน ซึ่งในจังหวัดเชียงรายทางหอการค้าจังหวัดฯ ได้มีการพูดถึงโอกาสในการเข้าถึงตลาดจีนมาตั้งแต่ทศวรรษ 2540 แต่กลับกลายเป็นว่าผู้ประกอบการท้องถิ่นยังไม่มีความรู้เกี่ยวกับตลาดจีนมากพอ เป็นเหตุให้การค้าชายแดนหรือการค้าข้ามแดนถูกบริหารจัดการโดยองค์กรธุรกิจสัญชาติจีนด้วยกัน อีกทั้งผู้ประกอบการท้องถิ่นยังขาดเครือข่ายซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญทางวัฒนธรรมการค้ากับจีน ดังนั้นผู้วิจัยจึงขอเสนอให้มีการเชื่อมโยงภาคการศึกษาที่ผลิตบัณฑิตเกี่ยวกับจีนศึกษาเข้ากับองค์กรธุรกิจท้องถิ่นเพื่อผลิตสินค้าที่ตรงความต้องการของตลาดจีน และเชื่อมโยงเครือข่ายนักธุรกิจจีนผ่านการจัดโรดโชว์เพื่อจับคู่ธุรกิจโดยหอการค้าจังหวัดฯ
5. ส่งเสริมตลาดสร้างสรรค์ที่ไปไกลกว่าการผลิตสินค้ามวลชน (mass product) จากตัวอย่างการลงทุนในสวนกล้วยหอมขององค์กรธุรกิจข้ามชาติก็แสดงให้เห็นแล้วว่า ผู้ประกอบการท้องถิ่นยังขาดความชำนาญด้านการทำการเกษตรแปลงใหญ่เพื่อที่จะผลิตสินค้ามวลชนแข่งกับองค์กรธุรกิจข้ามชาติ และหากจะผลิตก็เป็นเพียงเกษตรกรรายย่อยซึ่งต้องขายสินค้าผ่านผู้รวบรวมสินค้าหรือพ่อค้าคนกลางอีกทอดหนึ่งทำให้ศักยภาพการต่อรองราคาต่ำ ดังนั้นการส่งเสริมให้ผลิตสินค้าที่มี

ลักษณะเฉพาะและมีคุณภาพสอดคล้องกับรสนิยมของชนชั้นกลางทั่วโลกที่ต้องการบริโภคสินค้า
ดังกล่าว

บรรณานุกรม

- กิตยุตม์ กิตติธรรมสกุล. บทบาททางเศรษฐกิจของคนจีนในเมืองเชียงใหม่ พ.ศ.2410-2510. วิทยานิพนธ์
 ปรัชญาดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศาสตร์ สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง. 2556
- เจมส์ ฟลูเชอร์. “ทุนนิยม ความรู้ฉบับพกพา”. สำนักพิมพ์ openworld. กรุงเทพฯ. 2554
- ณัฐพรพรรณ อุตมา. “นโยบายส่งเสริมการลงทุนชายแดน อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย”. รายงานวิจัย
 ฉบับสมบูรณ์ สกว.. 2558
- ณศรา สุขพานิช. “การลงทุนโดยตรงของบรรษัทข้ามชาติไทยในลาว: แนวโน้ม แรงจูงใจ และปัจจัยกำหนด
 การลงทุน”. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย กรุงเทพฯ. 2557
- เดิมนทรัพย์ เตละกุล. “นโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนของประเทศไทย-เมียนมาร์”. เอกสาร
 ประการการสัมมนาวิชาการชายแดนศึกษาครั้งที่ 2 ตอน “บทเรียนเขตเศรษฐกิจพิเศษจากประเทศ
 เพื่อนบ้าน: เมียนมาร์”. 28 เมษายน 2560 ณ สำนักวิชานวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
- ธงชัย วินิจจะกุล. “กำเนิดสยามจากแผนที่ ประวัติศาสตร์ภูมิกายของชาติ”. โครงการจัดพิมพ์คืบไฟ ร่วมกับ
 สำนักพิมพ์อ่าน กรุงเทพฯ. 2556
- นรัตย์ ยูวะนะเดมิย์. “ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ มนุษยธรรม: ทางสองแพร่งของรัฐบาลไทยต่อนักศึกษา
 อพยพชาวพม่า”. ศิลปะศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2541
- นิติ ภาวรัตน์. (2558). ชวนถก ชาติและชาติพันธุ์: ข้อถกเถียงว่าด้วย ‘ชาติ’ และ ‘ชาติพันธุ์’. กรุงเทพฯ.
 สำนักพิมพ์สยาม
- บริษัท พอล คอนซัลแตนท์จำกัด. “การศึกษาความเหมาะสมการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนจังหวัด
 เชียงราย”. รายงานฉบับสมบูรณ์, 2544
- ปฐมพงศ์ มโนหาญ. “นโยบายการพัฒนารัฐกับผลกระทบต่อผู้ประกอบการรายย่อยในพื้นที่ชายแดน:
 กรณีศึกษาผลของการเปิดสะพานแห่งที่ 4 ต่อธุรกิจเอสเอ็มอีที่เชียงของ”. ร่างรายงานวิจัยฉบับ
 สมบูรณ์ สกว.. 2559
- ปฐมพงศ์ มโนหาญ. บทสำรวจเบื้องต้นพลวัตเศรษฐกิจชายแดนไทย-เมียนมาร์. เอกสารประกอบการประชุม
 วิชาการ ไทย-พม่าศึกษาในกรอบประชาคมอาเซียน เอกสารหมายเลข 9. 2557

ปฐมพงศ์ มโนหาญ. (2559). “พื้นที่รอบนอกของชายแดน” ในกระแสการพัฒนานุภูมิภาค กลุ่มแม่น้ำโขง.

มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ปริทัศน์. ฉบับที่ 4: 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2559). หน้า 84-113

พิทยา สุวกันธ์. “บรรษัทข้ามชาติจีนในลาวและเวียดนาม”. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย กรุงเทพฯ.

2555

ภาสกร โกไศยกานนท์. “แรงงานอพยพภาคอุตสาหกรรมในบริเวณชายแดนไทย-พม่า: กรณีศึกษา
แรงงานสัญชาติพม่าในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก”. วิทยาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2547

ภูวดล ทรงประเสริฐ. ทุนจีนปักชำได้ เบื่อหลังเบื่องลิกทุนใหญ่โพ้นทะเล. สำนักพิมพ์ เลิฟ แอนด์ ลิฟ.

กรุงเทพฯ. 2546

ม.ล.พันธุ์สุริย์ ตดาวัลย์ และ ศิริพงษ์ ตดาวัลย์ ณ อุรุยา. “รายงานการวิจัยเรื่องผลกระทบของโครงการ

สี่เหลี่ยมเศรษฐกิจต่อประเทศไทย”. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2540

ยศ สันตสมบัติ. “มังกรหลากสี: การขยายอิทธิพลเหนือดินแดนและพันธกิจเผยแผ่อารยธรรมในอุษาคเนย์”.

ศูนย์ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพ และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน คณะ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2557

วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน. “สารานุกรมเศรษฐกิจจีน”. นำอักษรการพิมพ์ (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ. 2548

รักษ์เชียงของ. “หนึ่งเมืองสองแบบ” ยุทธศาสตร์การพัฒนาเมืองเชียงของอย่างมีคุณภาพและ
ยั่งยืน. 2556

รังสรรค์ ชนะพรพันธุ์. “ฉันทมติวอชิงตัน”. คบไฟ กรุงเทพฯ. 2548

สรวิศ อึ้งสกุล. ประวัติศาสตร์ล้านนา. สำนักพิมพ์อมรินทร์ (พิมพ์ครั้งที่ 8). เชียงใหม่. 2554.

สุวินัย ภรณวลัย. “ทฤษฎีบรรษัทข้ามชาติกับการพัฒนาเศรษฐกิจไทย”. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
กรุงเทพฯ: พิมพ์ครั้งที่ 3. 2540

สุวินัย ภรณวลัย. “วิชั่น 2002 ปริทัศน์”. สำนักพิมพ์เจได กรุงเทพฯ. 2544

สุกัลกษณ์ กาญจนขุนดี. “ดินแดนบนแผ่นกระดาษความเข้าใจเรื่องเขตแดนไทย-ลาว”. มูลนิธิโครงการตำรา

สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. กรุงเทพฯ. 2554

อภิชิต ศิริชัย. ไร่เมืองเชียงราย. สำนักพิมพ์ล้อล้านนา. เชียงราย. 2559.

อนุก เหล่าธรรมทัศน์. “มองเศรษฐกิจการเมืองไทยผ่านการเคลื่อนไหวของสมาคมธุรกิจ”. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรังสิต กทม.: พิมพ์ครั้งที่ 2. 2557

อนุชิต วงศาโรจน์. วิศวนาการของเขตแดนและการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ชายแดนไทย-พม่า: กรณีศึกษาบริเวณแม่น้ำสาย-แม่น้ำรวก. วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2538

อภิชาติ สถิตนิรามัย. “รัฐไทยกับการปฏิรูปเศรษฐกิจจากกำเนิดทุนนิยมนายธนาคารถึงวิกฤตเศรษฐกิจ 2540”. ฟาเดียวกัน กรุงเทพฯ. 2556

Bury, Jeffrey. Transnational Corporations and Livelihood Transformations in The Peruvian Andes: An Actor-Oriented Political Ecology. “Human Organization,” Vol. 67, No. 3. 2008

Doner, Richard F.. “The Politics of Uneven Development: Thailand’s Economic Growth in Comparative Perspective”. Cambridge University Press. USA. 2009

Harvey, David. Globalization and the “Spatial Fix” Essay in “Geographische Revue”. 2001, pp. 23 – 30

Harvey, David. “A Brief History of Neoliberalism.” Oxford University Press. Oxford University Press Inc. New York. 2007

Kakizaki, Ichiro. “Rails of the Kingdom The History of Thai Railways”. White Lotus Co. Ltd. Bangkok. 2012

Kudo, Toshihiro and Ishida, Masami. Prologue: Progress in Cross-Border Movement and the Development of Border Economic Zones in “Border Economies in the Greater Mekong Subregion”. Palgrave Macmillan. MPS Limited, Chennai, India. 2013, pp.1-30

Kitahara, Atsushi. Asian Rural Society and Studies in this Half Century. “Asian Rural Society”. Vol. III. Aug. 2007, Pp. 54-72

Kosaiyakanont, Romyen. The Internationalization of Renminbi: The Encroaching of the Variegated Dragon. “Impact of China’s Rise on the Mekong Region”. PALGRAVE MACMILLAN. USA. 2015, pp. 227-256

KOLEV, Kaloyan. The Role of Multinational Enterprises for Regional Development in Bulgaria. “Eastern Journal of European Studies”. Volume 1, Issue 2. 2010

Laungaramsri, Pinkaew. Commodifying Sovereignty: Special Economic ones and the Neoliberalization of

- the Lao Frontier. "Impact of China's Rise on the Mekong Region". PALGRAVE MACMILLAN. USA. 2015
- Lorentzen, Anne and Hansen, Carsten Jahn. (2012). "The Role and Transformation of the City in the Experience Economy: Identifying and Exploring Research Challenges". The City in the Experience Economy. USA. Routledge
- Ong, Aihwa. The Chinese Axis: Zoning Technologies and Variegated Sovereignty. Journal of East Asian Studies 4 (2004), 69–96
- Piketty, Thomas. "Capital in The Twenty-First Century". Belknap Harvard. USA. 2014
- Schwittay, Anke. The Marketization of Poverty. "Current Anthropology". Vol. 52, No. S3. 2013
- Sung, Hsing-Chou. "China's Geoeconomic Strategy: Toward the Riparian States of the Mekong Region". Impact of China's Rise on the Mekong Region. PALGRAVE MACMILLAN. USA. 2015, pp. 53-84
- Vargas-Cetina, Gabriela. Corporations, Cooperatives, and the State Examples from Italy. "Current Anthropology". Vol. 52, No. S3. 2013
- Yeung, Henry Wai-Chung. The Political Economy of Transnational Corporations: A Study of The Regionalization of Singaporean Firms. "Political Geography," 17, No. 4. Pp. 389-416. 1998
- Walker, Andrew. "The Legend of the Golden Boat: Regulation, Trade and Trader in the Borderlands of Laos, Thailand, China and Burma". University of Hawai. USA. 1999

ระบบออนไลน์

- กระทรวงอุตสาหกรรม. "เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ". [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา
<http://www.industry.go.th/industry/index.php/th/knowledge/item/10593-2016-05-23-05-01-57>
 (เข้าสู่ระบบ 29/06/2561)
- เขตส่งเสริมการลงทุน BOI [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา
<http://www.apsconsult.com/index.php/en/features-2/custom/boi> (เข้าสู่ระบบ 13/07/2560)
- ปฐมพงศ์ มโนหาญ และ กิตตินันท์ มัจฉากิจ. "ระเบิดแก่งสร้างแม่น้ำให้กลายเป็นคลองเพื่อการพาณิชย์ใคร

ได้ใครเสีย?” [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา <http://prachatham-blog.tumblr.com/post/156657412983/%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B9%80%E0%B8%9A-%E0%B8%94%E0%B9%81%E0%B8%81-%E0%B8%87%E0%B8%AA%E0%B8%A3-%E0%B8%B2%E0%B8%87%E0%B9%81%E0%B8%A1-%E0%B8%99-%E0%B8%B3%E0%B9%83%E0%B8%AB-%E0%B8%81%E0%B8%A5%E0%B8%B2%E0%B8%A2%E0%B9%80%E0%B8%9B-%E0%B8%99%E0%B8%84%E0%B8%A5%E0%B8%AD%E0%B8%87%E0%B9%80%E0%B8%9E-%E0%B8%AD%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A3%E0%B8%9E%E0%B8%B2%E0%B8%93-%E0%B8%8A%E0%B8%A2> (เข้าสู่ระบบเมื่อ 16/07/2561)

“ดัชนีเชิงของฮับส่งออกยางพาราจีน” [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา <https://www.posttoday.com/social/local/59471> (เข้าสู่ระบบ 12/07/2561)

“ม.ราชภัฏเชียงใหม่รายอินเตอร์ ต่างชาติร่วม 600 เรียนคอกเตอร์-โท-ตรี-ประกาศฯ” [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา https://www.crru.ac.th/kanbouplus/read_more.php?newsid=385 (เข้าสู่ระบบ 08/07/2561)

“Thai-Lao Friendship Bridge” [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา https://en.wikipedia.org/wiki/Thai%E2%80%93Lao_Friendship_Bridge (เข้าสู่ระบบ 05/07/2561)

“Second Thai-Lao Friendship Bridge” [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา https://en.wikipedia.org/wiki/Thai%E2%80%93Lao_Friendship_Bridge (เข้าสู่ระบบ 05/07/2561)
<http://www.icons.co.th/newsdetail.asp?lang=TH&page=newsdetail&newsno=20355> (เข้าสู่ระบบเมื่อ 08/05/2559)

กลุ่มทุนใหญ่ยึด ‘เชียงของ’ ผุดโรงแรม-คลังสินค้า-โรงพยาบาล [แหล่งข้อมูลออนไลน์]

“ทำเลทอง เชียงของ ราคาพุ่ง ทุนเล็ก-ใหญ่จากจีนรอเข้าเพียบ” [แหล่งข้อมูลออนไลน์] แหล่งที่มา <http://www.posttoday.com/aec/news/359586> (เข้าสู่ระบบเมื่อ 08/05/2559)

“กลุ่มทุนธุรกิจแห่บุก “เชียงของ” รับสะพานแม่น้ำโขง 4 – อาเซียน” [แหล่งข้อมูลออนไลน์] แหล่งที่มา http://www.prachachat.net/news_detail.php?newsid=1372923087 (เข้าสู่ระบบเมื่อ 08/05/2559)